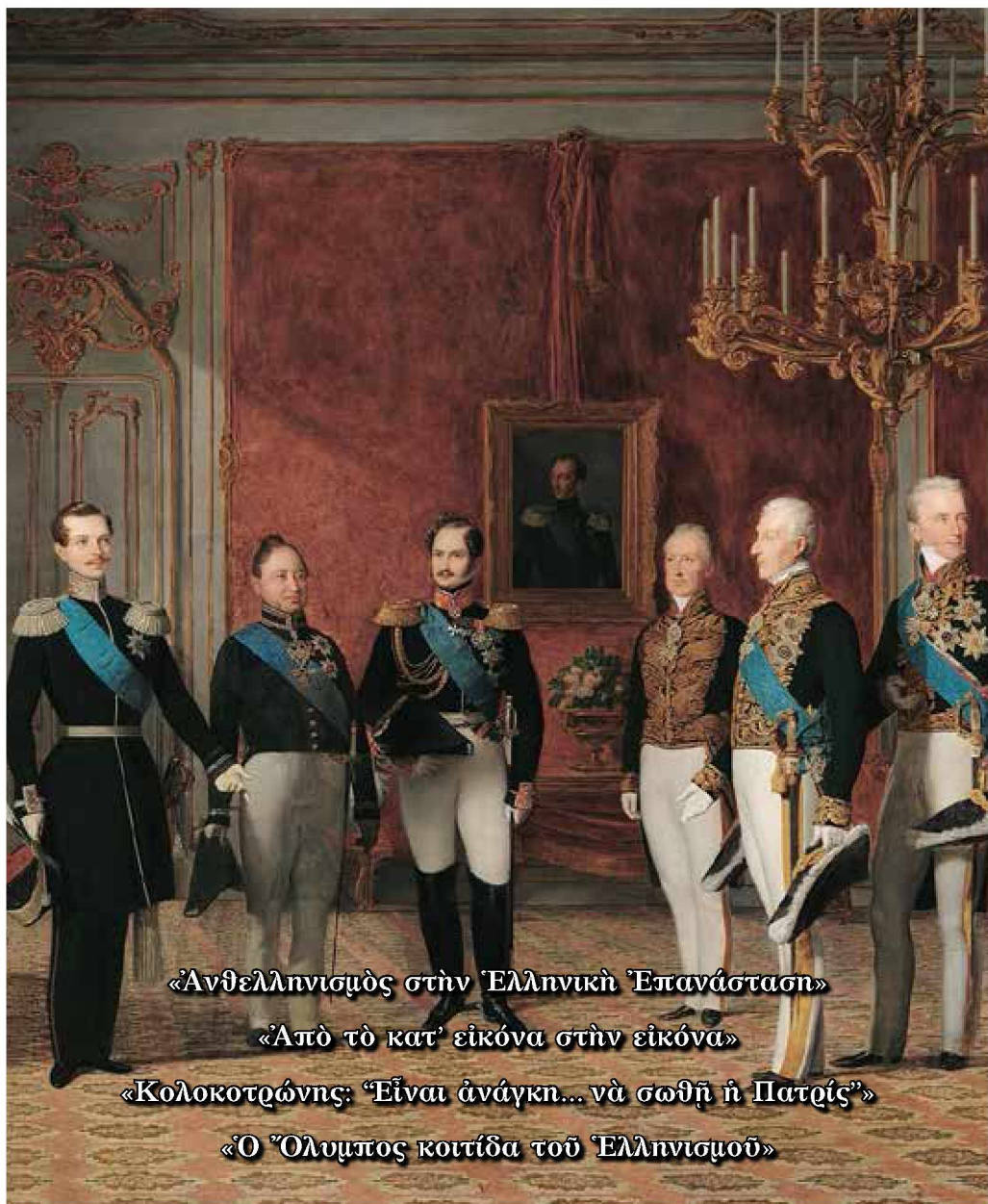

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 88^ο ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2025 | ΑΡΙΘ. 810

«Ανθελληνισμός στην Έλληνική Έπανάσταση»

«Από τὸ κατ' εἰκόνα στὴν εἰκόνα»

«Κολοκοτρώνης: «Εἶναι ἀνάγκη... νὰ σωθῇ ἡ Πατρίς»»

«Ὁ Ὀλυμπος κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ»

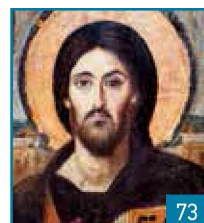
ΕΤΑΞΑΝ ΝΑ ΦΥΛΑΝΕ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ Γ.Β.Μ.	49
ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	52
«Εἶναι ἀνάγκη... νὰ σωθεῖ ἡ Πατρίς» ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ.....	71
ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	73
Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ † ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ	86

49

52

73

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Ετήσια συνδρομή
Έσωτερικού 15€
Έξωτερικού 30€
Κύπρου 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Άκτινες»
Καρύτση 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεοξινιάς 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Επιτροπή επιφυλάσσει σε έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Print & Packaging House
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Μάρτιος 2025

Εικόνα έξωφύλλου: Πίνακας πού εικονίζει τήν ύποδοχή του Μεγάλου Δούκα
Alexander Nikolayevich από τόν Metternich στα άνάκτορα του Hofburg στη
Βιέννη τό 1839, έργο του Αύστριακού ζωγράφου Ferdinand Georg Waldmüller.

ΕΤΑΞΑΝ ΝΑ ΦΥΛΑΝΕ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Ἡ μακραίωνη ιστορία μας, καὶ μάλιστα ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821, δὲν εἶναι «φτηνοὶ πανηγυρισμοὶ καὶ ἀνεδαφικὲς προγονοπληξίες». Εἶναι ἡ ἐξέγερση τῆς ἀδούλωτης ψυχῆς ποὺ δὲν συμφιλιώθηκε μὲ τὰ δεσμὰ τῆς τυραννίας. Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ χρυσὴ ἀλυσίδα ἀπὸ ἐποποιίες καὶ μοναδικοὺς ἥρωισμοὺς φορτωμένους μὲ δάφνες τιμῆς καὶ δόξας. Τὸ χῶμα αὐτὸ ποὺ πατᾶμε καὶ πάνω στὸ ὁποῖο κινούμεθα ἐλεύθεροι εἶναι ποτισμένο μὲ αἷμα μαρτύρων καὶ σπαρμένο μὲ ὅστᾳ ἡρώων. Ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα καὶ τὸ Βυζάντιο μέχρι τὸ 1821, τὸ 1912, τὸ 1940,

τὸ 1949, διαδραματίσθηκε ἓνας τιτάνιος ἀγώνας ἐναντίον τῆς τυραννίας. Ἰδιαίτερα ἡ ἐξέγερση τοῦ Γένους, γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, πῆγασε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὴν ἐλευθερία, στὰ ἱερὰ καὶ ὅσια τοῦ Ἕθνους. Οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821 μάχονται «*γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία καὶ τῆς Πατρίδας τὴν ἐλευθερία*».

Ἄς τὸ ὑπογραμμίσουμε. Ἀποτελεῖ ἀρχὴ ἀπαράβατη. Ἀγῶνες ἐθνικοί, ἰδεολογικοί, πνευματικοὶ δὲν γίνονται παρὰ μονάχα ἀπὸ ἀνθρώπους ἀνιδιοτελεῖς, ἰδεολόγους ποὺ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ τὰ παίξουν ὅλα γιὰ ὅλα γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἐπικράτησι τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος δὲν εἶναι πρόθυμος γιὰ

Ἡ μακραίωνη ἱστορία μας, καὶ μάλιστα ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821, δὲν εἶναι «φτηνοὶ πανηγυρισμοὶ καὶ ἀνεδαφικὲς προγονοπληξίες». Εἶναι ἡ ἐξέγερση τῆς ἀδούλωτης ψυχῆς ποὺ δὲν συμφιλιώθηκε μὲ τὰ δεσμὰ τῆς τυραννίας.

Θυσίες μεγάλες, συχνὰ αἱματηρές, εἶναι ἀκατάλληλος νὰ ἀγωνισθεῖ σὲ ὑψηλὲς καὶ ἱερὲς ἐπάλξεις. Χωρὶς αὐταπάρνηση καὶ φρόνημα ἥρωικὸ δὲν φυλάει κανεὶς Θερμοπύλες, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ ὄρθιος, ἔστω καὶ μόνος, σὲ Βασιλεύουσες, νὰ σφίξει δαυλὸ σὲ Κούγκια, νὰ κρατήσῃ μὲ τὰ δόντια ταμπούρια σὲ Ἀλαμάνες καὶ Βαλτέτσια, νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὶς σιδηρόφρακτες φάλαγγες τοῦ φασισμού καὶ τοῦ ναζισμού.

Ὅποιος δὲν εἶναι πρόθυμος γιὰ θυσίες μεγάλες, συχνὰ αἱματηρές, εἶναι ἀκατάλληλος νὰ ἀγωνισθεῖ σὲ ὑψηλὲς καὶ ἱερὲς ἐπάλξεις. Χωρὶς αὐταπάρνηση καὶ φρόνημα ἥρωικὸ δὲν φυλάει κανεὶς Θερμοπύλες, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ ὄρθιος, ἔστω καὶ μόνος, σὲ Βασιλεύουσες, νὰ σφίξει δαυλὸ σὲ Κούγκια, νὰ κρατήσῃ μὲ τὰ δόντια ταμπούρια σὲ Ἀλαμάνες καὶ Βαλτέτσια, νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὶς σιδηρόφρακτες φάλαγγες τοῦ φασισμού καὶ τοῦ ναζισμού.

Ὅποιος δὲν φλέγεται ἀπὸ ἰδανικὰ καὶ δὲν ἔχει ξεπεράσει τὸ στενόψυχο συμφέρον καὶ ὅποιοδήποτε κόστος –πολιτικὸ ἢ ἄλλο– καὶ δὲν ἔχει ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ τὴν ὠφελιμιστικὴ νοοτροπία, εἶναι ἀνίκανος νὰ πρωτοστατήσῃ σὲ ἀγῶνες ἱστορικοὺς

πρώτης γραμμῆς. Πὼς εἶναι δυνατόν νὰ πολεμήσῃ κανεὶς, γιὰ νὰ μὴ μποῦν οἱ βάρβαροι μέσα στὶς πόλεις, νὰ μὴ βεβηλώσουν τὰ ἱερὰ καὶ ὅσια τῆς Πατρίδος, νὰ μὴν ποδοπατήσουν τὶς αἰώνιες ἀξίες τῆς πίστεως, ἂν δὲν πυρπολεῖται ἀπὸ φλογερὴ ἀγάπη γιὰ τὰ ἀκατάλυτα ἰδεώδη ποὺ διαφοροποιοῦν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ζῶα;

Δὲν δίνουν ἰδεολογικὲς μάχες καὶ δὲν θυσιάζονται γιὰ ἰδανικὰ οἱ «ἀντιρρησίες συνειδήσεως» μὲ τὴν «ἐναλλακτικὴ θητεία», οὔτε οἱ δοῦλοι τῶν ἐνστίκτων, οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ αἰσθησιασμοῦ, οἱ σαρκολάτρες, οἱ τοξινωμένοι ἀπὸ τὰ σύγχρονα ναρκωτικὰ τῆς εὐμαρείας, τῆς ἡρώνης ἢ τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Ἄς μὴ τὸ λησμονεῖ ἰδιαίτερα ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἡγεσία τοῦ τόπου μας πὼς οἱ ἥρωες καὶ οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ καθήκοντος δὲν σφυρηλατοῦνται στὰ νυκτερινὰ κέντρα καὶ δὲν τρέφονται μὲ τὴν ἀσεμνογραφία καὶ τὴ νοοτροπία τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ τοῦ ὕλισμοῦ.

Μόνο ὅσοι γαλβανίζονται μὲ τὰ ἰδανικὰ τῆς βαθιᾶς ἐλευθερίας, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην» (Ματθ., ε' 6), οἱ λάτρες τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, δὲν συμφιλιώνονται μὲ τὶς ἐσωτερικὲς ἀλυσίδες καὶ δὲν σκύβουν τὸ

κεφάλι στους ποικιλώνυμους τυράννους που ζητούν ανελευθερία «*γῆν καὶ ὕδωρ*» καὶ ἀδιαμαρτύρητη ἀποδοχὴ κατὰπτυστων τετελεσμένων.

Πρέπει νὰ φλέγεται κανεὶς ἀπὸ τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας, γιὰ νὰ εἶναι ἀσυνθηκολόγητος μὲ κάθε τυραννία καὶ νὰ ἔχει τὴν τόλμη, μέσα σὲ μιὰ χώρα ὁλοκληρωτισμοῦ καὶ τυραννίας, νὰ διακηρύττει, ὅπως ἄλλοτε ὁ Τσέχος φιλόσοφος Γιὰν Πάτοσκα: «*Ὁ λαὸς μας ἔχει ἀπόλυτη ἐπίγνωση πὼς ὑπάρχουν πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα ἀξίζει κανεὶς νὰ ὑποφέρει, καὶ ὅτι τὰ πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα πρέπει κανεὶς νὰ ὑποφέρει εἶναι συχνὰ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἀξίζει κανεὶς νὰ ζεῖ. Ὅτι χωρὶς αὐτὰ τὰ πράγματα οἱ ἄνθρωποι θὰ ἦταν καταδικασμένοι νὰ ζοῦν, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μόνο τὸ καθημερινὸ τους ψωμί*». Οὐσιαστικά, δηλαδή, νὰ μὴ ζοῦν, ἀλλὰ νὰ φυτοζωοῦν. Νὰ ζοῦν μιὰ ζωὴ ἀνάξια γιὰ ἀνθρώπους μὲ ὑψηλοὺς πόθους καὶ μεγάλους ὁραματισμούς.

Ἀλλοίμονο σ' ἓνα λαὸ που σκύβει τὸ κεφάλι ἀπὸ συμφέρον ἢ ἀπὸ δειλία μπροστὰ στὴν αὐθαιρεσίᾳ τῆς ἐξουσίας ὁποιοῦδήποτε Πλανητάρχῃ. Ἡ δειλία τρέφει πάντα καὶ γιγαντώνει τὴν τυραννία. Δὲν θὰ ὑπῆρχαν τύραννοι, ἂν δὲν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν ἀδιαμαρτύρητα τὰ δεσμά τους. Γι' αὐτὸ εἶναι ἄξιες πάσης τιμῆς οἱ γενναῖες καὶ ἀσυνθηκολόγητες ἐκεῖνες ψυχὲς που τολμοῦν καὶ ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά τους, ἀψηφώντας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατο.

Τέτοιες μορφὲς σφύζουν τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀπὸ τὴν ἔφοδο τοῦ βαρβαρισμοῦ. Δείχνουν πὼς ἡ ἀνθρωπότης διαθέτει ἀποθέματα ψυχικοῦ μεγαλείου, καὶ ἀκόμα δὲν ζουγκλοποιήθηκε. Ὅταν περιφρονοῦν τὶς ἀπειλὲς καὶ δὲν σκύβουν δουρικὰ στὴν τυραννία,

φανερώνουν πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἄφησε νὰ σβήσει μέσα του ἡ θεϊκὴ σπίθα τῆς ἐλευθερίας που ἀναψε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὰ στίθι του.

«*Εἶναι ἀπαραίτητο στὸν λαὸ νὰ συμπεριφέρεται πάντα μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ νὰ μὴν ἀφήνει νὰ τὸν φοβίζουν καὶ νὰ τὸν ταπεινώνουν, ἀλλὰ νὰ διακηρύσσει τὴν ἀλήθεια*», κατέληγε ὁ ἀγωνιστὴς

Ἀλλοίμονο σ' ἓνα λαὸ που σκύβει τὸ κεφάλι ἀπὸ συμφέρον ἢ ἀπὸ δειλία μπροστὰ στὴν αὐθαιρεσίᾳ τῆς ἐξουσίας ὁποιοῦδήποτε Πλανητάρχῃ. Ἡ δειλία τρέφει πάντα καὶ γιγαντώνει τὴν τυραννία. Δὲν θὰ ὑπῆρχαν τύραννοι, ἂν δὲν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν ἀδιαμαρτύρητα τὰ δεσμά τους. Γι' αὐτὸ εἶναι ἄξιες πάσης τιμῆς οἱ γενναῖες καὶ ἀσυνθηκολόγητες ἐκεῖνες ψυχὲς που τολμοῦν καὶ ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά τους, ἀψηφώντας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατο.

Τσέχος φιλόσοφος. Παράλληλες ἐποχές, που ξαναφέρνουν –πρέπει νὰ ξαναφέρνουν– τοὺς ἥρωες στὸ προσκίνιο. Τοὺς προμάχους τῆς ἐλευθερίας, χθὲς καὶ σήμερα, που προτιμοῦν τὸν θάνατο ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀτίμωση καὶ τὸν ἠθικὸ ἐξευτελισμὸ.

Γ.Β.Μ.

ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Σὲ ξεχωριστὴ μελέτη μας πρὸ τριετίας ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν *Ἀκτίνων*¹, ἀναφερθήκαμε στὸ μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία φαινόμενο τοῦ φιλελληνισμοῦ, ποὺ ἔφθασε στὸ ἀποκορύφωμά του στὰ χρόνια τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Εἶδαμε τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐμπνέει λογοτέχνες καὶ ζωγράφους, νὰ συνεπαίρνει τὴν κοινὴ γνώμη, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή σὲ ὅλες τὶς

Ἑλλάδα καὶ συμμετείχαν στὸν ἔνοπλο ἀγῶνα, δίνοντας συχνὰ καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Κάνοντας λόγο γιὰ τὸ πρωτοφανὲς αὐτὸ καὶ μοναδικὸ φαινόμενο τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἀναζητήσαμε τὶς βαθύτερες αἰτίες καὶ τὶς ρίζες του.

Ἀλλὰ ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀντίρροπες τοῦ φιλελληνισμοῦ δυνάμεις. Καὶ ὅπως ἀναζητήσαμε τὶς βαθύτερες αἰτίες καὶ τὶς ρίζες τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἔτσι πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε καὶ τὶς αἰτίες καὶ τὶς ρίζες

Ἀλλὰ ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀντίρροπες τοῦ φιλελληνισμοῦ δυνάμεις. Καὶ ὅπως ἀναζητήσαμε τὶς βαθύτερες αἰτίες καὶ τὶς ρίζες τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἔτσι πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε καὶ τὶς αἰτίες καὶ τὶς ρίζες αὐτῶν τῶν ἀντίρροπων δυνάμεων, ἐνός «ἀνθελληνισμοῦ», θὰ λέγαμε, ὁ ὁποῖος κλιμακώνεται ἀπὸ τὴν ἀναλγησία τῶν εὐρωπαϊκῶν ἡγεσιῶν κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης μέχρι τὸ ἀνθελληνικὸ μένος ποὺ διακρίνουμε στὸ πρόσωπο ἐνός Metternich.

μεγάλες εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, στὴν ἀμερικανικὴ ἥπειρο, μέχρι καὶ στὴ μακρινὴ Καλκούτα, συγκροτοῦνταν φιλελληνικὲς ἐπιτροπές, διοργανώονταν ἐκδηλώσεις, ἐκφωνοῦνταν πύρινοι φιλελληνικοὶ λόγοι, ὑπογράφονταν ψηφίσματα καὶ διακηρύξεις, διενεργοῦνταν ἔρανοι, πολλοὶ δὲ ἦταν αὐτοὶ ποὺ κατέβαιναν κιόλας στὴν ἐπαναστατημένη

αὐτῶν τῶν ἀντίρροπων δυνάμεων, ἐνός «ἀνθελληνισμοῦ», θὰ λέγαμε, ὁ ὁποῖος κλιμακώνεται ἀπὸ τὴν ἀναλγησία τῶν εὐρωπαϊκῶν ἡγεσιῶν κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης μέχρι τὸ ἀνθελληνικὸ μένος ποὺ διακρίνουμε στὸ πρόσωπο ἐνός Metternich. Σχετικὲς ἀναφορὲς ἔχουμε κάνει καὶ σὲ προηγούμενες μελέτες, κυρίως αὐτὲς γιὰ τὸν Metternich² καὶ τὸν

1 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Οἱ πηγὲς καὶ τὰ αἶτια τοῦ Φιλελληνισμοῦ τὸ 1821», *Ἀκτίνες* 792 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2022), σελ. 47-62.

2 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Μέττερνιχ: Ὁ ὀρκισμένος ἐχθρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Μέρους Α'», *Ἀκτίνες* 774 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2019), σελ. 59-68· «Μέττερνιχ: Ὁ ὀρκισμένος ἐχθρὸς τῆς

Fallmerayer³, αλλά είναι σωστό να χωρήσουμε έδω σε μιὰ πιδό συγκροτημένη καὶ ἐνοποιημένη προσέγγιση τοῦ θέματος, συνενώνοντας σε ἓνα συνεκτικὸ κείμενο σκέψεις ποὺ ἔχουμε κατὰ καιροῦς διατυπώσει καὶ σε ἄλλες περιστάσεις.

* * *

Πρὶν μποῦμε ὁμῶς στὴ διαδικασία τῆς ἀναζήτησης αὐτῶν τῶν αἰτιῶν, πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ περὶ «ἀνθελληνισμοῦ» λόγος δὲν εἶναι ἓνας λόγος ποὺ λέγεται ἐλαφρῶ τῇ καρδίᾳ καὶ μὲ συναισθηματικὴ φόρτιση. Δὲν ἀπηχεῖ μιὰ στενὰ ἑλληνοκεντρικὴ λογικὴ, ποὺ βλέπει παντοῦ ἀνθελληνικὲς συνωμοσίες. Ὅχι! Πραγματικά, ἀπὸ μιὰ ἄποψη δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ μιᾶμε ἐδῶ γιὰ «ἀνθελληνισμό». Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀνεξαρτησία προκαλοῦσε παγκόσμια συγκίνηση καὶ θαυμασμό, ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀναληψία μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετωπιζόταν αὐτὸς ὁ ἀγώνας ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες καὶ ἀξιωματοῦχοι δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ σοκάρει τὴν ἴδια τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη τῆς ἐποχῆς.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα καταγγελίας τῆς κατευθυνόμενης ἀπὸ τὸν Metternich εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἀποτελεῖ ἓνα γερμανικὸ βιβλίο ποὺ ἐκδόθηκε ἀνώνυμα τὸ 1836, μὲ ὑποτιθέμενο τόπο ἐκδοσης τὸ Ἀμβροῦργο καὶ φανταστικὰ στοιχεῖα ἐκδότῃ. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶχε τυπωθεῖ στὴν Ἑλβετία, στὸ Sankt Gallen, ἦταν: *Europäische Geheimnisse eines Mediatisirten* (Εὐρωπαϊκὰ μυστικά ἐνὸς

διαμεσολαβητοῦ), μὲ ὑπότιτλο: *Metternich und Europa. Wien und Österreich* (Ὁ Μέτερνιχ καὶ ἡ Εὐρώπη. Ἡ Βιέννη καὶ ἡ Αὐστρία)⁴.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβει κανεὶς γιὰτὶ τὸ βιβλίο εἶχε κυκλοφορήσει ἔτσι μυστικά. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνοικτὴ καταγγελία τοῦ Metternich, τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Metternich ἦταν ἀκόμα παντοδύναμος στὴν Αὐστρία, ὅπου κατ' ἀνάγκην τὸ βιβλίο κυκλοφόρησε μυστικά. Ἄν γνωρίζουμε σήμερα τὸν συγγραφέα του, αὐτὸ τὸ χρωστάμε... στὴν

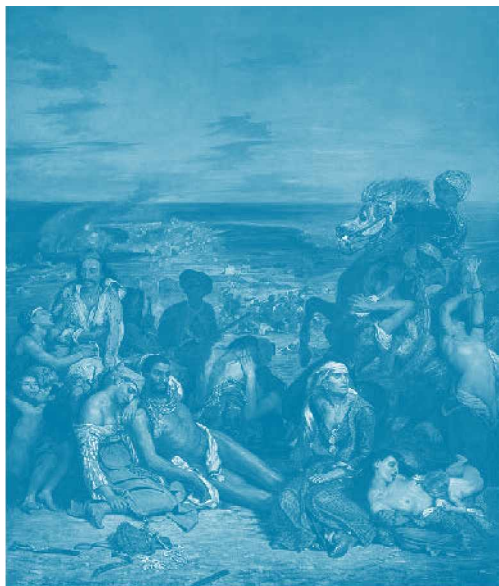
Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀνεξαρτησία προκαλοῦσε παγκόσμια συγκίνηση καὶ θαυμασμό, ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀναληψία μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετωπιζόταν αὐτὸς ὁ ἀγώνας ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες καὶ ἀξιωματοῦχοι δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ σοκάρει τὴν ἴδια τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη τῆς ἐποχῆς.

καλὴ δουλειὰ τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Metternich. Ἦδη λίγους μῆνες μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου, δύο μυστικὲς ἐκθέσεις, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1836 καὶ τὸν Μάρτιο τοῦ 1837, ἀποκάλυπταν τὴν ταυτότητα τοῦ ἀνώνυμου συγγραφέα. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸν Γερμανὸ ποιητὴ, θεατρικὸ συγγραφέα καὶ ἱατρό, μὲ πάθος γιὰ

Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Μέρους Β΄», *Ἀκτίνες* 775 (Μάιος-Ιούνιος 2019), σελ. 97-106.

3 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Ποῦ τὸν θυμηθήκατε τὸν Φαλμεράγιερ;», *Ἀκτίνες* 762 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2017), σελ. 77-79.

4 *Europäische Geheimnisse eines Mediatisirten. Metternich und Europa. Wien und Österreich*, Hamburg 1836, Druck und Verlag von Georg Boo.

τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δημοκρατία, Μὰξ (Μαξιμίλιαν) Λέοπολντ Λάνγκενσβαρτς (Maximilian Leopold Langenschwarz, 1801-1852).

Στὸ στόχαστρο τοῦ ἐραστῆ αὐτοῦ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας μπαίνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Metternich, καὶ ὁ Wellington, καθὼς οἱ δύο αὐτοὶ ἐμφανίζονται νὰ ἐνσαρκώνουν ὄχι ἀπλῶς τὴ συντήρηση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναληψία. Ἰδιαίτερα συγκλονιστικὴ εἶναι ἡ καταγγελία τοῦ κυνισμοῦ μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἡγέτες τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἀντιμετώπισαν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παρακάτω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίον – καὶ πρέπει νὰ θυμόμαστε πάντα ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ Ἕλληνα:

«Ὑψὸς σὲ ὀλοκλήρη τὴν Εὐρώπῃ δὲν εἶχε μείνει μὰτι χωρὶς δάκρυ καὶ εὐαίσθητη καρδιά πού νὰ μὴν ἔφριττε καὶ νὰ μὴ συγκινεῖτο ἀπὸ τὴν ἀνίκουστη ἐξαθλίωση τῶν Ἑλλήνων θυμάτων τῶν σφαγῶν, ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Οὐέλλινγκτον χαμογελοῦσαν μεταξύ τους ἐνθουσιασμένοι καὶ συμμαχοῦσαν μὲ τὴν Πρωσία, ὥστε, ἐπηρεάζοντας κρυφὰ τὴ δραστηριότητα

τῆς ὀθωμανικῆς Πύλης, εἴτε νὰ πνίξουν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν Ἑλλάδα στὸ αἷμα, εἴτε, τοῦλάχιστον, νὰ τὴν καταστήσουν μιὰ γιὰ πάντα ἀνίκητη γιὰ πραγματικὰ ἐλεύθερη ἐξέγερση»⁵.

«Ὅσο ψηλότερα ἀντηχοῦσαν στὸν οὐρανὸ οἱ κραυγὲς τῶν θυμάτων, ὅσο περισσότερο τὰ σώματα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἔπεφταν στὸν ἥρωικὸ ἀγῶνα κομματιάζονταν, τὰ ἐγδερναν, τὰ περνοῦσαν στὴ σούβλα καὶ τὰ ἔσχιζαν ζωντανά, ὅσο περισσότερο κρεμοῦσαν στὰ δέντρα τὰ βρέφη ἀπὸ τὰ ποδαράκια τους ἢ τὰ ἔκοβαν στὴ μέση, ὅσο περισσότερο ἀτίμαζαν μάννες, τὶς ἔσερναν ἀπ' τὰ μαλλιά, τὶς ἔριχναν στὰ πηγάδια, τὶς ἔσφαζαν καὶ τὶς χώριζαν στὰ τέσσερα, ὅσο πῦρ πολὺ οἱ Τοῦρκοι ἔκοβαν τὰ στήθη ζωντανῶν Ἑλληνίδων ἢ ἔχωναν στὰ γεννητικά τους ὄργανα πυρακτωμένα σίδερα καὶ τοὺς ἔσχιζαν τὶς κοιλιὲς καὶ τὶς ἔπνιγαν μὲ τὰ ἴδια τους τὰ ἔντερα, τόσο πῦρ φωτεινὰ γίνονταν κι ἀστραφταν ἀπὸ χαρὰ τὰ πρόσωπα τοῦ Μέττερνιχ καὶ τοῦ Οὐέλλινγκτον, τόσο πῦρ χαρούμενα ἔστελνε ὁ πρέσβης τὰ νέα του ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν στὴ Βιέννη, καὶ τόσο πῦρ ἥρεμος πῆγαινε ὁ Μέττερνιχ μὲ τὴ γυναῖκά του νὰ ξαπλώσουν στὸ κρεβάτι»⁶.

5 ὁ.π., σελ. 228: »Während in fast ganz Europa kein menschliches Auge ohne Thränen, kein fühlendes Herz ohne Schrecken und Rührung über das unerhörte Elend der griechischen Schlachtopfer blieb, lächelten Metternich und Wellington einander entzückt entgegen, und vereinten sich mit Preussen dahin, durch geheime Einwirkung auf die Thätigkeit der Pforte, Griechenland entweder gänzlich im Blute zu ertränken, oder mindestens es für immer zur wahrhaft-freien Erhebung unmächtig zu machen«.

6 ὁ.π., σελ. 229: »Je mehr das Geshrei der fallenden Opfer zum Himmel tönte, je mehr die im Heldenkampfe fallenden Griechen zerstückt, skalpiert, gespießt und lebendig zerrissen wurden, je mehr Säuglinge an den Bäumen bei den Beinen aufgehängt, und in der Mitte von einander gehauen wurden, je mehr Mütter sich geschändet,

«Ολόκληρη ἡ Εὐρώπη ἀνατρίχιαζε καὶ συγκλονιζόταν μὲ τὶς ἀνείπωτες φορικα-
λεότητες, καὶ μόνο αὐτοὶ οἱ δύο ἔμεναν
ἥρεμοι καὶ παρακολουθοῦσαν τὸ σχέδιό
τους μὲ μιὰ ψυχρότητα ποὺ παρόμοιά
της ὁ κόσμος δὲν ἔχει γνωρίσει»⁷.

«Οἱ οὐρανομήκεις φλόγες τῶν πόλεων
καὶ τῶν χωριῶν ποὺ ἔκαιγαν ἄγγιζαν τὴν
καρδιά τῶν Γροιλανδῶν καὶ τῶν Ἰνδιάνων
καὶ τοὺς ἀνάγκαζαν σὲ δάκρυα συμπά-
θειας, καὶ μόνο ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Οὐέλ-
λινγκτον ἀτένιζαν ἥρεμοι τὰ ἐρείπια καὶ
ξέσταιναν τὰ χέρια τους στὴ στάχτη ποὺ
τρεμόσβηνε»⁸.

«Χιλιάδες κατακτυπημένα καὶ κουρε-
λιασμένα βρέφη πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα
πάνω στὴν ἀνασκαλεμένη γῆ χωρὶς δέ-
ντρα καὶ χωράφια, στὸ κλασικὸ χῶμα,
κλαίγοντας μὲ ἀσάλευτα χερὰκια καὶ
βλέμματα πρὸς τὸν μαστὸ τῆς μάννας,
ἀλλὰ ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Οὐέλλινγκτον
ἐβλεπαν χαμογελώντας τὶς δημοσιευμέ-
νες εἰκόνες ποὺ ἐδείχναν βρέφη νὰ σπα-
ράζουν κρεμασμένα ἀπὸ τὰ ποδαράκια

τους καὶ τὶς κρεμοῦσαν στοὺς τοίχους
τῶν σπιτιῶν τους, λέγοντας καθισυχα-
στικά: «Οἱ μικροὶ ἀντάρτες δὲν θὰ μᾶς
βλάψουν πιά»⁹.

Μνημονεύουμε ἐδῶ αὐτὰ τὰ λόγια, γιὰ
νὰ δείξουμε ὅτι, ὅταν μιλάμε γιὰ «ἀνθελ-
λινισμό», δὲν λέμε «λόγια τοῦ ἀέρα», μὲ
τὴ στενοκέφαλη λογικὴ ἐνὸς Ἑλλήνα ποὺ
νιώθει ὅτι οἱ πάντες συνωμοτοῦν ἐναντί-
ον του καὶ τὸν πολεμοῦν. Ἡ ἀνάληπτη
στάση πολλῶν Εὐρωπαίων ἡγετῶν καὶ
ἀξιωματῶν ἀπέναντι στὸν συγκλονι-
στικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων εἶχε πραγμα-
τικὰ σοκάρει τὴν κοινὴ γνώμη τῆς ἐποχῆς.

Καὶ ὅμως, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε,
τὸ νὰ μιλάμε γιὰ «ἀνθελλινισμό» θὰ
μποροῦσε νὰ εἶναι παραπλανητικὸ. Δι-
ότι πίσω ἀπὸ τὴν ἀνάληπτη καταδίκη
τοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων δὲν κρύβονταν
τόσο πάθη καὶ συναισθήματα, ὅπως μᾶς
κάνει νὰ ὑποθέτουμε ὁ περὶ «ἀνθελλινι-
σμοῦ» λόγος· κρύβονται ἐντελῶς ἀπτοὶ
καὶ συγκεκριμένοι λόγοι, τοὺς ὁποίους
θὰ ἀναζητήσουμε ἐδῶ.

* * *

Πρὶν περάσουμε στοὺς ἀπτοὺς καὶ
συγκεκριμένους λόγους ποὺ ἐξηγοῦν τὸν
ἀνθελλινισμό πολλῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ
Ἐπανάσταση, θὰ ἦταν ἴσως σκόπιμο νὰ
ξεκινήσουμε ἀπὸ ἓναν ἄλλης ὑφῆς λόγο,
στὸν ὁποῖο τὸ συναισθηματικὸ στοιχεῖο
δεσπόζει. Πράγματι, μιὰ πρώτη προσπά-

*bei den Haaren geschleift, in die Brunnen
gestürzt, geschlachtet und geviertheilt sahen,
je mehr die Türken ihnen bei lebendigem Leibe
die Brüste abschnitten, ihnen glühende Kisen
in die Schamtheile stießen, ihnen den Bauch
aufschlitzten, und sie mit ihren eigenen Gedärmen
erwürgten, – um so heller und freundlicher
strahlten Metternichs und Wellingtons Antlitz,
um so fröhlicher berichtete der Internuntius seine
Neuigkeiten von Constantinopel nach Wien, und
um so ruhiger begab sich Metternich mit seinem
Weibe zu Bette».*

7 ὁ.π., σελ. 230: «Ganz Europa schauderte und knirschte bei den namenlosen Gräueln, – nur diese beiden blieben ruhig, und verfolgten mit einer Kulte, von der die Welt kein Beispiel hatte, ihren Plan».

8 ὁ.π.: «Himmelflamme Städte und Dörfer brannten bis in's Herz der Grönländer und Indianer, und entlockten ihnen Thränen der Theilnahme, – nur Metternich und Wellington blickten ruhig in den Schutt, und wärmten ihre Hände in der glimmenden Asche».

9 ὁ.π., σελ. 231: «„Tausende von zerhacktem und zerrissenen Säuglingen starben Hungers“ auf dem zerstampften Boden des, seiner Bäume und Felder beraubten, klassischen Bodens, und jammerten mit starren Händchen und Blicken der Brust einer Mutter entgegen, – aber Metternich und Wellington hingen lächelnd die erschienenen Bilderchen von zappelnden, bei den Beinen aufgehängten Säuglingen in ihren Wohnungen auf, und sprachen beruhigt: die kleinen Rebellen werden uns nicht mehr schaden».

θεια ἐξήγησης τοῦ τόσο ἐξόφθαλμου ἀνθελληνισμοῦ κάποιων Εὐρωπαίων τὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ ἓνα συμπέρασμα ποὺ ἴσως τελικὰ νὰ μὴν εἶναι τόσο ἀφελὲς ὅσο θὰ κινδύνευε νὰ φανεῖ ἐν πρώτοις: ὅτι ἡ ἐχθρότητα μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετωπίσθηκαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ πολλοὺς Εὐρωπαίους τὸ 1821 θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ ὀφείλεται, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, ἀκριβῶς... στὴν ἐξιδανίκευση τῆς Ἑλλάδας...

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν μάθει νὰ τιμοῦν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ τους – ἢ, ἀκριβέστερα, ὅχι τοῦ πολιτισμοῦ «τους», ἀλλὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Αὐτὴ ἡ τιμὴ πρὸς τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀποτυπώθηκε ἔξοχα στὰ ἐμβληματικὰ λόγια ποὺ ἔγραψε ὁ σπουδαῖος Ἄγγλος ρομαντικὸς ποιητὴς Percy Shelley στὸν πρόλογο τοῦ λυρικοῦ δράματος ποὺ συνέθεσε τὸ 1821 μὲ τὸν τίτλο Ἑλλάς: *«Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας, ἔχουν τῆς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. [...] Ἡ μορφὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐφθασαν τὴν τελειότητά τους στὴν Ἑλλάδα»*¹⁰.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ ἡ ἐξιδανίκευση τῆς Ἑλλάδας ἀποτέλεσε τὸ βασικὸ ἴσως θεμέλιο πάνω στὸ ὁποῖο οἰκοδομήθηκε τὸ μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία φαινόμενο τοῦ φιλελληνισμοῦ: Τὸ 1821, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν Εὐρώπη, ἄνθρωποι ποὺ ἐνιωθάν ὅτι χρωστοῦσαν τὰ πάντα στὴν Ἑλλάδα πληροφοροῦνταν ὅτι, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιά τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου ποὺ εἶχε ὑπάρξει ἡ κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες –δὲος τοὺς ἔπιανε μόνον στὸ ἄκουσμα τῆς λέξης– εἶχαν ξεσηκωθεί

ἐνάντια στὸν βάρβαρο ὀθωμανικὸ ζυγό, ποὺ τοὺς εἶχε κρατήσει ἐπὶ αἰῶνες στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας, καὶ ἀγωνίζονταν ἥρωικὰ γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἐθνικὴ τους παλιγγενεσία. Ἦταν πολὺ εὐκόλο γιὰ ἓναν Εὐρωπαῖο νὰ νιώσει ὅτι ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀφοροῦσε μόνον αὐτὸν τὸν ταλαιπωρημένο καὶ ἀδικημένο λαό· ἦταν ἀγώνας ὅλης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας ἐνάντια στὴ βαρβαρότητα.

Κατὰ παράδοξο ὅμως τρόπο (ἢ ἴσως τελικὰ, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ὅχι καὶ τόσο... «παράδοξο»), αὐτὴ ἡ ἐξιδανίκευση τῆς Ἑλλάδας μπορούσε νὰ λειτουργήσει καὶ ἀρνητικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ποὺ εἶχαν σηκώσει τὰ ὅπλα καὶ ἀγωνίζονταν νὰ ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγό. Διότι, ἀπλούστατα, οἱ Ἕλληνες τοῦ 1821 δὲν εἶχαν καὶ πολλὴ σχέση μὲ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχαν στὸ μυαλό τους οἱ Εὐρωπαῖοι – διόλου παράδοξο, θὰ λέγαμε, προσθέτοντας μάλιστα μὲ βεβαιότητα ὅτι οὔτε κἂν οἱ ἀρχαῖοι

10 Percy B. Shelley, *Hellas. A lyrical drama*, London 1822, σελ. viii-ix (πρβ. Πέρσου Σέλλεϋ, Ἑλλάς, μετάφραση Ἀναστάσιος-Μιλάνος Στρατηγόπουλος, Ἀθήνα 1932, σελ. 18-20).

Ἕλληνες δὲν θὰ εἶχαν πολλὴ σχέση μετὰ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τοὺς ποὺ εἶχαν πλάσει στὸ μυαλό τοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὸ βέβαιο ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα ποὺ εἶχαν στὸ μυαλό τοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ τὴν πραγματικὴ εἰκόνα τῶν ραγιαδῶν ποὺ εἶχαν ξεσηκωθεί ἐνάντια στὸν τουρκικὸ ζυγὸ, ὅπως εἶναι εὐλόγο, μποροῦσε πολὺ εὐκόλα νὰ «σοκάρει» τοὺς Εὐρωπαίους καὶ νὰ ὀδηγήσει ἀπὸ τὴ λατρεία γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα σὲ μιὰ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποστροφή γιὰ τοὺς πραγματικοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς τοὺς.

λίνα, καὶ ἔτσι οἱ Φιλέλληνες ἔσπευσαν μετὰ ἐνθουσιασμὸ νὰ τὴ γνωρίσουν ἀπὸ κοντά. Ἕνας μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς εἶχε μαζί του μιὰ ἀπεικόνιση τῆς Μπουμπουλίνας ἀπὸ αὐτὲς ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὴν Εὐρώπη, καὶ εἶχε τὴν... ἔμπνευση νὰ τὴ βγάλει καὶ νὰ τὴ δείξει στὴν Καπετάνισσα. Γιὰ λίγο ἐπικράτησε ἀμνηχανία. Διότι ἡ λιθογραφία ἔδειχνε μιὰ νεαρὴ ἀμαζόνα ἐκπάγλου καλλονῆς, μιὰ Ἑλληνίδα Ζὰν ντ' Ἀρκ, ἐνῶ ἡ Μπουμπουλίνα, ποὺ βρισκόταν ἤδη τότε στὰ πενήντά της, ἦταν, νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, μιὰ «νταρνανογυναίκα» ποὺ δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως σχέση μετὰ τὴν

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν μάθει νὰ τιμοῦν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ τοὺς – ἢ, ἀκριβέστερα, ὅχι τοῦ πολιτισμοῦ «τοὺς», ἀλλὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Αὐτὴ ἡ τιμὴ πρὸς τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀποτυπώθηκε ἔξοχα στὰ ἐμβληματικὰ λόγια ποὺ ἔγραψε ὁ σπουδαῖος Ἀγγλος ρομαντικὸς ποιητὴς Percy Shelley στὸν πρόλογο τοῦ λυρικοῦ δράματος ποὺ συνέθεσε τὸ 1821 μετὰ τὸν τίτλο Ἑλλάς: «Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας, ἔχουν τὶς ρίζες τοὺς στὴν Ἑλλάδα. [...] Ἡ μορφὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἔφθασαν τὴν τελειότητά τοὺς στὴν Ἑλλάδα».

Ὑπάρχει ἓνα χαριτωμένο περιστατικὸ ποὺ μᾶς βοηθᾷ νὰ καταλάβουμε πόσο ἀρνητικὰ μποροῦσε νὰ λειτουργήσει γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ ἐξιδανίκευση: Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1821 ἡ Μπουμπουλίνα, ποὺ συμμετεῖχε στὸν διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμὸ τοῦ Ναυπλίου, ἔσπευσε μετὰ τὸ πλοῖό της στὸ Ἄστρος, γιὰ νὰ χαιρετίσει μιὰ ομάδα Φιλελλήνων ποὺ εἶχε μεταβεῖ ἐκεῖ μετὰ μιὰ γολέτα τοῦ Τομπάζη. Ἡ φήμη τῆς ἡρωικῆς Σπετσιώτισσας εἶχε ἤδη φθάσει στὴν Εὐρώπη, ὅπου μάλιστα εἶχαν κυκλοφορήσει καὶ λιθογραφίες ποὺ ἀπεικόνιζαν, ὑποτίθεται, τὴ Μπουμπου-

ιδεαλιστικὴ αὐτὴ ἀπεικόνισί της. Αὐτὸ ποὺ ἔβγαλε ὅλους ἀπὸ τὴν ἀμνηχανία ἦταν τὸ τρανταχτὸ γέλιο τῆς ἴδιας τῆς Μπουμπουλίνας, ὅταν εἶδε τὴν –ὑποτίθεται– ἀπεικόνισί της, ὅποτε ὅλοι ξέσπασαν σὲ ἀσυγκράτητα γέλια καὶ ἐπικράτησε γενικὴ εὐθυμία.

Ἀσφαλῶς, στὸ παραδείγματά μας ἡ Μπουμπουλίνα ἐπέδειξε μιὰ γνησιότητα καὶ μιὰ ἀνωτερότητα ποὺ θὰ ἀρκοῦσε νὰ κερδίσει τὶς ἐντυπώσεις περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ὅποιαδήποτε ὡραιопοιημένη ἀπεικόνισί της. Ἡ ἀκομπλεξάριστη ἀντίδρασί της διέλυσε τὴν ἀμνηχανία μετὰ τὸν

καλύτερο τρόπο. Ἀλλὰ δὲν δυσκολευόμαστε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ ἡ ἀμνηχανία, αὐτὸ τὸ σὸκ τῆς διάφρευσης τῶν προσδοκιῶν, μπορούσε νὰ ὀδηγήσει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴ λατρεία γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἐξιδανίκευσή της στὴν πῦρ μεγάλη ἀποστροφή γιὰ τοὺς πραγματικοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς.

Τὸ ἀκόλουθο περιστατικὸ μᾶς βοηθάει νὰ δοῦμε ἓνα ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτῆς τῆς ἀποστροφῆς:

πατοῦσε στὸ κατὰστροφμα, ὅταν ἀντιλήφθηκε ὅτι ὁ ὑπὸ κρητὸς του, ὀνόματι William Fletcher, εἶχε πιάσει κουβέντα μὲ τὸν πλοίαρχο, ὁ ὁποῖος τὸν ρωτοῦσε μὲ ἀπορία γιατί ὁ κύριός του πῆγαινε «σὲ αὐτὸν τὸν ἄγριο τόπο». Ὁ Λόρδος Βύρων πλοσίασε, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς, ἄκουσε τὴν ἐρώτησιν τοῦ πλοίαρχου καὶ εἶδε τὸν ὑπὸ κρητὸς του νὰ σπκῶνει τοὺς ὤμους του μὲ ἀπορία, σχολιάζοντας γιὰ τὸν τόπο στὸν ὁποῖο πῆγαινε ὁ κύριός του:

Ἡ ἐξιδανίκευση τῆς Ἑλλάδας μπορούσε νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἀρνητικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ποὺ εἶχαν σπκῶσει τὰ ὄπλα καὶ ἀγωνίζονταν νὰ ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγὸ. Διότι, ἀπλούστατα, οἱ Ἕλληνες τοῦ 1821 δὲν εἶχαν καὶ πολλὴ σχέση μὲ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχαν στὸ μυαλό τους οἱ Εὐρωπαῖοι – διόλου παράδοξο, θὰ λέγαμε, προσθέτοντας μάλιστα μὲ βεβαιότητα ὅτι οὔτε καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν θὰ εἶχαν πολλὴ σχέση μὲ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τους ποὺ εἶχαν πλάσει στὸ μυαλό τους οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα ποὺ εἶχαν στὸ μυαλό τους οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ τὴν πραγματικὴ εἰκόνα τῶν ραγιαδῶν ποὺ εἶχαν ξεσηκωθεῖ ἐνάντια στὸν τουρκικὸ ζυγὸ, ὅπως εἶναι εὐλόγο, μπορούσε πολὺ εὐκόλως νὰ «σοκάρῃ» τοὺς Εὐρωπαίους καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἀπὸ τὴ λατρεία γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα σὲ μιὰ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποστροφή γιὰ τοὺς πραγματικοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς τους.

Ἦταν 16 Ἰουλίου 1823, ὅταν ὁ Λόρδος Βύρων ἀπέπλευσε ἀπὸ τὴ Γένοβα, ἐπιβαίνοντας στὸ μπρίκι “Hercules” καὶ κατευθυνόμενος στὴν Ἑλλάδα, ὅπου θὰ θυσιάσῃ τὴ ζωὴ του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία της. Ἐνῶ ἔπλεε πρὸς τὴν Ἑλλάδα, συγκινημένος ποὺ θὰ μετείχε ἐπιτέλους στὸν ἀγῶνα ἐκείνον ποὺ εἶχε γίνῃ γιὰ τὸν ἴδιον ὑπόθεσιν ζωῆς, περ-

– Εἶναι ὅλο βράχοι καὶ κλέφτες. Ζοῦν στὶς σπηλιδὲς καὶ βγαίνουν σὰν τὰ ἀγρίμια. Ἔχουν μεγάλα τουφέκια, πιστόλια καὶ μαχαίρια.

Ὁ ὑπὸ κρητὸς τοῦ Λόρδου Βύρωνα εἶχε διατηρήσῃ τὴ χειρότερη ἀνάμνησιν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, καὶ ἀντίθετα ἦταν ἐνθουσιασμένος μὲ τοὺς Τούρκους, στὰ πλούσια σπιτία τῶν ὁποίων εἶχε βρεθεῖ

σέ πλούσια γεύματα. Ἐκείνη μάλιστα τὴ στιγμή εἶχε ἓνα λόγο παραπάνω νὰ τὰ ἔχει μὲ τοὺς Ἑλληνες, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων εἶχε διακοπῇ ἡ εὐχάριστη καὶ ἀνετη παραμονή του στὴν Ἰταλία.

– Οἱ Τοῦρκοι, συνέχισε, εἶναι οἱ μόνοι ἄξιοι σεβασμοῦ ἄνθρωποι σὲ αὐτὸν τὸν τόπο. Ἄν φύγουν, ἡ Ἑλλάδα θὰ μείνει ἓνα φρενοκομεῖο τοῦ ὁποίου ἄφησαν ἐλεύθερους τοὺς τρελοὺς. Εἶναι ἓνας τόπος γεμάτος ψύλλους, μύγες καὶ κλέφτες. Γιατί πιγαίνει ἐκεῖ ὁ μιλόρδος; Ὁ Θεὸς μόνο τὸ ξέρει, ὄχι ἐγώ.

Ἀσφαλῶς, ὁ ὑπηρετὴς τοῦ Λόρδου Βύρωνα, ὁ Fletcher, δὲν εἶναι τὸ παράδειγμα ἑνὸς λογίου καὶ πεπαιδευμένου ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι πολλὰ χρόνια νωρίτερα, τὸ 1809, ὅταν στὴν πρώτη του ἐπίσκεψη στὴν Ἀθήνα ὁ Λόρδος Βύρων εἶχε ἀνέβει στὸν βράχο τῆς Ἀκρόπολης καὶ εἶχε μείνει ἐκστατικὸς νὰ θαυμάζει τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, αὐτός, ὁ Fletcher, μὴ κατανοώντας τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ θέλοντας καὶ νὰ δείξει ὅτι τὸν συμεριζέται, εἶχε πεῖ τό... ἀμίμητο:

– Ἄχ, Λόρδε μου! Πόσα τζάκια θὰ μπορούσαμε νὰ φτιάξουμε μὲ ὅλο αὐτὸ τὸ μάρμαρο!

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅμως, τὰ λόγια τοῦ Fletcher μᾶς δίνουν ἓνα ἀπὸ τὰ παράδειγμα τῆς ἀποστροφῆς ποὺ μπορούσε νὰ νιώσει γιὰ τοὺς Ἑλληνες ἀγωνιστὲς τῶν βουνῶν ἓνας Εὐρωπαῖος μαθημένος στὰ σαλόνια τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Καὶ ἡ ἐξιδανίκευση τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας συνέβαινε κάποτε ὄχι μόνο νὰ μὴν ἀποτελεῖ ἀντίβαρο αὐτῆς τῆς ἀποστροφῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐνισχύει. Ἔτσι, παραδόξως, ἡ ἐξιδανίκευση τῆς Ἑλλάδας θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ μιὰ πρώτη αἰτία τοῦ ἀνθελληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση.

* * *

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολὺ πῶς πρακτικοὶ λόγοι. Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἀπροκάλυπτα ἐχθρικὴ καὶ ἀπερίφραστα καταδικαστικὴ στάση ποὺ κρατήσαν ἀρχικὰ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, πρέπει πρωτίστως νὰ καταλάβουμε τὸ πλαίσιο τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Καὶ ὅταν λέμε ὅτι πρέπει νὰ καταλάβουμε αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἐννοοῦμε ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουμε στὴν ἄκρη τὶς ἐπιπόλαιες ὑπεραπλουστεύσεις ποὺ συνηθίζουμε. Πραγματικά, λόγῳ τῆς ἀπροκάλυπτα ἐχθρικῆς στάσης ποὺ τήρησε ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἔχουμε τὴν τάση νὰ τὴ «δαμινοποιοῦμε», βλέποντάς τιν ὡς ἓναν ἀντιδραστικὸ μηχανισμό καταπίεσης τῶν λαῶν, ποὺ ἐξέφραζε τὶς πῶς ὀλοκληρωτικὲς καὶ ἀναχρονιστικὲς πολιτικὲς καὶ ἀπλῶν τῆ σκοτεινῇ του σκιᾷ σὲ ὅλη τὴν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο.

Τὰ πράγματα ὅμως δὲν εἶναι τόσο ἀπλᾶ. Ὅταν ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τὸ 1821, δὲν εἶχαν περάσει παρὰ λίγα μόλις χρόνια ἀπὸ τὸ τέλος τῶν Ναπολεοντείων Πολέμων, τὸ 1815. Οἱ Ναπολεόντειοι Πόλεμοι εἶχαν ἀφήσει πίσω τους ἀμέτρητους νεκροὺς, ἀβάστακτο πόνο καὶ μιὰ Εὐρώπη καθημαγμένη καὶ ἐρειπωμένη. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἠγέτες καὶ διπλωμάτες ποὺ συνῆλθαν στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, γιὰ νὰ θέσουν τὰ θεμέλια τῆς ἐπόμενης ἡμέρας στὴν Εὐρώπη μετὰ τοὺς Ναπολεόντειους πολέμους, ἔνωσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνταποκριθοῦν στὸ αἶτημα τῶν λαῶν νὰ μὴν ἐπαναληφθεῖ ποτὲ ξανά μιὰ τέτοια καταστροφή. Γιὰ νὰ τὸ κάνουν αὐτό, ἔπρεπε νὰ οἰκοδομήσουν ἓνα συλλογικὸ σύστημα ἀσφαλείας. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη γέννησε τότε τὴν Ἱερὰ Συμμαχία. Θὰ τολμούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἡ ἀνάγκη ποὺ γέννησε τὴν Ἱερὰ Συμμαχία μετὰ τοὺς Ναπολεόντειους Πολέμους ἦταν ἡ ἴδια ἀνάγκη ποὺ γέννησε τὴν Κοινωνία

Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία, ἡ ὁποία μὲ τόση εὐκολία «δαιμονοποιεῖται» σήμερα γιὰ τὴ στάση τῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἀντιπροσώπευε γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες καὶ διπλωμάτες τῆς ἐποχῆς μιὰ πολύτιμη κατάκτηση, ποὺ ἔπρεπε νὰ διαφυλαχθεῖ πάσῃ θυσίᾳ. Διότι ἀντιμετωπιζόταν ὡς ὁ ὑπέρτατος ἐγγυητὴς τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξης, εἰρήνης καὶ εὐημερίας. Περιττὸ νὰ σημειώσουμε ἐδῶ πόσο δυσμενὲς ἦταν αὐτὸ τὸ διεθνὲς περιβάλλον γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία ἦταν συγχρόνως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποὺ εἶχε θέσει ἐκτὸς νόμου ἡ νέα εὐρωπαϊκὴ τάξη: ἦταν δηλαδὴ καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καθεστῶτος (τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων) καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀλλαγὴ συνόρων (ἀφοῦ ἀποσκοποῦσε στὴν ἵδρυση ἐνὸς νέου, ἐθνικοῦ κράτους).

τῶν Ἐθνῶν μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ τὸν Ὄργανισμό Ἠνωμένων Ἐθνῶν μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον.

Γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ ὁμως ἓνα ἀποτελεσματικὸ συλλογικὸ σύστημα ἀσφαλείας στὴν Εὐρώπῃ, ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ τί εἶχε φταίξει γιὰ τὴ μεγάλη καταστροφὴ, καὶ

αὐτὸ ποὺ εἶχε φταίξει νὰ μὴν ἐπιτραπεῖ νὰ γίνῃ ξανά. Ἐδῶ, οἱ νικητὲς τοῦ Ναπολέοντα, οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες καὶ διπλωμάτες ποὺ συνῆλθαν στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, εἶχαν πρόχειρη μιὰ πολλὴ βολικὴ ἀπάντηση. Γιὰ τὴ μεγάλη καταστροφὴ τῶν Ναπολεοντείων Πολέμων, ἀποφάν-

θηκαν με στόμφο, είχαν φταίξει τὰ ἐξῆς δύο: Πρῶτον, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ποὺ εἶχε γίνεи στὸ πλαίσιο μιᾶς προσπάθειας γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος στὴ Γαλλία. Δεύτερον, οἱ ἐκστρατεῖες τοῦ Ναπολέοντα, στὸ πλαίσιο μιᾶς προσπάθειας γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῶν συνόρων.

Τὸ συμπέρασμα ἦταν ἀπλό: Γιὰ νὰ μὴν ἐπαναληφθεῖ τὸ κακὸ ποὺ εἶχε γίνεи, ἔπρεπε στὸ ἐξῆς νὰ τεθεῖ ἐκτὸς νόμου κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καθεστώτων καὶ κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν ἀλλαγὴ συνόρων. Ἔτσι καὶ μόνο ἔτσι θὰ μπορούσε ἡ Εὐρώπη νὰ ἀπολαύσει μιὰ διαρκῆ καὶ ἀδιατάρακτῃ εἰρήνῃ. Στόχος λοιπὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἦταν νὰ ἐπαγρυπνεῖ καὶ νὰ παρεμβαίνει ἔγκαιρα, ὥστε νὰ καταστέλλει ἐν τῇ γενέσει τῆς κάθε προσπάθειας γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καθεστώτων καὶ κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν ἀλλαγὴ συνόρων. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες θὰ συναντοῦνταν τακτικὰ σὲ συνέδρια, ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς νομιμότητας.

Σίγουρα, κάποιες ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας φαντάζουν σήμερὰ ἀναχρονιστικές. Ἀλλὰ ἡ λογικὴ τῆς διαφύλαξης τῆς διεθνoῦς νομιμότητας εἶναι ζωτανὴ καὶ ἐντελῶς σύγχρονῃ, ὑπηρετεῖται δὲ ἀπὸ σπουδαίους διεθνεῖς ὁργανισμοὺς, ὅπως εἶναι τὸ Διεθνὲς Δικαστήριο τῆς Χάγης καὶ τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας τοῦ Ο.Η.Ε. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία, ἡ ὁποία μὲ τόση εὐκολία «δαμιονοποιεῖται» σήμερὰ γιὰ τὴ στάση τῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἀντιπροσώπευε γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες καὶ διπλωμάτες τῆς ἐποχῆς μιὰ πολύτιμῃ κατάκτηση, ποὺ ἔπρεπε νὰ διαφυλαχθεῖ πάσῃ θυσίᾳ. Διότι ἀντιμετωπιζόταν ὡς ὁ ὑπέρτατος ἐγγυητὴς τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξης, εἰρήνης καὶ εὐημερίας.

Περὶττὸ νὰ σημειώσουμε ἐδῶ πόσο δυσμενὲς ἦταν αὐτὸ τὸ διεθνὲς περιβάλλον γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία ἦταν συγχρόνως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποὺ

εἶχε θέσει ἐκτὸς νόμου ἡ νέα εὐρωπαϊκὴ τάξη: ἦταν δηλαδὴ καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καθεστῶτος (τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων) καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀλλαγὴ συνόρων (ἀφοῦ ἀποσκοποῦσε στὴν ἰδρυση ἐνὸς νέου, ἐθνικοῦ κράτους).

Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειώσουμε ὅτι τὴν ἀντίληψη αὐτὴ δὲν ἔτρεφαν μόνον οἱ Εὐρωπαῖοι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποία ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Ἀρκεῖ ἓνα παράδειγμα, γιὰ νὰ μᾶς πείσει γι' αὐτό: Πρὶν ἀπὸ δέκα μόλις χρόνια, τὸ καλοκαίρι 2015, ὅταν φούντωναν στὴν Εὐρώπῃ οἱ φωνές γιὰ ἐξώθηση τῆς Ἑλλάδας ἐκτὸς Εὐρωζώνης, στὶς οὐκ ὀλίγες ἀνθελληνικὲς φωνές ποὺ ἀκούγονταν ἦλθε νὰ προστεθεῖ, στὶς 11 Ἰουλίου 2015, ἓνα ἄρθρο τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Berthold Seewald στὴν ἐφημερίδα *Die Welt*, μὲ τὸν εὐγλωττο τίτλο: »Griechenland zerstörte schon einmal Europas Ordnung« (= «Ἡ Ἑλλάδα κατέστρεψε ἥδη μίᾳ φορὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ τάξη»). Ἡ φορὰ αὐτή, στὴν ὁποία ἀναφερόταν τὸ δημοσίευμα, ἦταν τὸ Ναβαρίνο, καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ τάξη ποὺ κατέστρεψε ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἡ Ἱερὰ Συμμαχία...

Εἶναι λοιπὸν κατανοητὸς ἓνας τοῦλάχιστον ἐντελῶς ἀπτὸς καὶ συγκεκριμένος λόγος ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν ἐξόφθαλμο ἀνθελληνισμὸ μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισαν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες: Στὰ μάτια τους, ὁ ξεσηκωμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑποτελῶν τοῦ Σουλτάνου ἀπειλοῦσε νὰ τινάξει στὸν ἀέρα ὁλόκληρο τὸ εὐρωπαϊκὸ οἰκοδόμημα. Καὶ κάτι τέτοιο ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ μὴν τὸ ἀφίσουν νὰ συμβεῖ, ἀκόμα καὶ ἂν κατὰ τὰ λοιπὰ ἐνιωθάν καὶ μιὰ κάποια συμπάθεια γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους Ἑλλήνες.

* * *

Ιδιαίτερα αξίζει να μάς απασχολήσει ἐδῶ ὁ ἀνθελληνισμὸς ἐνὸς περιώνυμου «ἀνθέλληνα», τοῦ Klemens von Metternich, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ σχεδὸν σαράντα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1809 ἕως τὸ 1948, καὶ Καγκελάρχου ἀπὸ τὸ 1821 ἕως τὸ 1848. Ὁ Metternich δέσποσε στὸ εὐρωπαϊκὸ στερέωμα, μέχρι τοῦ σημείου πολλοὶ νὰ χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας του στὴν Εὐρώπῃ ὡς «ἐποχὴ τοῦ Metternich», καὶ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι γνωστὸς μεταξὺ τῶν συγχρόνων του Εὐρωπαίων διπλωματῶν ὡς ὁ «*Αμαξηλάτης τῆς Εὐρώπης*».

Συχνὰ ἡ ἀνθελληνικὴ στάση τοῦ Metternich μοιάζει νὰ παίρνει τὴ μορφὴ ἐνὸς ἀληθινοῦ «ἀνθελληνικοῦ μένους». Πέρα ἀπὸ τὴν ἐμμονικὴ στάση του ἐνάντια στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὶς δαιμόνιες μεθοδεύσεις του, τὸ «ἀνθελληνικὸ μένος» τοῦ Metternich φαίνεται

Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἀφηγεῖται τὴ στιγμὴ ὡς ἑξῆς:

Εἶναι λοιπὸν κατανοητὸς ἓνας τοῦλάχιστον ἐντελὼς ἀπτὸς καὶ συγκεκριμένος λόγος ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν ἐξόφθαλμο ἀνθελληνισμό μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισαν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες: Στὰ μάτια τους, ὁ ξεσηκωμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑποτελῶν τοῦ Σουλτάνου ἀπειλοῦσε νὰ τινάξει στὸν ἀέρα ὁλόκληρο τὸ εὐρωπαϊκὸ οἰκοδόμημα. Καὶ κάτι τέτοιο ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ μὴν τὸ ἀφήσουν νὰ συμβεῖ, ἀκόμα καὶ ἂν κατὰ τὰ λοιπὰ ἐνιωθάν καὶ μιὰ κάποια συμπάθεια γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους Ἕλληνες.

ἀνάγλυφα στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀντέδρασε, ὅταν πληροφορήθηκε τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ὁ Metternich βρισκόταν στὴ λουτρόπολιν τοῦ Ἴσλ (τὸ Bad Ischl), ὅταν ἔφθασε ἐπιστολὴ ποὺ ἀνῆγγελλε τὸ νέο τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν σφαγῶν στὰ Ψαρά. Ὁ διπλωμάτης Friedrich Gentz (1764-1832), σύμβουλος τοῦ Metternich καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς

«Ὁ πρίγκιπας εἶχε βγεῖ πεζὸς γιὰ περίπατο, στὸν ὁποῖο δὲν μπορούσα δυστυχῶς νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Ἔστειλα ὁμως τὸν Φράντς σὲ ἀναζήτησή του καὶ τοῦ ἀπέστειλα τὴ σπουδαία αὐτὴ ἐπιστολή, σὲ ἓνα μέρος ὅπου βεβαίως οὐδέποτε γινόταν λόγος γιὰ τὸν καπετὰν πασά. Ὁ πρίγκιπας ἦλθε μετὰ ἀπὸ λίγο κοντὰ μου καὶ –πολὺ ἥσυχα, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν οἱ

φίλοι τῶν Ἑλλήνων- χαρήκαμε ἀπὸ κοινοῦ γιὰ τὴν ἀγγελία τοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖο μπορεῖ πολὺ εὐκόλα νὰ ἀποτελέσει τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης».

Ὁ ἴδιος ὁ Metternich, ὅταν πληροφορήθηκε τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ George Canning (1770-1827), ὁ ὁποῖος εἶχε πρωτοστατήσει σὲ μιὰ ἐμφανῆ στροφή τῆς ἀγγλικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὑπόθεσης, λέγεται ὅτι ἔβγαλε ἓνα στεναγμὸ ἀνακούφισης καὶ κυνικώτα χαρακτήρισε τὸν θάνατο τοῦ Canning... *«χάρη τῆς Θεῆας Πρόνοιας»...*

Μὲ ὅλα αὐτά, εἶναι φυσικό, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ὁ Metternich νὰ φαντάζει στὰ μάτια πολλῶν Ἑλλήνων περὶπου σὰν ἓνας ἀνθρωπώμορφος δαίμονας, ἐκπρόσωπος τοῦ σκότους καὶ τῆς συντήρησης, ποὺ ἔτρεφε ἀσίγαστο καὶ ἐν πολλοῖς ἀνεξίτητο μῖσος γιὰ κάθε τι τὸ ἑλληνικό. Θυμάμαι ἀπὸ τὰ μαθητικά μου χρόνια μιὰ καθηγήτρια νὰ προσπαθεῖ ἀμύχανα νὰ μᾶς ἐξηγήσει ὅτι ὁ Metternich ἀποτελεῖ μεμονωμένη περίπτωση, γιατί «γενικὰ οἱ Αὐστριακοὶ συμπαθοῦν τοὺς Ἕλληνες». Ἡ τοποθέτηση βεβαίως αὐτὴ ἦταν πέρα γιὰ πέρα λάθος, γιὰ ἓναν τοῦλάχιστον λόγο: διότι ἔθετε τὸ ζήτημα τῆς στάσης τοῦ Metternich ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση στὴ λογικὴ τῆς προσωπικῆς συμπάθειας ἢ ἀντιπάθειας. Ἡ πραγματικότητα εἶναι βεβαίως πολὺ σύνθετη – ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμὴ, παραδόξως, καὶ πολὺ πιὸ ἀπλῆ.

Ὡστόσο, ἂν καὶ εἶναι φανερό ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τίς βαθύτερες αἰτίες τοῦ ἐμμονικοῦ σχεδὸν «ἀνθελληνισμοῦ» τοῦ Metternich, ἀντὶ νὰ ἀνάγουμε αὐτὸν τὸν ἀνθελληνισμό σὲ μιὰ λογικὴ προσωπικῆς ἀντιπάθειας γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ἐν τούτοις πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι οἱ αἰτίες ποὺ συνήθως κατονομάζονται δὲν ἱκανοποιοῦν.

Ἡ πρώτη αἰτία ποὺ συνήθως κατονομάζεται συνδέεται μὲ τὸ πλαίσιο τῆς

Ἱερᾶς Συμμαχίας, τὸ ὁποῖο διεξήλαμε νωρίτερα. Ὁ Metternich ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐμπνευστὲς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, καὶ σίγουρα ὁ μεγαλύτερος θιασώτης της. Παρέμεινε προσκολλημένος στὶς καταστατικὲς ἀρχὲς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀκόμα καὶ ὅταν ἄλλοι Εὐρωπαῖοι ἡγέτες εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀφίστανται ἀπὸ αὐτές. Τὸ σύστημα τῶν τακτικῶν συνεδρίων στὰ ὁποῖα οἱ εὐρωπαϊκὲς ἡγεσίες θὰ προσπαθοῦσαν νὰ λύσουν τίς μεταξὺ τους διαφορὲς χωρὶς προσφυγὴ στὴ βία, ἀντιμετωπίζοντας παράλληλα ἐν τῇ γενέσει τοὺς τυχόν ἀπειλὲς γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ τάξη καὶ ἀσφάλεια, ἦταν ἓνα σύστημα δικῆς του ἐμπνεύσεως, τὸ ὁποῖο μάλιστα εἶναι γνωστὸ ὡς «Σύστημα τοῦ Metternich». Φαίνεται πὼς ὁ Metternich πίστευε εἰλικρινὰ στίς καταστατικὲς ἀρχὲς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ὁ μέγας Αὐστριακὸς ποιητὴς Franz Grillparzer (1791-1872) τὸν χαρακτήρισε γι' αὐτὸν τὸν λόγο *«Δὸν Κιχῶτη τῆς νομιμότητας»*. Καὶ οἱ ἀρχὲς τῆς νομιμότητας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὅπως εἶδαμε, ἐπέτασσαν τὴν ἀπομόνωση καὶ πᾶταξί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης.

Τὸ ἐρώτημα εἶναι: Ἀρκοῦν αὐτά, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν γιατί ὁ Metternich ὑπῆρξε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὀρκισμένος ἐχθρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι, ὄχι, δὲν ἀρκοῦν! Καὶ δὲν ἀρκοῦν, διότι πρακτικὰ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες καὶ διπλωμάτες τὸ 1821 ἀσπάζονταν τίς ἀρχὲς τῆς νομιμότητας, θεματοφύλακας τῆς ὁποίας εἶχε ἀναλάβει ἡ Ἱερὰ Συμμαχία. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τῶν ἐτῶν καὶ τὰ νέα δεδομένα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, σχεδὸν οἱ πάντες ἀπέστησαν ἀπὸ αὐτές. Ὁ Metternich ὄχι. Γιατί; Τὸ ἐρώτημα μένει ἀνοικτὸ καὶ ἀναζητᾷ μιὰ ἄλλη, διαφορετικὴ ἀπάντηση.

Γιὰ ἐντελῶς ἀνάλογους λόγους δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ καὶ ἡ ἄλλη ἐρμηνεία ποὺ συνήθως δίνεται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν, ὁ Metternich ἀντιμετώπισε μὲ ἐχθρότητα τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, γιατί ἤθελε

μιὰ ισχυρή Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ὡς φραγμὸς στὴν πρὸς νότο ἐξάπλωσιν τῆς Ρωσίας. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ προβάλλεται, γιὰ παράδειγμα, ἀπὸ τὸν Alan Palmer¹¹. Ἐνῶ ὅμως αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία ἔχει ὁπωσδήποτε μιὰ δόση ἀλήθειας, ἐν τούτοις δὲν μποροῦμε νὰ μὴν ἀναλογισθοῦμε ὅτι τοὺς ἴδιους καὶ περισσότερους λόγους νὰ φράξουν τὴν πρὸς νότο ἐξάπλωσιν τῆς Ρωσίας εἶχαν καὶ οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τοὺς ἐμπόδισε, μετὰ τὴν ἀρχικὴ κάθητι ἀντίδρασή τους, νὰ συμβιβασθοῦν τελικὰ μετὰ τὴν ἰδέα μιᾶς αὐτόνομης ἑλληνικῆς ἐπι-

Αὐστριακὴ αὐτοκρατορία εἶχαν κάτι κοινόν. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀπλό: Ἦταν καὶ οἱ δύο αὐτοκρατορίες – αὐτοκρατορίες πολυεθνικῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἦταν κρατικῆς ὀντότητες ποὺ ἀσκούσαν τὴν ἐξουσία τους πάνω σὲ περισσότερους τοῦ ἑνός, διαφορετικοὺς μεταξύ τους ἐθνικοὺς πληθυσμούς.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε τί συνεπαγόταν αὐτὸ στὰ μάτια τοῦ Metternich: Ἐὰν ἀναγνωρίζοταν σὲ ἕναν ἐθνικὸ πληθυσμό, ἐν προκειμένῳ στοὺς Ἕλληνας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατο-

Ἡ Ὀθωμανικὴ καὶ ἡ Αὐστριακὴ αὐτοκρατορία εἶχαν κάτι κοινόν. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀπλό: Ἦταν καὶ οἱ δύο αὐτοκρατορίες – αὐτοκρατορίες πολυεθνικῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἦταν κρατικῆς ὀντότητες ποὺ ἀσκούσαν τὴν ἐξουσία τους πάνω σὲ περισσότερους τοῦ ἑνός, διαφορετικοὺς μεταξύ τους ἐθνικοὺς πληθυσμούς. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε τί συνεπαγόταν αὐτὸ στὰ μάτια τοῦ Metternich: Ἐὰν ἀναγνωρίζοταν σὲ ἕναν ἐθνικὸ πληθυσμό, ἐν προκειμένῳ στοὺς Ἕλληνας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τὸ δικαίωμα νὰ κτίσουν τὸ δικό τους κράτος μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐπιτυχημένη ἐξέγερση, αὔριο-μεθαύριο τίποτα δὲν θὰ ἐμπόδιζε νὰ διεκδικήσουν τὸ ἴδιο δικαίωμα καὶ οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Κροάτες, οἱ Σλοβένοι, οἱ Τσέχοι, οἱ Σλοβάκοι ἢ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς πληθυσμοὺς ποὺ βρίσκονταν μέσα στὰ ὅρια τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας.

κράτειας. Ὁ Metternich ποτέ. Γιατί; Καὶ πάλι, τὸ ἐρώτημα παραμένει ἀνοικτό.

Οἱ λόγοι ποὺ ἔκαναν τὸν Metternich ὀρκισμένο ἐχθρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης πρέπει, κατὰ τὴν ἐκτίμησίν μας, νὰ ἀναζητηθοῦν ἄλλοῦ.

Συγκεκριμένα: Ἐὰν προσέξουμε, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ καὶ ἡ

ρίας, τὸ δικαίωμα νὰ κτίσουν τὸ δικό τους κράτος μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐπιτυχημένη ἐξέγερση, αὔριο-μεθαύριο τίποτα δὲν θὰ ἐμπόδιζε νὰ διεκδικήσουν τὸ ἴδιο δικαίωμα καὶ οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Κροάτες, οἱ Σλοβένοι, οἱ Τσέχοι, οἱ Σλοβάκοι ἢ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς πληθυσμοὺς ποὺ βρίσκονταν μέσα στὰ ὅρια τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας. Καθὼς ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἐξελισσόταν, μάλιστα, ὁ Metternich θὰ παρακολου-

11 βλ. Alan Palmer, *Metternich. Councillor of Europe*, Orion, London 1972, σελ. 203-212.

θοῦσε μὲ προβληματισμὸ τὴν ἄνοδο στὴν Αὐστριακὴ αὐτοκρατορία τοῦ οὐγγρικοῦ εἰδικώτερα ἐθνικισμοῦ καὶ τὴν αὐξανόμενη ἐπιρροή τοῦ σπουδαίου Οὐγγρου πολιτικοῦ ἡγέτη István Széchenyi, καὶ βεβαίως οἱ ἀνησυχίες του γιὰ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ εἶχε τυχὸν ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐπιτείνονταν ἀκόμα περισσότερο. Διότι, πράγματι, ὅπως τοῦλάχιστον τὸ ἔβλεπε ὁ Metternich, τυχὸν ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης θὰ ἀνοίγε πραγματικὰ τὸν ἀσκό τοῦ Αἰόλου.

Καὶ ὑπῆρχε καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένο. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε αὐτό, ἀρκεῖ νὰ μεταφερθοῦμε νοητὰ στὴ σι-

frei denkt, denkt gut»), καί, τέλος, τὸ ἐξῆς κείμενο στὰ γερμανικά:

»Hier stand die Druckerei von Markides Puliu wo Rigas Welestinlis im J. 1797 seine revolutionären Werke zur Befreiung der Griechen und der Balkan-Völker drucken ließ« (= Ἐδῶ βρισκόταν τὸ τυπογραφεῖο τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδες Πούλιου, ὅπου ὁ Ρίγας Βελεστινλῆς τὸ 1797 ἐκτύπωσε τὰ ἐπαναστατικά του ἔργα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν).

Ὅταν διαβάσει κανεὶς αὐτὸ τὸ κείμενο, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μπεῖ στὸν πειρασμὸ νὰ σκεφθεῖ αὐτὸ ποὺ δίχως ἄλλο σκεπτό-

Τὸ παράδειγμα τοῦ Metternich ἀποδεικνύει, τελικά, πόσο ἐπιπόλαιο εἶναι νὰ ἐρμηνεύουμε τὴ στάση ξένων πολιτικῶν ἡγετῶν μὲ τὴ λογικὴ ἐνός... φιλελληνισμοῦ ἢ ἀνθελληνισμοῦ. Ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ὁ Metternich δὲν εἶχε τίποτα... προσωπικὸ μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἀπλῶς, ὅπως εἶδαμε, φοβόταν ὅτι ἡ φωτιά ποὺ αὐτοὶ εἶχαν ἀνάψει στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἂν ἀφηνόταν νὰ φουντώσει, αὔριο-μεθαύριο θὰ ἔκαιγε καὶ τὸ δικό του σπίτι.

μερινὴ Βιέννη. Ἐκεῖ, σὲ ἓνα κτίριο ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς πόλης, στὴν καρδιά τῆς κάποτε ἀκμαίας ἐλληνικῆς συνοικίας τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσας, στὸ σημεῖο ὅπου συναντῶνται οἱ ὁδοὶ Fleischmarkt καὶ Rotenturmstraße, βλέπουμε ἐντοιχισμένη μιὰ μεγάλῃ χάλκινῃ ἀνάγλυφῃ πλάκα, τοποθετημένη τὸ 1957 ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς Βιέννης. Ἡ πλάκα φέρει ἐπάνω ἀνάγλυφῃ τὴ μορφή τοῦ Ρίγα Βελεστινλῆ, καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὴ μὲ μεγάλα γράμματα τὸ ὄνομά του (ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ, 1757-1798). Ἀκόμα πιὸ κάτω, ἀριστερὰ βλέπουμε ἓνα περίφημο ῥητὸ τοῦ μεγάλου Ἑλλήνα, στὰ ἑλληνικά καὶ τὰ γερμανικά («Ὅποιος ἐλεύθερα συλλογᾶται συλλογᾶται καλὰ» – »Wer

tan καὶ ὁ Metternich: ὅτι οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὁποίων γίνεται λόγος, βρίσκονταν ἄλλοι μὲν ὑπὸ ὀθωμανικὴ, ἄλλοι δὲ ὑπὸ αὐστριακὴ ἐξουσία! Ἄν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἀφυπνίζονταν ἀπὸ τὸ ἐπαναστατικὸ κάλεσμα τοῦ Ρίγα, δὲν θὰ ἐπιπρεαζόταν μόνο ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία· θὰ ἐπιπρεαζόταν ἐξίσου καὶ ἡ Αὐστριακὴ! Δὲν εἶναι λοιπὸν νὰ ἀπορεῖ κανεὶς γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἔκαναν τοὺς Αὐστριακοὺς νὰ συλλάβουν τὸν Ρίγα καὶ νὰ τὸν παραδώσουν στοὺς δημίους του – ὅσο καὶ ἂν οἱ σύγχρονοι Αὐστριακοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐξιλεωθοῦν γι' αὐτό, ἔχοντας μάλιστα δώσει τὸ ὄνομα τοῦ Ρίγα καὶ σὲ δρόμο τῆς Βιέννης.

Τὰ παραπάνω μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καταλάβουμε πραγματικά τὴν πολιτικὴ τοῦ Metternich. Ὅταν ὁ Metternich κατέβαλλε κάθε δυνατὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ κατασταλεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση στὴν Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνιωθε ὅτι ἔσπευδε νὰ σβήσει τὴ φωτιά στὸ σπῆτι τοῦ γείτονα, γνωρίζοντας πολὺ καλὰ ὅτι, ἂν αὐτὴ ἐξαπλωνόταν, θὰ ἔκαιγε καὶ τὸ δικό του! Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος εἶπε κάποτε ὅτι ἡ Αὐστριακὴ καὶ ἡ Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶχαν κοινὴ μοῖρα, καὶ κάθε βλάβη τῆς ἀκεραιότητος τῆς δεύτερης θὰ ἦταν βλάβη καὶ τῆς πρώτης. Ἀσφαλῶς, μὲ τὰ ὅσα εἶδαμε παραπάνω καταλαβαίνουμε πολὺ καλὰ τί ἐννοοῦσε.

Μὲ τὰ παραπάνω δεδομένα, δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως ἐκπληξη ὅτι ὁ Metternich ὑπῆρξε ὀρκισμένος ἐχθρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ἐκπληξη θὰ ἀποτελοῦσε, ἂν συνέβαινε τὸ ἀντίθετο. Καί, προφανῶς, ὁ «ἀνθελληνισμός» του, ὁ σχεδὸν ἐμμονικὸς πόλεμός του ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες, δὲν ὀφείλεται σὲ κάποια ἀνεξήγητη προσωπικὴ ἀντιπάθεια. Ὅφειλεται στοὺς ἐντελῶς ἀπτοὺς καὶ συγκεκριμένους λόγους ποὺ εἶδαμε ἐδῶ.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Metternich ἀποδεικνύει, τελικά, πόσο ἐπιπόλαιο εἶναι νὰ ἐρμηνεύουμε τὴ στάση ξένων πολιτικῶν ἡγετῶν μὲ τὴ λογικὴ ἐνός... φιλελληνισμοῦ ἢ ἀνθελληνισμοῦ. Ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ὁ Metternich δὲν εἶχε τίποτα... προσωπικὸ μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἀπλῶς, ὅπως εἶδαμε, φοβόταν ὅτι ἡ φωτιά ποὺ αὐτοὶ εἶχαν ἀνάψει στὴν Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἂν ἀφηνόταν νὰ φουντώσει, αὐριο-μεθαύριο θὰ ἔκαιγε καὶ τὸ δικό του σπῆτι.

Ἀπὸ μία ἄποψη, μάλιστα, οἱ φόβοι τοῦ Metternich ἦταν σωστοί. Πράγματι, ἡ φωτιά ποὺ ἄναψε σὲ αὐτὴν ἐδῶ τὴ γῆ, τὴ γῆ τὴν ἑλληνικὴ, ἐξαπλώθηκε γρήγορα. Καὶ ΔΕΝ περιορίσθηκε μόνο στὴν Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Ἡ Αὐστριακὴ

αὐτοκρατορία προσπάθησε ἀπεγνωσμένα νὰ μείνει μακριὰ ἀπὸ τὶς φλόγες. Ἀκρωτηριάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀφύπνιση τοῦ ἰταλικοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Πάλευε νὰ κατευνάσει τὴν πῦρ ἀπειλή, ποὺ ἀντιπροσώπευε ὁ οὐγγρικὸς ἐθνικισμός, μετασχηματιζόμενη σὲ Αὐστρουγγαρία, σὲ Λυαδικὴ Μοναρχία. Ἀλλὰ οἱ ἐστίες τῆς φωτιᾶς ξεπηδοῦσαν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλη. Σπῆθες τῆς ἴδιας αὐτῆς φωτιᾶς ἦταν οἱ πυροβολισμοὶ ποὺ ῥίχθηκαν στὸ Σεράγεβο τῆς Βοσνίας ἀπὸ ἓναν Σέρβο ἐθνικιστὴ, τὸν Γαβρίλο Πρίντσιπ, στὶς 28 Ἰουνίου 1914, πυροβολισμοὶ ποὺ στοίχισαν τὴ ζωὴ τοῦ Ἀρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου καὶ τῆς συζύγου του Σοφίας. Ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ποὺ ἀκολούθησε, ἦταν ἡ ἐπιθανάτια ἀγωνία τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία διαλύθηκε μὲ τὸ τέλος του.

Αὐτὸ βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Metternich εἶχε δίκιο, καθὼς δὲν εἶναι καθόλου σίγουρο ὅτι ἡ πολιτικὴ του ἦταν ἡ σωστή, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν πατρίδα του. Διότι ὁ Metternich, σύμφωνα μὲ τὴ διατύπωση τοῦ Robin Okey, ἔσπευσε νὰ σπκώσει τὴ σημαία τοῦ ἀμείλικτου πολέμου ἀπέναντι σὲ κάθε φιλελεύθερη ἰδέα καὶ σὲ κάθε προσπάθεια ἐθνικῆς ἀφύπνισης¹². Καὶ ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ Σκωτσέζος ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς Alan Sked, καθηγητὴς τῆς Διεθνούς Ἱστορίας στὸ London School of Economics, ἂν ὁ Metternich δὲν εἶχε σταθεῖ ἐμπόδιο στὴν πρόοδο, ἡ Αὐστρία μπορεῖ νὰ εἶχε προχωρήσει ἐγκαιρα σὲ μεταρρυθμίσεις καὶ νὰ εἶχε ἀντιμετωπίσει καλύτερα τὰ προβλήματα ποὺ συνεπαγόταν ἡ πολυεθνικὴ τῆς σύνθεση, καὶ τότε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μπορεῖ νὰ μὴν εἶχε ξεσπάσει ποτέ¹³ – ἢ τοῦλάχιστον, θὰ

12 Robin Okey, *The Habsburg monarchy, c. 1765-1918*, Macmillan, 2001, σελ. 98.

13 Alan Sked, "Metternich", *History Today* 33/6

διορθώναμε, νὰ εἶχε χρειαστεῖ νὰ βρεῖ ἄλλη ἀφορμὴ, γιὰ νὰ ξεσπάσει.

Ἐν κατακλείδι, σίγουρα ὁ Metternich ἦταν ἓνας δεξιότηχης τῆς διπλωματίας. Δὲν βλέπουμε πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διαφωνήσει σὲ αὐτό. Οἱ κινήσεις του στὴ σκακιέρα τῆς διεθνούς διπλωματίας, μὲ σταθερὸ στόχο του τὴν καταστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἀποδεικνύουν πόσο σπουδαῖος στρατηγὸς ἦταν στὸν πόλεμο τῆς διπλωματίας. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἓναν στρατηγὸ ἀνώτερο ἀπὸ αὐτόν: εἶχαν τὸ Δίκαιο τοῦ Ἀγῶνά τους. Καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτός, τὸ Δίκαιο τοῦ Ἀγῶνά τους, τοὺς ἐνέπνεε καὶ τοὺς κατιύθινε σὲ κινήσεις ποὺ ἀκύρωναν ἀκόμα καὶ τὶς πιὸ ἐπιδέξιες ἀπὸ τὶς κινήσεις τοῦ ἀντιπάλου τους.

Τελικά, ὁ Metternich διάλεξε νὰ πολεμήσει μὲ πάθος τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, γιὰτὶ προέκρινε τὸ συμφέρον (ὅπως τοὐλάχιστον τὸ κατανοοῦσε) ἀπέναντι στὸ δίκαιο. Σίγουρα, ἡ πολιτικὴ του δὲν ὑπηρετοῦσε τὸ δίκαιο. Καὶ ἡ εἰρωνεία εἶναι ὅτι, ὅπως ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴν κριτικὴ ποὺ ἔχουν ἀσκήσει πολλοὶ ἱστορικοὶ στὸ πρόσωπό του, τελικά δὲν ὑπηρετοῦσε οὔτε τὸ συμφέρον, οὔτε τὸ συμφέρον τῆς ἴδιας του τῆς χώρας...

* * *

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κλείσουμε τὴν ἀναφορὰ μας στὴν ἐχθρικὴ ἀντιμετώπιση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης στὴν Εὐρώπη, χωρὶς νὰ σταθοῦμε στὴν προκλητικὴ θεωρία τοῦ Βαυαροῦ περιηγητῆ, ἱστορικοῦ, πολιτικοῦ καὶ δημοσιογράφου Jakob Philipp Fallmerayer γιὰ τὴ φυλετικὴ καταγωγὴ τῶν Νεοελλήνων. Ἦταν τὸ 1830, ἡ γενέθλιος χρονολογία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, ὅταν ὁ Fallmerayer ἐξέδωσε τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου του

(June 1983), σελ. 43.

Ἱστορία τῆς χερσονήσου τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν Μεσαίωνα (Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters). Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία ποὺ ὁ Fallmerayer ἀνέπτυξε σὲ αὐτὸ τὸ βιβλίο, οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀφοῦ ἡ κάθοδος τῶν σλαβικῶν φύλων στὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα μεταξὺ 6ου καὶ 8ου αἰ. μ.Χ., καθὼς καὶ ἀλβανικῶν πληθυσμῶν σὲ ἐπόμενους αἰῶνες, ἐξαφάνισε πλήρως τὴν ἀρχαία φυλὴ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Fallmerayer δὲν διακρίνεται ἀσφαλῶς γιὰ τὴ μετριοπάθεια τοῦ λόγου του. Ἦδη στὴν πρώτη πρόταση τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου του ἀποφαίνεται ὀρθά-κοφτά:

«Ἡ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν Εὐρώπη ἔχει ἐκλείψει»¹⁴.

14 Jakob Philipp Fallmerayer, *Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, Teil 1, Untergang der peloponnesischen Hellenen und Wiederbevölkerung des leeren Bodens durch slavische Volksstämme*, Stuttgart und Tübingen 1830, σελ. Iii: »Das Geschlecht der Hellenen ist in Europa ausgerottet«.

Καὶ παρακάτω:

«Τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων καὶ μερικὰ ἐρείπια στὸ ἔδαφος τῆς πατρίδας τους ἀποτελοῦν σήμερον πιά τὶς μόνες ἐνδείξεις πὼς κάποτε ὑπῆρξε ὁ λαὸς τῶν Ἑλλήνων»¹⁵.

Καὶ λίγο ἀκόμα παρακάτω:

«Οὔτε μία σταγόνα γνήσιου καὶ ἀνεπίμικτου ἑλληνικοῦ αἵματος δὲν τρέχει στὶς φλέβες τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας»¹⁶.

Τόσο ἀπλᾶ...

Αὐτὴ ἡ θεωρία τοῦ Fallmerayer ἦταν τὸ τελευταῖο καὶ πιὸ ὑπουλο σκίρτημα τοῦ «ἀνθελληνισμοῦ» μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετωπίσθηκε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι. Ἡ συντηρητικὴ Εὐρώπη, ἡ ταγμένη νὰ καταδικάζει καὶ νὰ καταπνίγει κάθε ἐπαναστατικὴ ἐστία ὡς ὑπονομευτικὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξης, ἀσφάλειας καὶ εὐημερίας, εἶχε, κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενο, «βρεῖ τὸ μπελᾶ της» μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι. Οἱ Ἕλληνες, στοὺς ὁποίους ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ὥφειλε τὸ ἴδιο του τὸ εἶναι, ἦταν ὁ μόνος λαὸς στὸν ὁποῖο δὲν μπορούσε κανεὶς νὰ ἀρνηθεῖ τὸ δικαίωμα στὴν ὑπαρξιν. Ἐκτὸς ἂν... Ἐκτὸς ἂν τοὺς ἀρνεῖτο ὅτι ἦταν Ἕλληνες! Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνέλαβε νὰ κάνει ὁ Fallmerayer.

Σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ λογικὴ κινεῖται ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο σχολιάζει καὶ ἀποτιμᾷ τὴ θεωρία τοῦ Fallmerayer ὁ Νίκος Σβορώνος: «Ἡ “ἐπιστημονικὴ” τούτῃ θεωρία ἐρχόταν στὴν ὥρα της νὰ ἐνισχύσει τὶς ἀντιδραστικὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, τὶς ὁποῖες ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι καὶ

τὸ φιλελληνικὸ κίνημα ποὺ αὐτὴ ξεσήκωσε, ἔκφραση κυρίως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἔκανε νὰ ἀνησυχίσουν σοβαρά. Ἀπὸ τότε τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Νεοελλήνων μπερδεύεται μὲ τοὺς ἐκάστοτε ἐθνικοὺς, πολιτικοὺς ἢ καὶ κοινωνικοὺς ἀκόμα ἀγῶνες στὰ Βαλκάνια καὶ γίνεται περισσότερο ἀντικείμενο προπαγάνδας παρὰ ψυχραϊμῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας»¹⁷.

Ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένα, ἡ καταγωγὴ τοῦ Fallmerayer ἀπὸ τὸ Τιρόλο τῆς Αὐστρίας θὰ ἀρκοῦσε, γιὰ νὰ συνδέσει τὴ θεωρία του μὲ τὸν «ἀνθελληνισμό» τοῦ Metternich, τὴ λογικὴ καὶ τὸ ὑπόβαθρο τοῦ ὁποῖου εἶδαμε ἐκτενῶς προηγουμένως. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ ὅτι τὸ 1815, στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, ὅταν συζητεῖτο ἡ προσάρτηση τῶν Ἐπτανήσων στὴν Ἀγγλία, ἐντελῶς παρεμπιπτόντως ἔγινε λόγος γιὰ «ἑλληνικὸ ἔθνος», καὶ τότε ὁ Metternich, ὁ ὁποῖος διέκρινε τὸν κίνδυνο, πετάχθηκε καὶ εἶπε αὐστηρὰ καὶ κατηγορηματικά: «Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ὑφίσταται πλέον!». Πραγματικά, διερωτᾶται κανεὶς τί περισσότερο ἔκανε ὁ Fallmerayer ἀπὸ τὸ νὰ ἀναλάβει νὰ δώσει μιὰ ἐπίφασις ἐπιστημονικότητας στὸν ἀνιστόρητο αὐτὸ ἰσχυρισμὸ τοῦ Metternich.

Περισσότερο ὅμως ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο, ἡ θεωρία τοῦ Fallmerayer ὑπῆρξε γνήσιο τέκνο τῶν γεωπολιτικῶν σκοπιμότητων καὶ συμφερόντων τῆς ἐποχῆς του, ὑπηρετώντας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συγκεκριμένες πολιτικές. Πραγματικά, ἡ ἐποχὴ τοῦ Fallmerayer ἦταν ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀπασχολεῖται ἐντονώτατα μὲ τὸ λεγόμενο Ἀνατολικὸ Ζήτημα. Καὶ ἡ θεωρία τοῦ Fallmerayer ἐξυπηρετοῦσε ἄριστα τὴ ρωσοφοβικὴ πολιτικὴ τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν

15 Jakob Philipp Fallmerayer, ὁ.π.: *»Die unsterblichen Werke seiner Geister, und einige Ruinen auf heimathlichen Boden sind heute noch die einzigen Zeugen, daß es einst ein Volk der Hellenen gegeben habe«*.

16 Jakob Philipp Fallmerayer, ὁ.π., σελ. iv: *»Denn auch nicht ein Tropfen ächten und ungemischten Hellenenblutes fließet in den Udem der christlichen Bevölkerung des heutigen Griechenlands«*.

17 Νίκου Σβορώνου, *Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος. Γένεσις καὶ διαμόρφωσις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ*, Προλεγόμενα Σπ. Ἰ. Ἀσδραχᾶ, Ἐκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Ἀθήνα 2004, σελ. 40.

δυνάμεων, πού ήθελε μιὰ ισχυρή Όθωμανική Αυτοκρατορία ως ανάχωμα έναντι του κινδύνου τής προς νότον εξαπλώσεως των Ρώσων. Ό ίδιος ό Fallmerayer δέν είχε κανένα απολύτως πρόβλημα νά θέσει ρητά τή θεωρία του στην ύπηρεσία αυτών των γεωπολιτικών σκοπιμοτήτων, γράφοντας στον πρόλογο του επίμαχου βιβλίου του:

«Η γνώση αυτών των πραγμάτων έχει μεγάλη σημασία σίμερα, πού ή κυριαρχία

Έδω γίνεται πια περισσότερο από φανερό ότι ή θεωρία του Fallmerayer ήταν στην πραγματικότητα απότοκος όχι τόσο κάποιου «άνθελληνισμού», όσο των έντελως άπτων και συγκεκριμένων γεωπολιτικών σκοπιμοτήτων τής εποχής του. Καί δυστυχώς, όσο πανηγυρικά και άν έχει έν τω μεταξύ αποδειχθεί πόσο άντιεπιστημονική και άνιστόρητη είναι ή θεωρία του Fallmerayer¹⁹, άνάλογες σκο-

Η θεωρία του Fallmerayer ήταν τó τελευταίο και πιο ύπουλο σκίρτημα του «άνθελληνισμού» μέ τόν όποιο άντιμετωπίσθηκε ή Έλληνική Έπανάσταση. Η συντηρητική Εύρώπη, ή ταγμένη νά καταδικάζει και νά καταπνίγει κάθε έπαναστατική έστία ως ύπονομενική τής εύρωπαϊκής τάξης, ασφάλειας και εύνμερίας, είχε, κατά τó κοινώς λεγόμενο, «βρεί τó μπελά της» μέ τήν Έλληνική Έπανάσταση. Οί Έλληνες, στους όποιους ό εύρωπαϊκός πολιτισμός ώφειλε τó ίδιο του τó είναι, ήταν ό μόνος λαός στον όποιο δέν μπορούσε κανείς νά άρνηθει τó δικαίωμα στην ύπαρξη. Έκτός άν... Έκτός άν τούς άρνείτο ότι ήταν Έλληνες! Αυτό άκριβώς άνέλαβε νά κάνει ό Fallmerayer.

των λατινικών και γερμανικών λαών επί του άνθρωπίνου φύλου μοιάζει νά εξασθενίζει και νά περνάει στο μεγάλο έθνος των Σλάβων»¹⁸.

Η σκοπιμότητα ήταν όλοφάνερη: Ό άφανισμός τής έλληνικής φυλής ήταν μιὰ προειδοποίηση από τó παρελθόν για τόν κίνδυνο τής σλαβικής εξαπλώσης.

18 Jakob Philipp Fallmerayer, *Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, Teil 1, Untergang der peloponnesischen Hellenen und Wiederbevölkerung des leeren Bodens durch slavische Volksstämme*, Stuttgart und Tübingen 1830, σελ. v: »Die Erkenntniß dieser Dinge ist von großer Bedeutung, jetzt wo die Herrschaft über das menschliche Geschlecht von den latinischen und germanischen Völkern zu weichen und auf die große Nation der Slaven überzugehen scheint.«.

πιμότητες τήν έχουν κατά καιρούς έπαναφέρει στο προσκήνιο, άποδεικνύοντας περιφανώς ότι οί κάθε λογής σκοπιμότητες –και όχι κάποιοι άνεξήγητοι έμμοικoi συναισθηματισμοί– είναι ή πραγματική ρίζα του «άνθελληνισμού».

Χρειάστηκε νά περάσει περισσότερο από ένας αιώνας, για νά έλθουν νέες σκοπιμότητες νά «νεκραναστήσουν» τόν Fallmerayer και τήν άνιστόρητη θεωρία του. Τί κι άν αυτή είχε κριθεί άντιεπιστημονική; Κατά τή διάρκεια τής γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα ή ναζιστική προπαγάνδα «ξέθαψε» τόν Fallmerayer. Καί αυτό, σέ μιὰ προσπάθεια νά άπενοχοποι-

19 Βλ. σχετικά τó άνωτέρω μνημονεύμένο κείμενό μας: «Πού τόν θυμηθήκατε τόν Φαλμεράγιερ;», *Ακτίνες* 762 (Μάρτιος-Απρίλιος 2017), σελ. 77-79.

Ἡ θεωρία τοῦ Fallmerayer ἦταν στὴν πραγματικότητα ἀπότοκος ὅχι τόσο κάποιου «ἀνθελληνισμοῦ», ὅσο τῶν ἐντελῶς ἀπτῶν καὶ συγκεκριμένων γεωπολιτικῶν σκοπιμοτήτων τῆς ἐποχῆς του. Καὶ δυστυχῶς, ὅσο πανηγυρικὰ καὶ ἂν ἔχει ἐν τῷ μεταξύ ἀποδειχθεῖ πόσο ἀντιεπιστημονικὴ καὶ ἀνιστόρητη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Fallmerayer, ἀνάλογες σκοπιμότητες τὴν ἔχουν κατὰ καιροὺς ἐπαναφέρει στὸ προσκίνηιο, ἀποδεικνύοντας περιφανῶς ὅτι οἱ κάθε λογῆς σκοπιμότητες –καὶ ὅχι κάποιοι ἀνεξήγητοι ἐμμονικοὶ συναισθηματισμοί– εἶναι ἡ πραγματικὴ ρίζα τοῦ «ἀνθελληνισμοῦ».

ἴσει τοὺς Γερμανοὺς ἀξιωματικοὺς γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ διέπρατταν εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ: Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν... Ἕλληνες, ἀλλὰ Σλάβοι, ἄρα ἦταν ὑπάνθρωποι, καὶ ἐπομένως ἦταν σωστὸ νὰ ἀντιμετωπίζονται ὡς τέτοιοι...

Ἐβδομῆντα χρόνια μετὰ τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, νέες σκοπιμότητες ἦλθαν νὰ «ξεθάσουν» ἐκ νέου τὸν Fallmerayer. Βρισκόμαστε στὸ καλοκαίρι τοῦ 2015, ὅταν ἡ διαμορφωθείσα κατάσταση ἔκανε νὰ φουντώνουν (κυρίως στὴ Γερμανία) οἱ φωνὲς περὶ ἐξωθήσεως τῆς Ἑλλάδας ἐκτὸς Εὐρωζώνης. Τότε, στὴς 11 Ἰουλίου 2015, ἡ γερμανικὴ ἐφημερίδα *Die Welt* δημοσίευσε τὸ ἄρθρο στὸ ὁποῖο ἀναφερθήκαμε καὶ νωρίτερα, μετὰ τὸν τίτλο: «Ἡ Ἑλλάδα κατέστρεψε ἡδὴ μία φορὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ τάξη» (Berthold Seewald, »Griechenland zerstörte schon einmal Europas Ordnung«). Θυμίζουμε ὅτι αὐτὴ ἡ φορὰ κατὰ τὴν ὁποία, σύμφωνα μετὰ τὴν ἐφημερίδα, ἡ Ἑλλάδα «κατέστρεψε τὴν εὐρωπαϊκὴ τάξη» ἦταν... ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου! Καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ τάξη ποὺ κατέστρεψε τότε ἡ Ἑλλάδα ἦταν... ἡ Ἱερὰ Συμμαχία!

Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ ἐφημερίδα δὲν δίσταζε νὰ ἐπαναφέρει στὸ προσκίνηιο τὸν Fallmerayer καὶ τὴν ἀνιστόρητη θεωρία του, σχολιάζοντας ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι πα-

ρασύρθηκαν τότε (τὸ 1821) ἀπὸ τὸν ρομαντισμὸ τους καὶ θυσιάσαν τὴν εὐρωπαϊκὴ τάξη, γιὰ νὰ σώσουν τὴν Ἑλλάδα, βλέποντας τοὺς Νεοέλληνες ὡς ἀπογόνους τοῦ Περικλῆ, καὶ ὅχι ὡς ἓνα συνονθύλευμα Σλάβων, Βυζαντινῶν καὶ Ἀλβανῶν... Τὸ ἴδιο λάθος, συνέχιζε ἡ ἐφημερίδα, ἔκαναν οἱ Εὐρωπαῖοι γιὰ μία ἀκόμα φορὰ, ὅταν ἐπέτρεψαν τὸ 1980 στὴν Ἑλλάδα νὰ μπεῖ «στὸ εὐρωπαϊκὸ πλοῖο», στὴν εὐρωπαϊκὴ οἰκογένεια. Καὶ τὸ ἄρθρο ἐκλείνει μετὰ τὸ καυστικὸ σχόλιο: «*Τις συνέπειες τις θαυμάζουμε καθημερινὰ*» («*Die Folgen sind täglich zu bestaunen*«).

* * *

Τὰ παραπάνω μᾶς δίνουν μιὰ ἐναργῆ εἰκόνα τῶν πραγματικῶν θεμελίων πάνω στα ὁποῖα ὀρθώθηκε ὁ «ἀνθελληνισμός» κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι. Προφανῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναζητήσουμε καὶ νὰ ἀνεύρουμε καὶ ἄλλες ἐπιμέρους αἰτίες αὐτοῦ τοῦ «ἀνθελληνισμοῦ», καταλίσγοντας ὅμως πάντα στὰ ἴδια θεμέλια. Καὶ αὐτὰ φανερὰ δὲν εἶναι κάποιοι ἀνεξήγητοι ἐμμονικοὶ συναισθηματισμοί, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀπτὲς καὶ συγκεκριμένες σκοπιμότητες, ἐντελῶς ἀπτὰ καὶ συγκεκριμένα γεωπολιτικὰ συμφέροντα.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

«Εἶναι ἀνάγκη... νὰ σωθεῖ ἡ Πατρίς»

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1827, οἱ ἐπαναστατημένοι Ἕλληνες συνεδριάζουν στὴν Ἑρμιόνη στὴ Γ' Ἐθνοσυνέλευση, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς μεγάλες ἀνατροπές ποὺ ἔφερε στὴν Ἐπανάσταση ἡ ἐπίθεση τοῦ Ἰμπραήμ, ἡ ὁποία εἶχε ὀδηγήσει «εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἀπωλείας τῆς πατρίδος μας». Ἡ ἀτμόσφαιρα στὴ Συνέλευση εἶναι ἐκρηκτική, ἀπὸ τὶς ἀντικρουόμενες ἀπόψεις γιὰ τὸ σχέδιο ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ.

Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἐπιστολὴ του παρεμβαίνει, γιὰ νὰ βοηθήσει, ἐπισημαίνοντας ὅτι πρέπει νὰ ἐπικεντρωθοῦν στὴν

οὐσία τοῦ θέματος τῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶναι ἀνέκδοτη καὶ βρίσκεται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

Τὸ Ἱστορικὸ καὶ Λαογραφικὸ Μουσεῖο Ἑρμιόνης εἶναι ἀξιέπαινο, διότι, συμμετέχοντας στὸν ἑορτασμὸ τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴ μεγάλη Ἐπανάσταση, στὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, ἀντὶ ἄλλης εὐχτηρίου κάρτας ἀξιοποίησε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπου στιλιτεύονται τὰ ἐλαττώματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ συγκεκριμένα ἡ ραδιουργία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια, καὶ ὑποδεικνύεται ὁ ἐθνικὸς δρόμος ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὥς ἐξῆς:

«Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Γ' Ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐδράξαμεν τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ τυράννου τῆς πατρίδος μας βαλόντες προηγουμένως εἰς τὰ βήματά μας τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν τοῦ νὰ ζήσωμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ἐλεύθεροι, εἶδομεν παραδόξως θαυμαστοτάτας εὐδοκιμίσεις εἰς τὸν δίκαιον καὶ ἀθῶον ἀγῶνά μας, ὥς εὐλογοῦμενον καὶ ἀπὸ Αὐτὸν τὸν Ὑψιστον. Ἀλλ' ἀφοῦ, ἢ κατὰ παραχώρησιν θεῖαν, ἢ ἀπὸ κακὴν κυβέρνησιν τῶν ἀνθρώπων, ἀνεφάνη ἡ ραδιουργία καὶ

Εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμεν μέτρα ἀνάλογα τοῦ κινδύνου εἰς τὸν ὅποιον τρέχομεν, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλυθῶσι τὰ ὑφάσματα τῆς ἰδιοτελείας διὰ νὰ προχωρήσουν αἱ πράξεις τῆς Συνελεύσεως, καὶ οὕτω νὰ δυνηθῶμεν νὰ γίνωμε ἀνώτεροι παντὸς κινδύνου καὶ νὰ σωθῇ ἡ Πατρίς. Τὰ τοιαῦτα σπουδαῖα μέτρα πρέπει ὅσον τάχιστα νὰ λάβωμεν, ἂν ἔχωμεν σκοπὸν νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ καὶ ἄξιοι τοῦ χρέους μας... Ἀλλ' ἔως διαλυθῶν αὐτά, ἃς ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν ἱερὸν φρικτὸν ὄρκον μας τοῦ νὰ μὴ ἀποβλέπει ὁ σκοπὸς μας εἰς ἰδιαίτερα συμφέροντα καὶ ἃς κάμωμε νὰ βασιλεύσει εἰς τὰς πράξεις μας μόνον τῆς Πατρίδος τὸ συμφέρον...

ἰδιοτέλεια, ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων λαμπρῶν ἐλπίδων, καθ' ἃς ἠλπίζοντο τὰ πλεόν αἷσια ἀποτελέσματα εἰς τὸν ἀγῶνα μας, ὅχι μόνον ἐχάσαμε πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποδόσεις μας, ἀλλὰ τρέχομεν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἀπωλείας τῆς πατρίδος μας. Ἦθελεν ἦσθαι μεγάλη ἀδικία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἂν, εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν διακείμενοι, δὲν ἐλάβομεν τὰ τόσα παθήματα εἰς καλὰ μαθήματα...

Μὴ διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πατρίδα! Μὴ ἀναβάλωμεν ἐπὶ πλέον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἱερωτάτων χρεῶν μας. Εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμεν μέτρα ἀνάλογα τοῦ κινδύνου εἰς τὸν ὅποιον τρέχομεν, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλυθῶσι τὰ ὑφάσματα τῆς ἰδιοτελείας διὰ νὰ προχωρήσουν αἱ πράξεις τῆς Συνελεύσεως, καὶ οὕτω νὰ δυνηθῶμεν νὰ γίνωμε ἀνώτεροι παντὸς κινδύνου καὶ νὰ σωθῇ ἡ Πατρίς. Τὰ τοιαῦτα σπουδαῖα μέτρα πρέπει ὅσον τάχιστα νὰ λάβωμεν, ἂν ἔχωμεν σκοπὸν νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ καὶ ἄξιοι τοῦ χρέους μας...

Ἀλλ' ἔως διαλυθῶν αὐτά, ἃς ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν ἱερὸν φρικτὸν ὄρκον μας τοῦ νὰ μὴ ἀποβλέπει ὁ σκοπὸς μας εἰς ἰδιαίτερα συμφέροντα καὶ ἃς κάμωμε νὰ βασιλεύσει εἰς τὰς πράξεις μας μόνον τῆς Πατρίδος τὸ συμφέρον...

Εὐχομαι νὰ ἰδῶ ἀσχολουμένας εἰς τὸ ἐξῆς τὰς σκέψεις τῆς Συνελεύσεως εἰς τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ μένω μὲ βαθύτατον σέβας.

Τῇ 4 Μαρτίου 1827 ἐν Ἐρμιόνη
Ὁ Πατριώτης

Πληρεξούσιος τῶν Ὀπλῶν τῆς Πελοποννήσου

Θ. Κολοκοτρώνης».

Οἱ σκέψεις αὐτὲς τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ εἶναι καὶ σήμερα ἐπίκαιρες, διότι διδάσκουν τὸν δρόμο ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν οἱ Ἕλληνες, γὰρ «νὰ σωθῇ ἡ Πατρίς».

ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ¹

1. Εἰσαγωγή

Τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν πρώτη Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, δηλαδὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει καὶ πανηγυρίζει ἀπὸ τὸ ἔτος 843 μ.Χ. τὴν ἀναστήλωσι τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, γίνεται προσέγγισις στὴν θεολογία τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπως αὐτὴ διευτυπώθη στὴν Ἱερὰ Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἔλαβε τὸ κύρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ ἔτος 787 μ.Χ.

ἐώρακε πρόποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»². Κατὰ συνέπεια, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ Πατρὸς κατέστη δυνατὴ μέσῳ τοῦ Υἱοῦ Του, ὁ Ὅποιος, ὅπως γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»³.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνὸς διδάσκει αὐτὴν τὴν ἀλήθεια ὡς ἑξῆς: «Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ εἰκόνος ὁ λόγος καὶ προσκυνήσεως, φέρε τὸν περὶ τούτων λόγον διευκρινήσωμεν. Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶν ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον μετὰ τοῦ

Τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν πρώτη Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, δηλαδὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει καὶ πανηγυρίζει ἀπὸ τὸ ἔτος 843 μ.Χ. τὴν ἀναστήλωσι τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, γίνεται προσέγγισις στὴν θεολογία τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπως αὐτὴ διευτυπώθη στὴν Ἱερὰ Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἔλαβε τὸ κύρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ ἔτος 787 μ.Χ.

2. Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνος

α. Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων θεμελιώνεται στὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας ὅτι στὴν Ἁγία Τριάδα τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατρὸς εἶναι ἀόρατο, ἐνῶ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ἐνηθρώπησε, κατέστη ὁρατὸ καὶ ἀντιληπτὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὴν διδασκαλία τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου «Θεὸν οὐδεὶς

καὶ τίνα διαφορὰν ἔχειν πρὸς αὐτό· οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἡ εἰκὼν ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. Εἰκὼν τοίνυν ζῶσα, φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ὁ Υἱὸς ὅλον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν Πατέρα, κατὰ πάντα ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα, μόνῳ δὲ διαφέρων τῷ αἰτιατῷ. Αἴτιον μὲν γὰρ φυσικὸν ὁ Πατήρ, αἰτιατὸν δὲ ὁ Υἱός· οὐ γὰρ πατὴρ ἐξ Υἱοῦ, ἀλλὰ Υἱὸς ἐκ Πατρὸς. Ἐξ αὐτοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτὸν ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ γεννήσας

1 Ἐπεξεργασμένη μορφή ὁμιλίας ἡ ὁποία ἐγίνετο τὴν Κυριακὴ 5 Μαρτίου 2023 στὴν αἴθουσα τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» στὴν ὁδὸ Καρύττι πρὸς τὴν Χριστιανικὴ Ἐνῶσι Ἐπιστημόνων.

2 Ἰω. 1: 18.

3 Κολ. 1: 15.

Πατήρ»⁴. Κατὰ κυριολεξία εἰκὼν τοῦ Θεοῦ (Πατρός) εἶναι ὁ Μονογενὴς Του Υἱός.

β. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖται «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό⁵. Ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται συμφώνως μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν εἰκόνα τοῦ Πατρός. Κατὰ ἀκριβείαν ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ μὲ πρότυπό του τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Πάλι μᾶς διδάσκει ὁ

*Ἡ εἰκονομαχία ἐθεωρήθη
στὴν οὐσία της ἀλλοιώ-
σις τῆς Παραδόσεως καὶ
χριστολογικὴ αἵρεσις. Στὰ
χρόνια τῆς εἰκονομαχίας καὶ
οἱ δύο πλευρὲς ἐπέκριναν
τοὺς ἀντιπάλους των ὡς
φθορεῖς τῆς Ἀποστολικῆς
Παραδόσεως γιὰ τὴν ὕπαρ-
ξι καὶ τὴν χρῆσι τῶν ἱερῶν
εἰκόνων.*

ἱερὸς Λαμασκινός: «Τίς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα; Αὐτὸς ὁ θεὸς πρῶτος ἐγέννησε τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ λόγον αὐτοῦ, εἰκόνα αὐτοῦ ᾧ ὡσαν, φυσικὴν, ἀπαράλλακτον χαρακτηριστὴρα τῆς αὐτοῦ ἀιδιότητος, ἐποίησέ τε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν»⁶. Βεβαίως, πολλὰ φορὲς καταχρηστικῶς ἀναφέρεται σὲ πολλὰ πατερικὰ κείμενα καὶ ὁ ἄνθρωπος ὡς «εἰκὼν» τοῦ

Θεοῦ: «Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰκὼν τοῦ θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος»⁷.

γ. Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Τριαδικὸς Θεὸς κατὰ τὴν πρώτην διήγησιν τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως⁸, ἀλλὰ στὴν δευτέρᾳ διήγησιν ἀναφέρεται συγκεκριμένως τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ ἀσάρκου εἰσέτι Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος κατὰ τὸ βιβλικὸ κείμενο «ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζωσαν»⁹. Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὁ Χριστός, δημιουργεῖ κατ' εἰκόνα της τὸν ἄνθρωπο, γι' αὐτὸ καὶ σὲ εἰκονικὲς παραστάσεις τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀδάμ παρίσταται ὅμοιο μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

δ. Ἡ εἰκονομαχία ἐθεωρήθη στὴν οὐσία της ἀλλοιώσις τῆς Παραδόσεως καὶ χριστολογικὴ αἵρεσις. Στὰ χρόνια τῆς εἰκονομαχίας καὶ οἱ δύο πλευρὲς ἐπέκριναν τοὺς ἀντιπάλους των ὡς φθορεῖς τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως γιὰ τὴν ὕπαρξι καὶ τὴν χρῆσι τῶν ἱερῶν εἰκόνων. Ἐπισημαίνει στὰ κείμενά του ὁ ἱερὸς Λαμασκινός: «Ὅτι δὲ οὐ νέον τὸ τῶν εἰκόνων ἐφεύρημα καὶ ἡ τούτων προσκύνσεις, ἀλλ' ἀρχαία τῆς ἐκκλησίας παράδοσις, δέχου τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν χρήσεων τὸν ἑσμὸν [=πλῆθος]»¹⁰. «Δεξώμεθα οὖν τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἐν εὐθύτητι καρδίας καὶ

4 Ἰωάννου Λαμασκινοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 9 (Schriften, Bd. III, σ. 83-84).

5 Γεν. 1: 26.

6 Ἰωάννου Λαμασκινοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Γ' 26 (Schriften, Bd. III, σ. 132).

7 Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, ΙΒ', ε' (BEP 39, 139), καὶ παρὰ: Ἰωάννου Λαμασκινοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Γ' 117 (Schriften, Bd. III, σ. 192).

8 Γεν. 1:27.

9 Γεν. 2: 7.

10 Ἰωάννου Λαμασκινοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 20 (Schriften, Bd. III, σ. 119).

μὴ ἐν πολλοῖς λογισμοῖς... Μὴ καταδεξόμε-
θα νέαν πίστιν μαθεῖν ὡς κατεγνωσμένης
τῆς τῶν ἁγίων πατέρων παραδόσεως»¹¹.
«Ὡςπερ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐγγράφως
ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὅλῳ τῷ
κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη τὸ εἰκονίζειν
Χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον θεὸν καὶ
τοὺς ἁγίους, ὥςπερ καὶ προσκυνεῖν τὸν
σταυρὸν καὶ κατ' ἀνατολὰς ἐστῶτας προ-
σεύχεσθαι»¹².

Τὴν ἰδίᾳ στάσι τηρεῖ καὶ ὁ ὁσιος Θε-
όδωρος ὁ Στουδίτης. Καὶ κατ' αὐτὸν ἡ
χρῆσις τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶναι «κεκρα-
τηκὸς ἔθος»¹³ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν
πρέπει νὰ συγγέται μὲ τὰ εἰδῶλα. «Τίς
γὰρ ἂν νοῦν ἔχων οὐ συνίει τὴν διαφορὰν
εἰδώλου τε καὶ εἰκόνοσ· ὅτι τὸ μὲν σκό-
τος, τὸ δὲ φῶς· καὶ τὸ μὲν πλάνον, τὸ δὲ
ἀπλανές· καὶ τὸ μὲν τῆς πολυθείας, τὸ δὲ
τῆς οἰκονομίας ἐνεργέστατον γνῶρισμα;»¹⁴.
Σημειώνει μελετητὴς τοῦ ὁσίου Θεοδώρου
ὅτι: «Ὁ ὁσιος Θεόδωρος, θεμελιώνοντας τὴ
θεολογικὴ διδασκαλίᾳ του περὶ τῶν ἱερῶν
εἰκόνων, δίνει ἰδιαίτερο βάρος στὸ θεμέ-
λιο λίθῳ τῆς θρησκευτικῆς πρακτικῆς τῆς
προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀπὸ τὰ
μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό,
ὁ ἱερὸς πατέρας ἐπιχειρεῖ νὰ καταδείξει
ὅτι ἡ ἔρευνα τῆς παραδεδομένης θρησκευ-
τικῆς πρακτικῆς τῆς προσκυνήσεως τῶν
ἱερῶν εἰκόνων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ, διὰ μέ-
σου τῶν αἰώνων, ἐπαληθεύει τὴν ἄρρηκτὴ
συνέχεια τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν ἱερῶν
εἰκόνων, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀποστολικούς

Ἡ δυνατότης τῆς εἰκονο-
γραφίας τοῦ προσώπου τοῦ
Χριστοῦ θεμελιώνεται στὸ
ἓνα θεανθρώπινο πρόσω-
πο τοῦ Χριστοῦ καὶ στὶς δύο
φύσεις Του, ἐκ τῶν ὁποίων
ἡ ἀνθρωπίνη εἶναι περιγρα-
πτή, καὶ αὐτὴ ἀποτυπώνε-
ται στὶς εἰκόνες. Ὁ Κύριος,
ὅμως, κατὰ τὴν διδασκα-
λίᾳ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς
Συνόδου, εἶναι μὲ δύο φύ-
σεις, θεία καὶ ἀνθρωπίνη,
«ἄχωρίστως, ἀδαιρέτως,
ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως»
ἐνωμένες στὸ ἓνα καὶ μονα-
δικὸ πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καὶ
Λόγου τοῦ Πατρός. Κατὰ
συνέπειαν, ἀπεικονίζοντες
τὴν ἀνθρωπίνη, πεπερα-
σμένη καὶ περιγραπτὴ φύσι
Του, παραπέμπομε καὶ στὴν
ἀδαιρέτως καὶ ἄχωρίστως
ἐνωθεῖσα μὲ αὐτήν, μὴ πε-
ριγραπτὴ θεία φύσι Του.

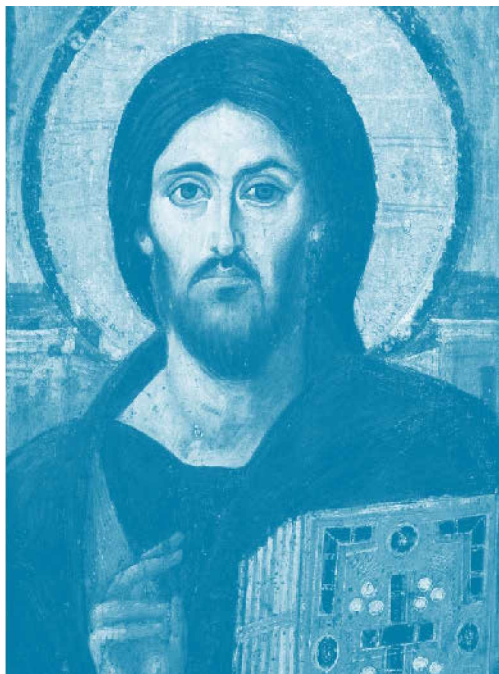
χρόνους ἕως τὴ δική του ἐποχή, κατὰ τὴν
ὁποία ἀμφισβητεῖται ἡ διδασκαλία αὐτή.
Ἡ συμβολὴ τῆς ἔρευνας αὐτῆς στὴν ἀπό-
δειξη τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος τῆς δι-
δασκαλίας περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶναι
ἰδιαίτερος σημαντικὴ, διότι ἀποκαλύπτει
τὴν αὐτονόμητὴ θέσιν αὐτῶν στὸν τρόπο
ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς τῶν μελῶν τῆς
Ἐκκλησίας. Κατ' ἀκολουθίαν, τὸ βιωματικὸ
στοιχεῖο, ποὺ χαρακτηρίζει τὴ θρησκευτικὴ
πρακτικὴ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν
εἰκόνων ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησί-

11 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Γ' 41 (Schriften, Bd. III, σ. 143).

12 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 16 (Schriften, Bd. III, σ. 114).

13 Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἀντιρρητικὸς κατὰ εἰκονομάχων*, Α', ιθ' (PG 99, 349).

14 Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἀντιρρητικὸς κατὰ εἰκονομάχων*, Α', ζ' (PG 99, 337).

ας, λειτουργεί συγχρόνως και ως κριτήριο αληθείας και βεβαίωση ὀρθοδοξίας τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων».¹⁵

Ἡ δυνατότης τῆς εἰκονογραφίας τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ θεμελιώνεται στὸ ἓνα θεανθρώπινο πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ και στὶς δύο φύσεις Του, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀνθρωπίνη εἶναι περιγραφτὴ, και αὐτὴ ἀποτυπώνεται στὶς εἰκόνες. Ὁ Κύριος, ὅμως, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἶναι μὲ δύο φύσεις, θεία και ἀνθρωπίνη, «ἀχωρίστως, ἀδαιρέτως, ἀτρέπτως και ἀσυγχύτως» ἐνωμένες στὸ ἓνα και μοναδικὸ πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ και Λόγου τοῦ Πατρὸς. Κατὰ συνέπεια, ἀπεικονίζοντες τὴν ἀνθρωπίνη, πεπερασμένη και περιγραφτὴ φύσιν Του, παραπέμπομε και στὴν ἀδιαιρέτως και ἀχωρίστως ἐνωθεῖσα μὲ αὐτήν, μὴ περιγραφτὴ θεία φύ-

σιν Του. Στὴν οὐσία, ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ ἀρνοῦνται τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως Του. «Ἡ σάρκωση ὅμως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σήμαινε συγχρόνως τὴ δυνατότητα τῆς περιγραφῆς του, ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπινὴ φύσιν του, γεγονὸς ποὺ ὄχι μόνο δὲν συνιστᾷ εἰδωλικὴ κατασκευὴ (ἐφόσον μετὰ τὴ σάρκωση καταργεῖται “πᾶν εἰδωλικὸν ὁμοίωμα”), ἀλλὰ τοῦναντίον ἀπόδειξιν και ὁμολογίαν τῆς ἐνανθρωπήσεώς του».¹⁶ Διδάσκει ὁ ὁσιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης: «Ἐπεὶ δὲ δι' ἄκραν ἀγαθότητα εἰς ἀνθρωπείαν φύσιν ἐλήλυθε, γενόμενος καθ' ἡμᾶς ὁ εἰς τῆς Τριάδος· και γέγονε τῶν ἀμίκτων μίξις, και τῶν ἀκράτων κρᾶσις, ἥτοι τοῦ ἀπεριγράπτου πρὸς τὸ περιγεγραμμένον· τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ πεπερασμένον· τοῦ ἀορίστου πρὸς τὸ διωρισμένον· τοῦ ἀσηματίστου πρὸς τὸ εὐσηματισμένον· ὁ και παράδοξον· διὰ τοῦτο Χριστὸς εἰκονίζεται, και ὁ ἀόρατος ὁράται· και φυσικὴν περιγραφὴν καταδέχεται τοῦ σφετέρου σώματος, ὁ τῇ οἰκείᾳ θεότητι ὑπάρχων ἀπερίγραπτος».¹⁷

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ και δὲν ἔχει καμμία σχέσιν ἡ ἀπεικόνισιν τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ μὲ τὴν κατασκευὴν εἰδώλων, τὴν ὁποία ἀπηγόρευε ρητῶς ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. «Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι ἡ σχέση κοινωνίας (ὑποστατικὴ ὁμοίωση και ταυτότητα) ἀλλὰ και διακρίσεως (ὄντολογικοῦ χαρακτήρα) μεταξὺ εἰκόνος και πρωτοτύπου, ἀποκλείει τὴν ὅποιαδήποτε σχέση μεταξὺ εἰκόνος και εἰδώλου, ἐφόσον στὸ εἶδωλο συμβαίνει ἀναπόφευκτα ταύτισιν ὕλης και εἰδωλικῆς ἀπεικονίσεως».¹⁸

15 Κωνσταντίνου Κορναράκη, Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη (Κατερίνη: Ἐπέκτασις, 1998), σ. 35.

16 Κωνσταντίνου Κορναράκη, Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη (Κατερίνη: Ἐπέκτασις, 1998), σ. 240.

17 Θεοδώρου Στουδίτου, Ἀντιρρητικὸς κατὰ εἰκονομάχων, Α', β' (PG 99, 329-332).

18 Κωνσταντίνου Κορναράκη, Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸ

Πάλιν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνὸς διασαφηνίζει τὴν διδαχὴ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας μας. «Εἰ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὥντως ἡμαρτάνομεν· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν· εἰ ἐποιοῦμεν εἰκόνας ἀνθρώπων καὶ ταύτας θεοὺς ἡγοῦμεθα καὶ ὡς θεοὺς ἐλατρεύομεν, ὥντως ἡσεβοῦμεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. Θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος δι' ἅφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν καὶ πάχος καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα· ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτῆρα· ὡς γὰρ φησιν ὁ θεὸς ἀπόστολος· "Ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι νῦν βλέπομεν". Καὶ ἡ εἰκὼν δὲ ἐσοπτρὸν ἐστὶ καὶ αἰνίγμα ἀρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι· πολλὰ γὰρ κάμων ὁ νοῦς οὐ δύναται ἐκβῆναι τὰ σωματικά, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος»¹⁹. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο ἐπισημαίνει: «Διὸ θαρρῶν εἰκονίζω θεὸν τὸν ἀόρατον οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὁρατὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον μεθέξει σαρκὸς τε καὶ αἵματος. Οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω θεοῦ τὴν ὁραθεῖσαν σάρκα»²⁰. Καὶ ἄλλοι συμπληρῶναι: «Πάλαι μὲν ὁ θεὸς ὁ ἀσώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος οὐδαμῶς εἰκονίζετο, νῦν δὲ σαρκὶ ὀφθέντος θεοῦ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντος εἰκονίζω θεοῦ τὸ ὁρώμενον»²¹.

Στουδίτη (Κατερίνη: Ἐπέκταση, 1998), σ. 242.

19 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 5 (Schriften, Bd. III, σ. 71-72).

20 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 4 (Schriften, Bd. III, σ. 78).

21 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 16 (Schriften, Bd. III, σ. 89).

Γιὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ὀρθῶς ἔχει ἐπισημανθῆ ὅτι ἐν τέλει ἡ εἰκονομαχικὴ ἔρις ὑπῆρξε ἡ τελευταία μεγάλη χριστολογικὴ αἵρεσις.

ε. Τὴν ἀλήθεια ὅτι συμφώνως μὲ τὴν Ἱερὰ Ἀποστολικὴ Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας μας κατασκευάζονται καὶ χρησιμοποιῶνται οἱ ἱερὲς εἰκόνες διδάσκει καὶ τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας» τὸ ὁποῖο ἀναγιγνώσκεται κατὰ τὴν λιτάνευσι τῶν εἰκόνων τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς περέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογματίσαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμπεν· ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται ... οὕτω φρονοῦμεν, οὕτω λαλοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ Ἁγίους ἐν λόγοις τιμῶντες, ἐν συγγραφαῖς, ἐν νοήμασιν, ἐν θυσίαις, ἐν Ναοῖς, ἐν Εἰκονίσμασι, τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Δεσπότην προσκυνοῦντες καὶ σέβοντες, τοὺς δὲ διὰ τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὡς αὐτοῦ γνησίους θεράποντας τιμῶντες, καὶ τὴν κατὰ σχέσιν προσκύνησιν ἀπονέμοντες»²².

στ. Ἡ ὑπαρξὶς τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶναι μὲν στοιχεῖο τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειά τῶν αἰώνων ἡ τεχνικὴ τῶν εἰκόνων ἐξελίχθη καὶ διεμορφώθη καὶ κατ' ἐπίδρασιν ἄλλων παραγόντων. Ἐξ ἄλλου, πάντοτε ἡ Ἐκκλησία καὶ στὶς ὑπόλοιπες τέχνες (μουσικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ, γλυπτικὴ, ποίησι κ.λπ.) ἀξιοποιοῦσε καὶ τὰ συμβατὰ στοιχεῖα τοῦ θύραθεν πολιτισμοῦ. Ὡς πρῶτες εἰκόνες ἀναφέρονται τὸ ἅγιο μανδύλιο, δηλαδὴ ἡ ἀποτύπωσις τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου

22 Τριώδιον (Αθῆναι: Φῶς, χ.χ.), σ. 157α.

τοῦ ἀναβαίνοντος στὸν Γολγοθᾶ γιὰ νὰ σταυρωθῇ²³, καθὼς καὶ «ἀχειροποίητες» εἰκόνες, οἱ ὁποῖες ἀποδίδονται στὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ.

Ἡ ἐπομένη φάσις εἶναι οἱ τοιχογραφίες στὶς κατακόμβες, ὅπου, ἐκτὸς τῶν συμβολικῶν παραστάσεων (σταυρός, παγώνι, ἰχθύς = Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ), ἔχομε καὶ τὶς πρώιμες ἀπεικονίσεις τοῦ Κυρίου εἴτε ὡς Ὁρφέως μὲ τὴν λύρα του (συμβολισμὸς τῆς καθόδου τοῦ Κυρίου στὸν Ἄδη καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως ὁ μυθικὸς Ὁρφεὺς κατῆλθε στὸν Ἄδη γιὰ τὴν ἀγαπημένη του Εὐρυδίκη), εἴτε ὡς Καλοῦ Ποιμένος, μὲ ἕναν ἀγέναιο νέο νὰ κουβαλᾷ ἐπὶ τοῦ ὤμου του τὸ ἀπωλολὸς πρόβατο. Ἡ ἐπομένη φάσις στὴν ἐξέλιξι τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰκονογραφίας ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰ πορτραῖτα Φαγιούμ. Αὐτὰ ἦταν πορτραῖτα ἐπὶ ξύλου ζωγραφισμένα μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάλυπταν τὰ πρόσωπα τῶν νεκρῶν καὶ ἀνεκαλύφθησαν στὴν περιοχὴ Φαγιούμ στὴν Αἴγυπτο. Στὰ πορτραῖτα αὐτὰ ἀπεικονίζετο τὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ κατ' ἐνώπιον καὶ μὲ μεγάλα, ἐκφραστικὰ μάτια. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ ἐπηρέασε τὴν χριστιανικὴ εἰκονογραφία ὡς πρὸς τὴν ἀπεικόνισι τῶν ἱερῶν προσώπων στὶς διάφορες μορφές καὶ ρεύματα τῆς βυ-

ζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Ἡ συνεχὴς ἐξέλιξις τῆς εἰκονογραφίας δὲν σημαίνει ὅμως προσθήκη στὴν Ἱερὰ Παράδοσι, ἀλλὰ φυσιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς τέχνης τῆς εἰκονογραφίας, ἀφοῦ ἡ ἔννοια καὶ ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων ἦταν ἀρχαῖο ἔθος· «ἡ εἰκονογράφηση τῶν προσώπων τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ “παρακολούθημα τῶν ἀρχαίων ἐθῶν καὶ παραδόσεων”»²⁴. Ἰδιαίτερος «ὁ ὅσιος Θεόδωρος ἐπισημαίνει ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ μειονεκτήματα τῶν θέσεων τῶν εἰκονομάχων εἶναι αὐτὸ τῆς στάσεως τοὺς ἐναντι τῆς Παραδόσεως. Τόσο ἡ περιγραφὴ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ὅσο καὶ τῶν προσώπων τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, ὑπάρχει “ἐξ αἰῶνος”, σ' ἀντίθεση μὲ τὶς δοξασίες τῶν εἰκονομάχων, ποὺ ἀνεφύησαν προσφάτως ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως ἡ Ἐκκλησία

23 Βλ. *Νέος Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. 11 (Αθήνα: Ἰνδυκτος, 2008), σ. 130, ὑπσμ. 8: «Σύμφωνα μὲ μὴ λατινικὴ παράδοσι, ἡ ἁγία Βερονίκη ἦταν ἡ γυναῖκα ποὺ σκούπισε τὸ ματωμένο πρόσωπο τοῦ Κυρίου τὴν ὥρα ποὺ κουβαλοῦσε τὸν Σταυρὸ τοῦ πρὸς τὸν Γολγοθᾶ. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Σωτῆρος ἀποτυπώθηκαν στὸ ὄφρασμα, καὶ ἔτσι θεωρήθηκε ὡς μὴ ἀπὸ τὶς ἀχειροποίητες εἰκόνες. Σύμφωνα ὁμως μὲ τὸ ἀρχαῖο ἀπόκρυφο κείμενο “Πράξεις τοῦ Πιλάτου”, ἡ Βερονίκη ἦταν μάλλον ἡ Αἰμορροῦσα, ἡ ὁποία διαθέτοντας ἕνα πορτραῖτο τοῦ Χριστοῦ πῆγε νὰ τὸ παρουσιάσει στὸν αὐτοκράτορα Τιβέριο στὴν Ρώμη. Μετὰ τὸν θάνατό του ἡ πολύτιμη εἰκόνα φέρεται νὰ πέρασε στὸν ἅγιο Κλήμεντα».

24 Κωνσταντίνου Κορναράκη, *Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὅσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη* (Κατερίνη: Ἐπέκταση, 1998), σ. 295.

ἀπὸ πολλοῦ εἶχε ἀποδεχθεῖ τὴν εἰκόνα ὡς αὐτονόπη ἔκφραση τιμῆς πρὸς τὸ Χριστό, τὴ Θεοτόκο καὶ τοὺς ἁγίους»²⁵.

ζ. Ἡ περίοδος τῆς Εἰκονομαχίας ὑπῆρξε μία τραγωδία γιὰ τοὺς πιστοὺς τηρητὲς τῆς Παραδόσεως τῶν εἰκόνων, ἐν μέσῳ διωγμῶν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν στὴν ὁμολογία καὶ στὸ μαρτύριο ἑκατοτάδες πιστοὺς. Κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη, τὸ κριτήριο τοῦ μαρτυρίου ἀποδεικνύει τὸ ποῖα ἀπὸ τὶς δύο μερίδες ἔμενε σταθερή, ἕως αἵματος, στὴν Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας. Σημειώνει μελετητῆς τοῦ ὁσίου Θεοδώρου ὅτι «στὴν ἴδια συνάφεια ἐξετάζεται ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν εἰκονομάχων ὅτι αὐτοὶ τηροῦσαν τὴν Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀντίστοιχη πεποίθησι τῶν ὀρθοδόξων ὅτι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τοὺς ἀληθεῖς θεματοφύλακες τῆς Παραδόσεως μὲ ἀντικειμενικὸ κριτήριο τῇ στάσει τους ἔναντι τῶν παραδεδομένων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, στὰ ὁποῖα ἀνήκει καὶ τὸ δόγμα τῶν ἱ. εἰκόνων. Μὲ γνώμονα τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μαρτύριο χαρακτηρίζει τὸν ἀγῶνα τῶν ὀρθοδόξων ὑπὲρ τῶν ἱ. εἰκόνων καὶ κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ μὲ δεδομένα τὰ μαρτύρια τῶν μοναχῶν στὸν ἀγῶνα αὐτό, ἐρευνᾶται ποῖα εἶναι ἡ ἔννοια ἀλλὰ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ μαρτυρίου τοῦ μοναχοῦ στὴν ὑπεράσπισι τῆς ὀρθῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἱ. εἰκόνων, κατὰ τὸν ὁσ. Θεόδωρο»²⁶.

Ὁ ἱερὸς Λαμασκηνὸς τονίζει μὲ μία αὐστηρὴ γλῶσσα ὅτι ἡ πιστότης στὴν Παράδοσι περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἶναι τὸ παραληφθὲν εὐαγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅποιοσδήποτε εὐαγγελίζεται κάτι

διαφορετικὸ θὰ πρέπει νὰ ἀναθεματίζεται. «Εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων πατέρων τε καὶ συνόδων καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ μηδὲ δέξησθε τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφεως, ὡς ἐδέξατο Εὐᾶ καὶ ἐτρώγησε θάνατον. Κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, κλείσατε τὰς ἀκοάς· ὁκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπόστολος· “Ἀνάθεμα ἔστω”, ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν»²⁷.

Μάλιστα ἡ κριτικὴ του γιὰ τὶς παρεμβάσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας στὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπροκάλυπτος καὶ σθεναρά: «Οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὅρα γάρ, τί φησιν ὁ θεὸς ἀπόστολος· “Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφῆτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκκλησίας”, – οὐκ εἶπε βασιλεῖς– καὶ πάλιν “πεῖθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσαντες” καὶ αὖθις “μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον,

25 Κωνσταντίνου Κορναράκη, *Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη* (Κατερίνη: Ἐπέκτασι, 1998), σ. 174.

26 Κωνσταντίνου Κορναράκη, *Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη* (Κατερίνη: Ἐπέκτασι, 1998), σ. 33.

27 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 6 καὶ Γ' 3 (Schriften, Bd. III, σ. 72-73).

ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἀναστροφὴν ζηλοῦτε τὴν πίστιν". Οὐκ ἐλάλησαν ἡμῖν τὸν λόγον βασιλεῖς, ἀλλὰ ἀπόστολοι καὶ προφῆται ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι. Τῷ Δαυτὶ ἐντειλάμενος ὁ θεὸς οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἶκον ἔφη πρὸς αὐτόν, ὅτι "οὐκ οἰκοδομήσεις μοι σὺ οἶκον, ἐπειδὴ ἄνθρωπος αἱμάτων εἶ σύ". "Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς", ὁ ἀπόστολος ἀνακέκραγε Παῦλος, "τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος". Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐταξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ποιμένων καὶ διδασκάλων. Ληστρικὴ ἔφοδος ἐστὶν αὕτη, ἀδελφοί. Ὁ Σαοὺλ τὸ ἱμάτιον τοῦ Σαμουὴλ ἔσχισε, καὶ τί πέπονθεν; Ἐσχισε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ δέδωκεν αὐτὴν Δαυτὶ τῷ πραοτάτῳ. Τὸν Ἡλίαν Ἰεζάβελ ἐδίωξε, καὶ οἱ κύνες ἐλούσαντο ἐν τῷ αὐτῆς αἵματι. Ἡρώδης ἀνείλε τὸν Ἰωάννην καὶ σκωληκόβροτος γενόμενος ἐξέφυγε. Καὶ νῦν ὁ μακάριος Γερμανὸς ὁ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστραπτὼν ἐρραπίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονε, καὶ ἕτεροι πλείστοι ἐπίσκοποι καὶ πατέρες, ὧν οὐκ οἶδαμεν τὰ ὀνόματα. Οὐ ληστρικὸν τοῦτο;»²⁸.

Καὶ συνεχίζει τὴν ἐπικριτικὴν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν στάσι του: «Υπείκομέν σοι, ὦ βασιλεῦ, ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι, φόροις, τέλεσι, δοσοληψίαις, ἐν οἷς σοι τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγκεχειρίσται· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει ἔχομεν τοὺς ποιμένας τοὺς λαλήσαντας ἡμῖν τὸν λόγον καὶ τυπώσαντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν. Οὐ μεταίρομεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλὰ κατέχομεν τὰς παραδόσεις, καθὼς παρελάβομεν· εἰ γὰρ ἀρξόμεθα τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν μικρῷ καθαιρεῖν, κατὰ μικρὸν τὸ

πᾶν καταλυθήσεται»²⁹. Καὶ προτρέπει μὲ εἰρωνικὸν τόνο: «Μανιχαῖοι συνέγραψαν τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον· γράψατε καὶ ὑμεῖς τὸ κατὰ Λέοντα εὐαγγέλιον. Οὐδέχομαι βασιλέα τυραννικῶς τὴν ἱερωσύνην ἀρπάζοντα. Οὐ βασιλεῖς ἔλαβον ἐξουσίαν δεσμῆν καὶ λύειν. Οἶδα Οὐάλεντα βασιλέα χριστιανὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν διώξαντα, Ζήνωνά τε καὶ Ἀναστάσιον, Ἡράκλειον καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Σικελίᾳ καὶ Βαρδανίσκην τὸν καὶ Φιλιππικόν. Οὐ πείθομαι βασιλικοῖς κανόσι διατάττεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεσιν ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις»³⁰.

Καὶ καταλήγει: «Ἱστοροῦμεν Χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ κύριον οὐ γυμνοῦντες αὐτὸν τοῦ στρατεύματος· στρατὸς γὰρ τοῦ κυρίου οἱ ἅγιοι. Γυμνωσάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου στρατεύματος ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς καὶ τότε τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ κύριον. Ἀποθέσθω τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ τότε τῶν κατὰ τοῦ τυράννου ἀριστευσάντων καὶ βασιλευσάντων τῶν παθῶν τὸ σέβας περιαιρεῖται»³¹.

η. Ἡ εἰκὼν τονίζει τὸ πρόσωπο τοῦ εἰκονιζομένου, τὸ ὁποῖο μᾶς βλέπει κατ' ἐνώπιον. Ἡ ἀπεικόνισις ἐνὸς ἱεροῦ προσώπου καθιστᾷ τὴν εἰκόνα μέσον ἀναγωγῆς σὲ αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Ὁ ὁσῖος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης χρησιμοποιεῖ τοὺς ὅρους «ὑποστατικὴ ταυτότητα», «ὑποστατικὴ ὁμοιό-

28 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 12 (Schriften, Bd. III, σ. 102-103).

29 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 12 (Schriften, Bd. III, σ. 104).

30 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 16 (Schriften, Bd. III, σ. 113-114).

31 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 21 καὶ Β' 15 (Schriften, Bd. III, σ. 107).

τητα» ἢ «ὑποστατικὴ ὁμοίωσι»³²: «Μὲ τὸν ὄρο δηλαδὴ αὐτὸ ὁ ὅσιος Θεόδωρος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ διακηρύξει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ὑπέρμαχο τῶν ἱερῶν εἰκόνων, τὴν ὑποστατικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὴν εἰκόνα του, ἡ ὁποία δὲν ἐξαντλεῖται σὲ μία ἀπλὴ προσωπογραφία του, ἀλλὰ προκαλεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει διαμέσου τῆς τεχνητῆς αὐτῆς εἰκόνας τὴν ἐνεργὸ σχέση του μὲ τὸν πιστό»³³. Μὲ ἄλλα λόγια, σὲ κάθε εἰκόνα ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ, θεία χάριτι, τὸ ἀπεικονιζόμενο πρόσωπο. «Στὴν εἰκόνα καθορᾶται πραγματικῶς ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἡ ἴδια ἡ Θεοτόκος, οἱ ἴδιοι οἱ ἄγιοι, ἀρχέτυπα τῶν ὁποίων ἡ παρουσία δὲν ἐξαντλεῖται σὲ ἀπλὴ εἰκονικὴ ἀναπαράστασι, ἀλλὰ λαμβάνουν, μέσῳ τῶν εἰκόνων τους, ἐνεργὸ ρόλο στὴν προσωπικὴ ἀλλὰ καὶ συλλογικὴ διαδικασία τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν»³⁴. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ καθαγιασμένες στὴν Ἐκκλησίᾳ εἰκόνες δὲν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ καταστρέφονται διὰ τοῦ πυρός, πρὸς εὐλάβεια τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται. Βεβαίως, τὸ ὑλικὸ τῆς εἰκόνας δὲν εἶναι προσκυνητέο, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπο τὸ ὁποῖο ἀπεικονίζεται. Πάλιν ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς διασαφηνίζει: «Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον καὶ ἐν ὕλῃ κατοικῆσαι καταδεξάμενον καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον, καὶ σέβων οὐ παύσομαι τὴν ὕλην, δι' ἧς ἡ σωτηρία

μου εἴργασται»³⁵. Ὅμως, μολονότι «αἱ ὕλαι αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς ἀπροσκύνητοι, ἂν δὲ χάριτος εἴη πλήρης ὁ εἰκονιζόμενος, μέτοχοι χάριτος γίνονται κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως»³⁶. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ἡ εἰκὼν εἶναι κατὰ τὴν διατύπωσι τοῦ ἱεροῦ Δαμασκينوῦ «θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἔμπλεως»³⁷.

Ἡ εἰκὼν ὡς ἀπεικονίζουσα ἓνα ἱερὸ πρόσωπο μᾶς βλέπει καὶ ἐκπέμπει τὸ φῶς τοῦ ἁγίου προσώπου πρὸς τοὺς θεατὲς καὶ προσευχομένους πρὸς τὸ πρόσωπο αὐτό. Σημειώνεται: «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε ὅτι εἶναι τὸ Φῶς τοῦ κόσμου (πρβλ. Ἰω. 8,12).

Ἡ εἰκὼν τονίζει τὸ πρόσωπο τοῦ εἰκονιζομένου, τὸ ὁποῖο μᾶς βλέπει κατ' ἐνώπιον. Ἡ ἀπεικόνισις ἐνὸς ἱεροῦ προσώπου καθιστᾷ τὴν εἰκόνα μέσον ἀναγωγῆς σὲ αὐτὸ τὸ πρόσωπο.

Ὅπως τὸ φῶς δὲν πηγαίνουμε ἐμεῖς νὰ τὸ βροῦμε, ἀλλ' ἔρχεται ἐκεῖνο, γιὰ νὰ φανερώσει τὰ πράγματα ποὺ μᾶς περιβάλλουν, ἔτσι καὶ τὴν εἰκόνα δὲν τὴν κοιτάμε ἐμεῖς, ἀλλὰ μᾶς κοιτάζει ἐκεῖνη, καὶ καταργώντας σχεδὸν τὴν τεχνικὴ τῆς προοπτικῆς μᾶς φανερώνει τὸ βάθος τῶν πραγμάτων ὅχι κατὰ τὴν διανοητικὴ ἐμβρίθεια, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐτοιμότητα νὰ ἐπωφεληθοῦμε ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ὑπέρλαμπρου φωτός, ποὺ εἶναι ὁ Χριστός. Τὰ χρώματα καὶ τὰ ὑλικά

32 Πρβλ. τὴν γενικὴ θέσι τοῦ ἁγίου Πατρός: «Παντὸς εἰκονιζομένου, οὐχ ἡ φύσις ἀλλ' ἡ ὑπόστασις εἰκονίζεται» (ἁγίου Θεοδώρου Στουδίτου, *Αντιρρητικὸς λόγος τρίτος κατὰ εἰκονομάχων*, PG 99, 405A).

33 Κωνσταντίνου Κορναράκη, *Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὅσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη* (Κατερίνη: Ἐπέκτασι, 1998), σ. 213-214.

34 Κωνσταντίνου Κορναράκη, *Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὅσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη* (Κατερίνη: Ἐπέκτασι, 1998), σ. 228.

35 Ἰωάννου Δαμασκينوῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 16 (Schriften, Bd. III, σ. 89).

36 Ἰωάννου Δαμασκينوῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 36 καὶ Β' 32 (σχόλιον) (Schriften, Bd. III, σ. 148).

37 Ἰωάννου Δαμασκينوῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Β' 14 (Schriften, Bd. III, σ. 105).

στοιχεία τῆς εἰκόνας εἶναι τὰ μέσα, ποὺ μᾶς μεταφέρουν σὲ μιὰ ἀνανεωμένη συνείδηση τῶν πραγμάτων, σὲ Βηθλεὲμ ὅπου ὁ Θεὸς φανερώνεται, γιὰ νὰ τοῦ μεταφέρουμε τὰ δῶρα μας, πολὺτιμα μέταλλα ἢ κοσμήματα, ποὺ συχνὰ στολίζουν τὶς εἰκόνες»³⁸. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνος ἐξαγιάζει τὸν προσκυνοῦντα αὐτή: «ἡ εἰκόνα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν ιδιότητα, μὲ βάση τὴν ὑποστατικὴ κοινωνία πρωτοτύπου καὶ εἰκόνας, νὰ μεταδίδει ἀγιασμὸ σὲ ὅσους τὴν προσκυνοῦν»³⁹.

θ. Ἡ εἰκὼν θεωρεῖται ἐπίσης ὡς «βίβλος τῶν ἀγραμμάτων». Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνὸς τονίζει ὅτι ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ὄρασις, καὶ αὐτὴν χρησιμοποιοῦμε μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν ἱερῶν εἰκόνων: «τὴν πρώτην ἀγιαζόμεθα τῶν αἰσθήσεων (πρώτη γὰρ αἰσθήσεων ὄρασις) ὥσπερ καὶ τοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν· ὑπόμνημα γάρ ἐστὶν ἡ εἰκὼν. Καὶ ὅπερ τοῖς γράμματα μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο τοῖς ἀγγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοπτῶς δὲ αὐτῇ ἐνούμεθα»⁴⁰.

Καὶ ἄλλοῦ ἐπισημαίνει ὅτι «ἡ γὰρ εἰκὼν θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στυλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων»⁴¹. Κατὰ συνέπεια, «οὕτως καὶ ἐν τῷ πράγματι τῶν εἰκόνων χρὴ ἐρευνᾶν

τὴν τε ἀλήθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ποιοούντων καί, εἰ μὲν ἀληθὴς καὶ ὀρθὸς καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ πρὸς ζῆλον ἀρετῆς καὶ ἀποφυγὴν κακίας καὶ σωτηρίαν ψυχῶν γίνονται, ἀποδέχονται καὶ τιμᾶν ὡς εἰκόνες καὶ μιμήματα καὶ ὁμοιώματα καὶ βίβλους τῶν ἀγγραμμάτων καὶ προσκυνεῖν καὶ καταφιλεῖν»⁴². Ὅπως χρειάζεται τὸ κείμενο τῆς Ἀγίας Γραφῆς πρὸς ἀκρόασι καὶ μελέτη, ἔτσι χρειάζονται καὶ οἱ εἰκόνες ὡς βιβλία τῶν ἀγγραμμάτων, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες διδάσκονται γιὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας.

ι. Ἡ λέξις πρόσωπον (πρὸς + ὄψις), σημαίνει τὴν τοποθέτησι πρὸς μία ὄψι, δηλαδὴ τὴν στροφὴ πρὸς τὸ πρόσωπο ἑνὸς ἄλλου. Καὶ ἡ τεχνητὴ εἰκὼν διατηρεῖ αὐτὴ τὴν κατὰ πρόσωπο σχέσι τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ ἀπεικονιζόμενο ἱερὸ πρόσωπο. Γι' αὐτὸ καὶ μᾶς προτρέπει ὁ ἱερὸς Λαμασκηνὸς «καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπάζεσθαι ὡς σεσαρκωμένου θεοῦ ὁμοῖωμα ἢ τῆς τούτου μητρὸς ἢ τῶν ἁγίων τῶν κοινωνῶν τῶν παθιμάτων καὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ καὶ νικητῶν καὶ καθαιρετῶν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων καὶ τῆς πλάνης αὐτῶν, εἰ δὲ θεότιτος τῆς αὐλοῦ καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀσχηματίστου καὶ ἀχρωματίστου εἰκόνα τις τολμήσει ποιῆσαι, ὡς ψευδῇ ἀποβαλλόμεθα· καὶ ἐάν τις ἐπὶ δόξῃ καὶ προσκυνήσει καὶ τιμῇ τοῦ διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, καταπιτύμεν καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν»⁴³. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος συμβουλεύει: «οὕτως οἱ πιστοὶ οὐ δι' ἕτερόν τινα τρόπον τὰς εἰκόνες ἀσπάζομεθα, ὥσπερ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ πατέρας

38 Ἀθανασίου Χατζοπούλου, «Ἡ εἰκόνα στὴ Ρώμῃ ἄλλοτε καὶ τώρα», Ἐκκλησία (1990), σ. 248.

39 Κωνσταντίνου Κορναράκη, Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη (Κατερίνη: Ἐπέκτασις, 1998), σ. 236.

40 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνες, Α' 17 (Schriften, Bd. III, σ. 93).

41 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνες, Β' 11 καὶ Γ' 10 (Schriften, Bd. III, σ. 102).

42 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνες, Α' 10 (Schriften, Bd. III, σ. 99).

43 Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνες, Α' 10 (Schriften, Bd. III, σ. 99-100).

πολλάκις καταφιλοῦντες, ἀλλ' ἵνα τὸν πόθον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐμφανίσωμεν»⁴⁴. Ὁ ἄσπασμος ἀνάγεται στὸ εἰκονιζόμενο πρόσωπο, πρὸς τὸ ὁποῖο ἐκδηλώνομε τὸν πόθο, τὴν ἀγάπη, τὴν τιμὴ καὶ τὸν σεβασμό μας.

Καὶ συμφώνως μὲ νεώτερο συγγραφέα: «Ἡ εἰκόνα μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ ἀφαίρεση τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων τοῦ θέματός της ἀναγκάζει τὴν προσοχὴ νὰ στραφῇ μετὰ ἀπὸ σύντομη παρατήρηση τῆς μορφῆς στὴν ἀναζήτηση τῆς ποιότητος τοῦ περιεχομένου, στὴν ἀναζήτηση τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμος, τοῦ Χριστοῦ

τὸ κάλυμμα τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς αὐταπάτης, γιὰ ν' ἀποκαλυφθῇ ὁ γνήσιος καὶ καθαρὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς ἀκριβῶς ποὺ ἐκφράζει τὴν ἰσορροπημένη ἐνότητα τῆς ψυχοσωματικῆς τοῦ ὕπαρξης. Αὐτὴν τὴν ἐνότητα σκιαγραφοῦν οἱ ἱερὲς εἰκόνες μέσα στὴν χριστιανικὴ παράδοση, ὅχι εἰδικὰ μὲ τὴν διαδικασία ἀπαντήσεως σὲ ἐρωτήματα, ποὺ διαμορφώνει ὁ νοῦς, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐσέβεια, ποὺ εἶναι καὶ σφραγίδα τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὸν ὁλοκληρωμένο ἄνθρωπο»⁴⁵.

Ἡ εἰκὼν λειτουργεῖ ἀναγωγικῶς καὶ μυσταγωγικῶς γιὰ τὴν προσευχὴ καὶ συ-

Ἡ εἰκὼν θεωρεῖται ἐπίσης ὡς «βίβλος τῶν ἀγραμμάτων». Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνὸς τονίζει ὅτι ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ὄρασις, καὶ αὐτὴν χρησιμοποιοῦμε μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν ἱερῶν εἰκόνων: «τὴν πρώτην ἀγιαζόμεθα τῶν αἰσθήσεων (πρῶτη γὰρ αἰσθήσεων ὄρασις) ὥσπερ καὶ τοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν· ὑπόμνημα γάρ ἐστὶν ἡ εἰκὼν. Καὶ ὅπερ τοῖς γράμματα μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ αὐτῷ ἐνούμεθα»

μέσα μας. Ἡ εἰκόνα ἔχει στὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν τὸν ἰδιαίτερο ρόλο νὰ παίξει: νὰ ὀδηγήσει ἐπαγωγικὰ ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῶν φαινομένων –ποὺ μὲ τὴν ἐπιφανειακότητά τους στὴν εἰκόνα δὲν τὸν πᾶνε πολὺ μακριὰ στὴν ἀναζήτηση τῆς ὕπαρξης– στὴν συνειδητοποίηση τοῦ θαύματος τῆς θείας παρουσίας καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Σηκώνοντας τὸν μανδύα τῆς μορφῆς, γιὰ νὰ κοιτάξῃ αὐτὸ ποὺ κρύβεται ἀπὸ κάτω, μαθαίνει ἐνδεχομένως νὰ σηκώνει

σχέτισι τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ ἀπεικονιζόμενο ἱερὸ πρόσωπο. «Ὁ ὁσιος Θεόδωρος ἔχει διασαφηνίσει ὅτι ἡ ὑποστατικὴ ὁμοιότητα εἰκόνας καὶ πρωτοτύπου τῆς συνεπάγεται πραγματικὴ παρουσία (ὑποστατικῶς μόνο) τοῦ εἰκονιζομένου προσώπου στὴν τεχνητὴ εἰκόνα του. Εἶναι λοιπὸν ἐμφανὲς ὅτι ἡ πραγματικὴ σχέση ἀνθρώπου καὶ εἰκόνας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει ἀμφίδρομο χαρακτήρα, ἐρειδόμενο στὴν πραγματικὴ κοινωνία ἀνθρώπου καὶ πρωτοτύπου διαμέσου τῆς τεχνητῆς εἰκόνας»⁴⁶. Καὶ ὁ ἱερὸς Λαμα-

44 Παρά: Ἰωάννου Λαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας, Γ' 59 (Schriften, Bd. III, σ. 169). Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου (ἁμφιβ.), Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα, ΛΘ' (ΒΕΠ 35, 111).

45 Ἀθανασίου Χατζοπούλου, «Ἡ εἰκόνα στὴ Ρώμην ἄλλοτε καὶ τώρα», Ἐκκλησία (1990), σ. 248.

46 Κωνσταντίνου Κορναράκη, Ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὁσιο Θεόδωρο τὸ Στουδίτη (Κατερίνη: Ἐπέκταση, 1998), σ. 253.

σκιηδὸς τονίζει τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἔνεκα τῆς σωματικῆς μας φύσεως: «Ἐπειδὴ γὰρ διπλοὶ ἐσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὥς ὑπὸ παρα- πετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά. Ὡς περ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὡς σωματικοῖς καὶ νοοῦμεν τὰ πνευμα- τικά, οὕτω καὶ διὰ σωματικῆς θεωρίας ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν»⁴⁷. Καὶ συνεχίζει τὴν ἐπιχειρηματολογία του: «Εἰ δὲ χρῆναι λέγοις νοερῶς μόνον θεῶ συνάπτεσθαι, ἄνελε πάντα τὰ σωματικά, τὰ φῶτα, τὸ εὐῶδες θυμίαμα, αὐτὴν τὴν διὰ φωνῆς προσευχὴν, αὐτὰ τὰ ἐξ ὕλης τελούμενα θεῖα μυστήρια, τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον, τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον, τοῦ σταυροῦ τὸ ἐκτύπωμα. Ταῦτα γὰρ πάντα ὕλη»⁴⁸.

ια. Πέραν, ὅμως, τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἡ δύναμις τῆς εἰκόνος γενικώτερα εἶναι πολὺ ἐπιδραστικὴ καὶ παλαιότερα καὶ σήμερα στὶς ζωὲς τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι γνωρίζομε ὅτι μία εἰκόνα ὑποκαθιστᾷ χίλιες λέξεις, μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ὅτι ἐντυπώνεται στὴν μνήμη μας καὶ καθιστᾷ κάτι σαφές, πε- ρισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὸ κάνουν οἱ λέξεις καὶ τὰ κείμενα.

Αὐτὴ ἡ δύναμις τῶν εἰκόνων ἡξιοποιή- θη τοὺς τελευταίους αἰῶνες μὲ τὴν τεχνο- λογία τῶν ὀθονῶν. Ἡ πρώτη ὀθόνη ὑπῆρξε ὁ κινηματογράφος, καὶ στὴν συνέχεια ἡ ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως καὶ τοῦ ὑπολογι- στοῦ. Σήμερα οἱ ὀθόνες τῶν κινητῶν ἔχουν κατακτίσει τὴν καθημερινότητά μας, καὶ ἀφιερώνομε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου

μας ἡμερησίως σὲ αὐτές. Οἱ ὀθόνες, ὡς εἰκόνες, μαγνιτίζουν τὸ βλέμμα μας καὶ μᾶς ὀδηγοῦν στὰ προβαλλόμενα, ἐγγαρά- σουσες στὴν μνήμη μας τὶς παραστάσεις τοὺς⁴⁹.

Στὴν ἐποχὴ μας ὁμιλοῦμε πλέον γιὰ «εἰκονικὴ πραγματικότητα» καὶ φαντασι- ακὴ ζωὴ. Πλείστοι ἄνθρωποι καὶ κυρίως παιδιὰ καὶ ἔφηβοι «ζοῦν» μέσα ἀπὸ τὴν κατασκευασμένη-τεχνητὴ «πραγματικό- τητα» τῆς εἰκόνος-ὀθόνης. Αὐτὴ ἡ «πραγμα- τικότης» συχνὰ δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὴν πραγματικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ ὀδηγεῖ πολλοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ μποροῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ λειτουργή- σουν στὰ πραγματικὰ περιβάλλοντα καὶ νὰ συμπεριφέρονται ὡς νὰ παίζουν βιντε- οπαιγνίδια στὴν ζωὴ τοὺς.

Ὁ ἐθισμός, μάλιστα, στὴν τεχνητὴ εἰκόνα τῆς ὀθόνης αὐξάνεται ὁλοὲν καὶ περισσότερο μὲ τὴν συνακόλουθο ἀπώ- λεια τοῦ προσώπου καὶ τῆς σχέσεως μὲ ἕτερα πρόσωπα/ὕπαρξεις. Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως ἔχει γραφῆ, παλαιότερα ἐπῆγαινε γιὰ ὕπνο, ἔχων ὡς τελευταία εἰκόνα τῆς ἡμέρας τὰ ἱερὰ πρόσωπα ἀπὸ τὶς εἰκό- νες τοῦ προσευχηταρίου του, ἐνῶ σήμερα οἱ περισσότεροι κοιμῶνται μὲ τελευταία εἰκόνα τὰ προβαλλόμενα ἀπὸ τὴν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως ἢ τοῦ κινητοῦ τηλεφώ- νου.

3. Ἐπίλογος

Οἱ εἰκόνες ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς βυζαντινῆς κληρονομίας: ἀπὸ τὴν «δεύτερη ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων τὸ 843 ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Θεοδώρα. Χάρη στὴν ἐπιμονή της, τὸ Βυζάντιο στὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα ἀνανέωσε καὶ ἀνέπτυξε ἀγιογραφικὲς τεχνοτροπίες ποὺ ἔμελλε νὰ

47 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Γ' 12 (Schriften, Bd. III, σ. 123-124).

48 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α' 36 καὶ Β' 32 (σχόλιον) (Schriften, Bd. III, σ. 147-148).

49 Βλ. Καλλιόπης Ρηγοπούλου, «Τέχνη/Τεχνολογία/ Εἰκόνα», *Θεολογία* 95, 2 (2024) 43-65.

ἀποτελέσουν τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς τέχνης του, χαρακτηριστικὸ ἐνὸς ὁλόκληρου αὐτοκρατορικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἐπέζησε γιὰ ἀκόμη μισὴ χιλιετία καὶ πλέον. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔκφραση τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἐνστερνίσθηκαν μὲ τόση θέρμη οἱ Σλάβοι, καὶ εἶναι ὁλοφάνερη ἀκόμη καὶ σήμερα σὲ πολλὰς περιοχὰς τῶν Βαλκανίων, τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ρωσίας. Οἱ εἰκόνες παίζουν ἀναμφισβήτητα ζωτικὸ ρόλο στὴν ἀναβίωση τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ ἀνθρώπους νὰ σταματοῦν, γιὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ ἀσπαστοῦν ἱερὰς εἰκόνες ποὺ ἐκτίθενται σὲ εἰκονοστάσια στὴν ἄκρῃ τοῦ δρόμου, ἔξω ἀπὸ ἐκκλησίες καὶ σὲ δημόσιους χώρους. Εἴτε θεωρεῖται κατάλοιπο ἀρχαίας δεισιδαιμονίας, εἴτε ἀναγνωρίζεται ὡς προσφιλὲς ἐργαλεῖο διδασκαλίας, οἱ εἰκόνες ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς βυζαντινῆς κληρονομιάς. Ἡ ἀγιογραφικὴ παράδοση διασφύζει κάτι ἀπὸ τὴ βαθύτερη οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ αὐτὲς ποὺ πάνω ἀπ' ὅλους φέρουν τὴν εὐθύνη γι' αὐτὸν τὸν θρίαμβο εἶναι οἱ τρεῖς γυναῖκες τῆς αὐτοκρατορικῆς πορφύρας, ἡ Εἰρήνη, ἡ Εὐφροσύνη καὶ ἡ Θεοδώρα.⁵⁰ «Ἡ προσήλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν ἀπεικόνιση τοῦ θεοῦ μετὰ καὶ ἀπὸ τὴν λήξη τῆς Εἰκονομαχίας διέσωσε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου».⁵¹

Στὰ δέσκατα χρόνια τῆς εἰκονομαχίας ἡ διατήρησις τῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατωρθώθη ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, τοὺς ὁμολογητὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὶς γυναῖκες αὐτοκράτειρες, ἀπὸ τοὺς ἐμπειροκoὺς θεολόγους καὶ τὸν πιστὸ καὶ δεινῶς

δοκιμαζόμενο καὶ ὑβριζόμενο (ὡς δῆθεν εἰδωλάτρες καὶ αἰρετικούς) λαὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς διανοουμένους καὶ πεπαιδευμένους τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ ἐπισκοπικῶν κύκλων. Ὅπως σημειώνεται στὸ Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας: «ἡ τῶν Ἁγίων θεόπνευστος θεολογία καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα»⁵² διεσώθη καὶ «τοῖς μὴ ὀρθῶς τὰς τῶν ἁγίων διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας θείας φωνὰς ἐκλαμβανομένοις, καὶ τὰ ἀριδύλως ἐν αὐταῖς διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτος εἰρημένα, παρερμηνεύειν τε καὶ περιστρέφειν πειρωμένοις, ἀνάθεμα».⁵³

Τέλος, περατώνοντες αὐτὸ τὸ κείμενο, ἀναφέρουμε μία ρῆσι τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, ὁ ὁποῖος ἔζησε αἰῶνες πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας. Στὸ κείμενο αὐτὸ διδάσκει ὁ ἅγιος Πατὴρ ὅτι ἕκαστος χριστιανός, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει λάβῃ μὲ τὸ Βάπτισμα καὶ τὸ Χρῖσμα τὴν δυνατότητα τῆς διακρίσεως τῆς ὀρθῆς ἀπὸ τῆς ψευδοῦς δοξασίας, καθίσταται ἐνοχος κολάσεως στὴν περίπτωσι κατὰ τὴν ὁποία ἀκολουθήσει ἄπειρο τῆς Παραδόσεως ποιμένα. «Πᾶς ἄνθρωπος, ὁ τὸ διακρίνειν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς, κολασθήσεται, ἀπείρω ποιμένι ἐξακολουθήσας, καὶ ψευδῇ δόξαν ὡς ἀληθὴ δεξάμενος».⁵⁴ Δὲν μπορεῖ, δηλαδή, νὰ δικαιολογηθῇ κάποιος, ἐὰν στὰ δογματικὰ θέματα τῆς πίστεως ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἀκολουθεῖ καὶ ὑπακούει σὲ ποιμένα ἄπειρο καὶ ἄγευστο τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὸ συνέβη σὲ πολλοὺς χριστιανούς κατὰ τὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῶν εἰκονομάχων.

Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
Θεολόγος - Καθηγητὴς

50 Τζούντιθ Χέρν, *Γυναῖκες στὴν πορφύρα. Ἡγεμόνες τοῦ Μεσαιωνικοῦ Βυζαντίου* (Αθήνα: Ὁκεανίδα, 2002), σ. 510-511.

51 Καλλιόπης Ρηγοπούλου, «Τέχνη/Τεχνολογία/Εἰκόνα», *Θεολογία* 95, 2 (2024), σ. 53.

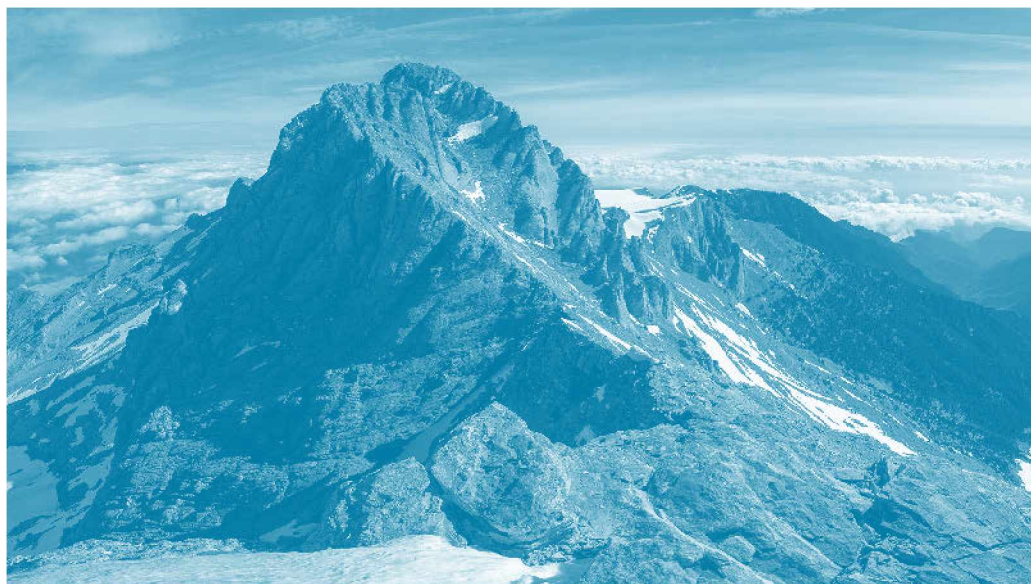
52 *Τριώδιον*, (Αθήνα: Φῶς, χ.χ.), σ. 162α.

53 *Τριώδιον*, (Αθήνα: Φῶς, χ.χ.), σ. 160β.

54 Ἰγνατίου, *Πρὸς Ἐφεσίους*, XVI (ΒΕΠ 2, 291).

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ¹

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο Όλυμπος αποτελεί τὸν νοτιοανατολικὸ ὄγκο τοῦ ὄρεινου συγκροτήματος ποὺ χωρίζει τὴ Θεσσαλία ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Τὸ ὄρος τοῦτο διαφέρει ἀπ’ ὅλα τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ καὶ ξένα, γιατί ἐκεῖνα συμπλέκονται συνήθως μὲ τὶς παραφυάδες τους καὶ χάνουν κατὰ κά-

ποιο τρόπο τ’ ἀναστήματά τους, ἐνῶ τοῦ Όλύμπου ἡ κορμοστασιὰ προβάλλει ξεκάθαρη καὶ ὁλομόναχη. Στὸ βόρειο καὶ βορειοανατολικὸ μέρος τοῦ ἀπλώνεται χαμηλὰ ἡ κοιλάδα τῆς Πιερίας, καὶ τὰ γαλανὰ νερὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ λούζουν ταπεινὰ τὰ πόδια του. Στὸ ἀνατολικό, ὁ Δίας ὁ Πυλῶρς μὲ τοὺς γιγάντιους βραχίονες κατὰ τὴ στιγμή τῆς μάχης μὲ τοὺς Τιτᾶνες ξεκόλλησε τὴν Ὅσσα ἀπὸ τὸν Ὅλυμπο, ἀνοίγοντας ἀνάμεσα τὴν πανώρια κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Στὸ νότιο, ὅπου παρουσιάζονται τὰ ριζοβούνια τοῦ Κάτω Όλύμπου, γίνεται πάλι μὲ θεϊκὸ χέρι διαχωριστικὴ γραμμὴ ἡ μαγευτικὴ κοιλάδα τῶν Λειβήθρων τῆς Καρυᾶς.

Στὸ νοτιοδυτικὸ μέρος, τάπητας πολύχρωμος στρώνεται ἡ εὐφορη Περγαίβια

1 Τὸ παρὸν κείμενο εἶναι ἓνα μόνο ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀδημοσίευτα κείμενα ποὺ μᾶς εἶχε ἀποστείλει πρὸς ἀξιοποίηση καὶ δημοσίευση ὁ ἀείμνηστος κορυφαῖος Ρωμανιστὴς-Βαλκανιολόγος Ἀχιλλεὺς Γ. Λαζάρου, ὁ ὁποῖος ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον, στίς 13 Ἰουνίου 2023¹ βλ. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Εἰς Μνημόσυνον. Ἀχιλλεὺς Γ. Λαζάρου (1930-2023)», *Ἀκτίνες* 800 (Ἰούλιος-Αὐγούστος 2023), σελ. 194-196.

τῆς Ἑλασσόνος, καὶ σ' ἓνα κομμάτι τοῦ δυτικοῦ μικρὸ μόνον ἐνωτικὸ διακρίνεται διάφανο, ἴσα ἴσα νὰ βοηθᾷ στὴν εὐκολώτερη ἀνάβαση τῶν Μουσῶν ἀπὸ τὰ Πιέτρια στὸν Ὀλύμπο. Τὸ ὑπόλοιπο δυτικὸ αὐλακώνεται βαθιὰ μὲ τὴ χαράδρα τῶν δοξασμένων Στενῶν τῆς Πέτρας.

Λοιπὸν, ἔτσι ποὺ ὀρθώνεται ὁ Ὀλυμπος ἐλεύθερος καὶ ἀπότομος, στὰ μάτια τοῦ μικροσκοπικοῦ ἀνθρώπου, τὸ φυσικὸ του ὕψος τῶν 2.917 μέτρων παίρνει διαστάσει ἄπειρες· γιγαντώνεται.

Ὅμως ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη σημαντικὴ διαφορὰ. Γιὰ κανένα ἄλλο βουνὸ δὲν ἔγινε τόσος λόγος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἕως τὰ σήμερα. Μὲ τὸν Ὀλύμπο καταγίνονται ἢ ἀναφέρονται σ' αὐτὸν ἀναρίθμητοι. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς: Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Πλάτων, Πίνδαρος, Ξενοφών, Πολύβιος, Λουκιανός, Πλούταρχος, Στράβων, Αἰλιανός, Ἀπολλόδορος. Πολλοὶ ξένοι, ὅπως οἱ Γάλλοι Paul Decharme καὶ Jean Richerpin μὲ τὰ ὀγκώδη ἔργα τους γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀγγλος Nils-son μὲ τὸ περισπούδαστο ἔργο του *Ὁ Ὀλυμπος στὴν κλασικὴ μυθολογία*, καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἀσχολήθηκαν μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἥθη τους καὶ τὶς ἐπιδράσεις τους στοὺς ἀρχαίους, μὲ περιγραφὰς τοῦ Ὀλύμπου, γιὰ τὶς καλλονές καὶ τὶς χάρες του. Πολλοὶ εἶναι καὶ οἱ Νεοέλληνες μελετητὲς οἱ ὁποῖοι ἐξετάζουν τὸν Ὀλύμπο ἀπὸ τὶς ἴδιες περὶ τοῦ ἀπόψεως, καθὼς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως φυσιολατρικῆς, τοπογραφικῆς καὶ ὀρειβατικῆς, ὅχι μόνον στὴν ἑλληνικὴ, ἀλλὰ καὶ σὲ ξένες γλῶσσες, μιὰ προσπάθεια καθ' ὅλα ἀξιεπαινετή, σὰν τοῦ Ἡλίου Νικοπούλου καὶ τοῦ μεγάλου φυσιολάτρη καὶ λογοτέχνῃ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἡλίου Βενέζη. Ἀξιομνημόνευτη ἰδιαίτερα θεωρεῖται ἡ μελέτη τοῦ Ρώσου Uspensky, ὁ ὁποῖος περιγράφει τὰ χριστιανικὰ ἱερὰ

τοῦ Ὀλύμπου, τὰ μοναστήρια καὶ τὰ μετόχια, πολλὰ δὲ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἐργασία τοῦ μεγάλου λαογράφου Ν. Πολίτη, ὁ ὁποῖος περιέσωσε στὶς *Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ* τὴ θρησκευτικὴ θέσι τοῦ Ὀλύμπου στὸν νεοελληνικὸ κόσμον, ὅπως καὶ τοῦ πεζογράφου καὶ ποιητοῦ Χρήστου Χρηστοβασίλη, ὁ ὁποῖος συγκέντρωσε τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου καὶ μᾶς χάρισε μιὰ ἀνεκτίμητη σειρὰ κλέφτικων τραγουδιῶν ἀπὸ τὰ πιὸ

Ἔτσι ποὺ ὀρθώνεται ὁ Ὀλυμπος ἐλεύθερος καὶ ἀπότομος, στὰ μάτια τοῦ μικροσκοπικοῦ ἀνθρώπου, τὸ φυσικὸ του ὕψος τῶν 2.917 μέτρων παίρνει διαστάσει ἄπειρες· γιγαντώνεται. Ὅμως ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη σημαντικὴ διαφορὰ. Γιὰ κανένα ἄλλο βουνὸ δὲν ἔγινε τόσος λόγος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἕως τὰ σήμερα.

σπάνια καὶ ἀξιοσπούδαστα. Κοντολογίς, ὅλοι οἱ καιροὶ δοξολογοῦν τὸν Ὀλύμπο, μ' ὅλα τὰ δυνατά τους.

Δίχως ἀρχὴ καὶ τέλος οἱ θρυλοὶ, οἱ παραδόσεις καὶ τὰ τραγούδια. Οἱ ρίζες τοῦ μύθου εἶναι τόσο βαθιές, ὅσο ψηλές εἶναι οἱ κορυφές τοῦ ὄρους. Μπροστὰ σ' ἓνα τέτοιο βουνό, στοὺς προϊστορικοὺς χρόνους σπάζουν τὰ κύματα τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, ποὺ ὀρμητικὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν βορρᾶ. Στὸ ἀντίκρουσμα τῆς μεγαλόπρεπης καὶ ἐπιβλητικῆς θωριάς τοῦ Ὀλύμπου, οἱ πρῶτοι Ἕλληνες κοντανα-

σαίνουν, νιώθουν ένα ρίγος, κάποιο δέος, και παραμένουν σιμά του. Έπικοινωνούν με τούς ντόπιους Πελασγούς, τούς Προέλληνες, οί όποιοι εἶναι πιό προηγμένοι, και δέχονται τήν επίδρασή τους. Έδῶ ὅπου πρωτοστάθηκαν οί Άριοι Έλληνες, πρωτοζύμωσαν και τήν κοσμοθεωρία, καθώς και τή βιοθεωρία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ξεκινώντας ἀπό τή θρησκεία.

Και ἄν, ὅπως λέγεται, ἀλάθευτος δείκτης τῆς πολιτιστικῆς στάθμης ἑνὸς λαοῦ εἶναι ἡ πίστις του, οί Έλληνες πρέπει νά χαρακτηρισθοῦν πρωτόγονοι

τόγονα αὐτὰ στάδια λατρείας φυσικῶν και χειροποιήτων ἀντικειμένων οί Προέλληνες Πελασγοί τὰ ἔχουν ξεπεράσει νωρίτερα, και δημιουργοῦν πιά ὀντότητες ἀφηρημένες.

Σ' αὐτὴ τὴν πολυσήμαντη καμπὴ συναντῶνται με τούς Έλληνες, οί όποιοι, διαθέτοντας ὀξύτατη νοημοσύνη και δύναμη τρανὴ νά ἀφομοιώνουν και νά μεταπλάθουν κάθε τι, συμβάλλουν ἀποφασιστικά στ' ἀνέβασμα τῆς καινούργια θρησκευτικῆς βαθμίδας, στὸν λεγόμενο ἀνθρωπομορφισμό.

Δίχως ἀρχὴ και τέλος οί θρῦλοι, οί παραδόσεις και τὰ τραγούδια. Οί ρίζες τοῦ μύθου εἶναι τόσο βαθιές, ὅσο ψηλές εἶναι οί κορυφές τοῦ ὄρους. Μπροστὰ σ' ἕνα τέτοιο βουνό, στοὺς προϊστορικοὺς χρόνους σπάζουν τὰ κύματα τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, πὸν ὀρμητικὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν βορρᾶ. Στὸ ἀντίκρυσμα τῆς μεγαλόπρεπης και ἐπιβλητικῆς θωριάς τοῦ Ὀλύμπου, οί πρῶτοι Έλληνες κοντανασαίνουν, νιώθουν ἕνα ρίγος, κάποιο δέος, και παραμένουν σιμά του. Έπικοινωνοῦν με τούς ντόπιους Πελασγούς, τούς Προέλληνες, οί όποιοι εἶναι πιό προηγμένοι, και δέχονται τήν επίδρασή τους. Έδῶ ὅπου πρωτοστάθηκαν οί Άριοι Έλληνες, πρωτοζύμωσαν και τήν κοσμοθεωρία, καθώς και τή βιοθεωρία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ξεκινώντας ἀπὸ τή θρησκεία.

και ἀγροῖκοι, γιατί πιστεύουν σὲ κάθε τι ἔμψυχο και ἄψυχο, ἢ και φαινόμενο φυσικό. Γι' αὐτοὺς ὅλα ἔχουν πνοὴ θεϊκή, ἄλλοτε ἀγαθοποιὸ και ἄλλοτε κακοποιό. Οί Μυρμιδόνες, π.χ., λατρεύουν τὸ μερμύγκι, οί Ἀρκάδες τὴν ἀρκούδα, οί Ρόδιοι τὸν Ἥλιο, ὅλοι οί Έλληνες τὸ φίδι, τὸ στοιχεῖο τῆς γῆς, τὸν φύλακα τοῦ σπιτιοῦ, τὸν προστάτη τῶν ζωντανῶν και μετενσάρκωση τῶν νεκρῶν. Τὰ πρω-

Δικαιολογημένα ταιριάζει στοὺς Έλληνες, καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο λαό, αὐτὸ πὸν εἶπε ὁ Anatole France: «Ὁ ἄνθρωπος ἔπλασε τὸν θεὸ κατ' εἰκόνα και ὁμοίωσίν του». Διότι ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀντικατοπτρίζει ἐπακριβῶς τὴν προσωπικότητά τους, τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα με τὶς ἀνυπέρβλητες ἀρετὲς και τὰ τρομερὰ ἐλαττώματα.

Στὸν Ὅμηρο κιόλας βλέπουμε οί θεοὶ

νὰ καλοτρῶνε, νὰ καλοπίνουν, νὰ διασκεδάζουν, νὰ χαίρονται, νὰ μελαγχολοῦν, νὰ θυμώνουν, νὰ μαλλώνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεδριάζουν, νὰ δουλεύουν, νὰ ἐποπτεύουν καὶ νὰ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τους καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ πρόγραμμα καὶ σύστημα, μὲ ὁργάνωση κοσμικῆς ἐξουσίας ὑπὸ ἀπόλυτη ἐλευθερία καὶ ταυτόχρονα ὁλοκληρωτικὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν ἀνώτατη ἡγεσία. Στὸν ψυχικὸ τους κόσμον ἐναλλάσσονται, ὅπως στοὺς ἀνθρώπους, ἡ χαρὰ μὲ τὴ θλίψη, ἡ ἐλπίδα μὲ τὴν ἀπελπισία, καὶ καταφεύγουν στὴν ἀσύλληπτη ἀπὸ ὅλους Μοῖρα, δίνοντας δικαίωμα στοὺς ἀνθρώπους νὰ προχωροῦν πέρα ἀπ' αὐτοὺς στὴν ἀναζήτησι διεξόδου, ἡ ὁποία πετυχαίνεται μὲ τὴν παραδοχὴ τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ.

Αὕτὴ ἡ παραδοχὴ εἶναι ἐξέλιξη πρὸς τὸ ἰδεατὸ καὶ τὸ τέλειο ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστο. Καὶ ἡ ἀφετηρία βρίσκεται στὸν Ὀλύμπο, στὴν παρολύμπια Θεσσαλία, ὅπου ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἔφερε στὸ φῶς ζωὴ ἑκατὸ χιλιάδων χρόνων π.Χ., ἀνατρέποντας ὅλα τὰ παραδεδεγμένα. Οἱ παρολύμπιοι Πελασγοὶ γίνονται οἱ ἱεροφάντες τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἱστορία τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι διάσπαρτη στὰ προομνηρικὰ ἐπικά ἄσματα, ποὺ σύνθεταν καὶ ἀπὴγγελλαν οἱ ἀοιδοὶ στὰ βασιλικά παλάτια ἢ στὰ ἀρχοντικά τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἀλλὰ διάκριση καὶ διάταξη στὴ νέα ἱεραρχία τῶν θεῶν δίνει ὁ Ὅμηρος καὶ τελειοποιεῖ ὁ Ἡσίοδος στὴ *Θεογονία*: «Οὔτοι δέ [Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος] εἰσιν οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλήσι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰ ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημνίαντες· οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο» (Ἡροδ., *Ἱστορ.*, 2, 53).

Τέλος, στὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ, ποὺ ἀνακαλύφθηκε καὶ χρησιμοποιοῦθηκε ἡ γραφὴ, καταπνέονται μὲ τὴν ταξινόμηση τῶν θρησκευτικῶν μύθων ὁ Ἀπολλόδωρος καὶ ὁ Πausanias καὶ μᾶς προσφέρουν μιὰ πλούσια Μυθολογία. Ὅμως Μυθολογία μὲ ἄφθονο ἱστορικὸ στοιχεῖο, πολὺτιμι καὶ ἀπαραίτητη γιὰ τὴ γνωριμία μὲ τοὺς Ἀρχαίους, καὶ συνάμα τερπνὴ γιὰ τὴ χαριτωμένη ἀφήγηση καὶ τεχνικὴ πλοκὴ τῶν μύθων. Ἀνάγνωσμα ἄξιο πολλῆς προσοχῆς, διότι, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Jean Richerlin, τὸ νὰ ξέρεις καλὰ τὴ Μυθολογία σὰν μῦθο, σὰν ἀπλὴ διήγηση καὶ μόνο, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ξαναζεῖς λιγάκι μαζί μὲ τοὺς Ἕλληνες, τὴ φαντασμαγορικὴ ζωὴ τους.

Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποτελοῦν τὸ πασίγνωστο Δωδεκάθεο τοῦ Ὀλύμπου, ποὺ ὁλοένα αὐξάνεται μὲ διαλεχτοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἥρωες καὶ ἡμίθεους, αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀνεβάζουν ψηλὰ οἱ συνάνθρωποί τους γιὰ τὶς πολλὰς καὶ τρανὰς ἀρετές. Κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν ἀγιοποίηση στὸν Χριστιανισμό. Προσκολλῶνται ἀργότερα οἱ Νύμφες, οἱ Σεριῖνες, οἱ Ἀρπυιες καὶ οἱ θεότητες τῶν ποταμῶν.

Ἡ λατρεία ὅλων αὐτῶν κατ' ἀρχὴν τελεῖται στὴν ὑπαιθρο ὅπουδῆποτε. Βωμοὶ κτίζονται στὰ χωράφια, στὰ σταυροδρόμια, στὰ δάση, στὶς ἀκρογιαλιές, ἀλλὰ περισσότερο στὶς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν βουνῶν. Ὁ Δίας προτιμᾷ τὶς βουνοκορφές. Ὁ Paul Decharme δηλώνει: «*Ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἄθω μέχρι τῆς Κρήτης, αἱ ὑψηλότεραι ἄκραι τῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος ἔφερον ἔχνη ἀρχαίας λατρείας τοῦ Διός*». Καὶ συνεχίζει: «*Ὁ θεὸς οὗτος ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας πρὸς μεσημβρίαν τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλίας, ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, ὅρει μεγαλοπρεπεστάτῳ, εὐγενεῖ, οὐτινος αἱ ὑψηλαὶ κορυφαί, αἱ ὑψηλότεραι πάσης τῆς Ἑλλάδος, ἐφαίνοντο ἀντάξιος θρόνος*

τοῦ μεγαλείου τοῦ βασιλέως τοῦ οὐρανοῦ». Ἐπίσης συμπληρώνει: «Ἀλλ' ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι τὸ διασημότερον ἱερὸν τοῦ θεοῦ ἦτο τὸ τῆς Λωδώνης», σὴν ὁποία, κατὰ τὸν Ὅμηρο (Ιλ., Π 233), τὸν ἐπικαλεῖται ὁ ἦρωας Ἀχιλλέας:

«Ζεῦ ἄνα Λωδωναίε Πελασγικὲ τηλόθι ναίων

Λωδώνης μεδέων δυσχειμέρου...».

νεγμένον ἐκ τῆς περὶ Σκοτοῦσσαν Πελασγίας (ἔστι δ' ἡ Σκοτοῦσσα τῆς Πελασγιώτιδος Θετταλίας), συνακολουθησαί τε γυναῖκας τὰ πλείστας, ὧν ἀπογόνους εἶναι τὰς νῦν προφῆτιδας· ἀπὸ δὲ τούτου καὶ Πελασγικὸν Δία κεκληῖσθαι» (Στράβωνος, Γεωγραφικά, Ζ' 7, 12). Τὴν Λωδώνην τοῦ Ὀλύμπου ἀναφέρει σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ Στράβων, κάνοντας δὲ λόγο γιὰ τοὺς

Ἄν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο στὰ ἀρχαῖα χρόνια πηγάζουν ἀσταμάτητα ὅλα τὰ ρεύματα ποὺ φούσκωναν τὴ θάλασσα τοῦ μεσογειακοῦ πολιτισμοῦ, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Ὀλύμπιοι ἔδωσαν δείγματα ἀφθαστης παλληκαριᾶς, ἥρωισμοῦ καὶ φιλοπατρίας, κάνοντας τὸν Ὀλυμπο ἀπέραντο φυτώριο κλεφτῶν καὶ ὀρμητήριο συνεχῶν ἐπαναστάσεων, ἀπὸ τοὺς Καραμιχάλη, Ζῆδρο, Βλαχάβα, Νικοτσάρα, ἕως τὸν Γεωργάκη τὸν Ὀλύμπιο.

Καὶ πρόκειται γιὰ τὴν προϊστορικὴ Λωδώνη τοῦ Ὀλύμπου (σημερινῆς ἐπαρχίας Ἐλασσόνης), καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἡπειρωτικὴ. Τὸ περίφημον ἐξάλλου μαντεῖον τῆς ἡπειρωτικῆς Λωδώνης ἔχει μεταφερθεῖ ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο. Ὁ Σουΐδας σχετικὰ γράφει, ὅπως μᾶς μεταφέρει ὁ Στράβων: «Εκεῖθεν τέ φησιν εἶναι τὸ ἱερὸν μετεν-

κατοίκους τῶν παρολυμπίων περιοχῶν λέγει: «... καὶ τὰ μὲν πεδία κατέχειν τοὺς Λαπίθας, καὶ τὸ ἐνταῦθα Περραιβικὸν ὑπὸ τούτοις τετάχθαι, ὡς ἐπὶ πλεόν· τὰ δ' ὀρεινότερα χωρία πρὸς τῷ Ὀλύμπῳ καὶ τοῖς Τέμπεσι τοὺς Περραιβοὺς· καθάπερ τὸν Κύφον καὶ τὴν Λωδώνην καὶ τὰ περὶ τὸν Τιταρήσιον» (Στάβωνος, Γεωγραφικά,

Θ' 5, 20). Σύμφωνα δὲ μὲ παραδόσεις οἱ ὁποῖες διασώθηκαν, ὑπῆρχε βωμός, ὅπου οἱ προσκυνητὲς προσέφεραν θυσίες.

Ἄλλωστε, σ' ὁλόκληρο τὸν παρολύμπιο χῶρο ὑπάρχουν ἐρείπια τῶν πιὸ ἀρχαίων ἱερῶν. Στὸ χωριὸ Πύθιο Ἐλασσόνος ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ὁ ναὸς τοῦ Πυ-

τοῦς Καραμιχάλη, Ζήδρου, Βλαχάβα, Νικοτσάρα, ἕως τὸν Γεωργάκη τὸν Ὀλύμπιο. Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης εἰς τὰ Ἐθνικὰ ἄσματά του γράφει: «Ὁ Ὀλυμπος, διαρκούσης τῆς φοβερᾶς δουλείας, καθ' ἣν ἐτουρκοκρατεῖτο ἀπ' ἄκρον εἰς ἄκρον ὁ Ἑλληνισμός, ἦτο ἡ Ἁγία Κιβωτὸς καὶ τὸ

Ὅλοι οἱ πόθοι, οἱ καημοί, οἱ λαχτάρεις καὶ τὰ ὄνειρα ἔχουν κατατεθεῖ χιλιετηρίδες ὁλόκληρες στὸν Ὀλυμπο, μέχρις ὅτου οἱ Ἕλληνες ἐλευθερωθοῦν, ἀλλ' ἀχάριστα τότε καὶ λησμονήσουν ὁλότελα τὸν γενναιόδωρο εὐεργέτη τους. Γιατί, ἂν ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸ κάθε ἀπομεινάρει ξενικῆς διάβας γράφει τὶς πιὸ κοσμητικὲς λέξεις νὰ τὸ στολίσει, ποιὸς ὕμνος ἢ ποιά λέξη θὰ μποροῦσε νὰ ταιριάσει ἀπόλυτα μὲ τὴν ἀπροσμέτρητη ἀξία τοῦ Ὀλύμπου;

θίου Ἀπόλλωνος, στὴν «Τούμπα» Καρυᾶς ἐντοπίζεται τὸν ἄντρον τῶν Λειβηθρίδων Μουσῶν, τὸ ἀρχαιότερο θρησκευτικὸ κέντρο, στὸν «Κοῦκο», ὅπου βρισκόταν ἡ ἀρχαία Πίμπλεια, ὁ τάφος τοῦ Ὁρφέα, ὁ ὁποῖο κατὰ μιὰ παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ μύθου κατασπαράχθηκε ἀπὸ τὶς Μαινάδες, τὰ δὲ λείψανα τοῦ σώματός του συγκέντρωσαν οἱ Μοῦσες καὶ τὰ ἔθαψαν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἱερή τους κατοικία. Ἀπὸ ἐκεῖ κατάγονται καὶ οἱ ἄλλοι μουσοληπτοὶ ἐκπολιτιστὲς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, Μουσαῖος, Θάμυρις, Εὐμόλπος, οἱ ὁποῖοι ἔχουν στενὲς σχέσεις μὲ τὶς Μοῦσες.

Ἄν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο στὰ ἀρχαῖα χρόνια πηγάζουν ἀσταμάτητα ὅλα τὰ ρεύματα ποῦ φούσκωναν τὴ θάλασσα τοῦ μεσογειακοῦ πολιτισμοῦ, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Ὀλύμπιοι ἔδωσαν δείγματα ἀφθαστης παλληκαριᾶς, ἡρωισμού καὶ φιλοπατρίας, κάνοντας τὸν Ὀλυμπο ἀπέραντο φυτώριο κλεφτῶν καὶ ὀρμητήριο συνεχῶν ἐπαναστάσεων, ἀπὸ

καταφύγιον πάσης Ἐθνικῆς Ἰδέας καὶ Πάσης Ἐθνικῆς Ἑλπίδος. Ἐκεῖ κατέφυγεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκεῖ ἐγεννήθησαν καὶ ἐγαλουχήθησαν οἱ Ἀρματωλοὶ καὶ οἱ Κλέφτες, ἐκεῖ ὁ,τι ὑψηλὸν καὶ μέγα, σχῆσιν ἔχον πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ

Ὁ Ὀλυμπος συμβολίζει τὴν ἀκατάλυτη στοὺς αἰῶνες ἀντοχὴ τῆς πολυπαθῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος. Εἶναι ἡ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, καὶ ἐκεῖθεν οἱ ἡμίθεοι τουρκοφάγοι ἀγνάντευαν τὴν δουλωμένην Κωνσταντινούπολιν κλαίοντες καὶ ἐσταυροκοποῦντο ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὀρκιζόμενοι νὰ χύσωσι τὸ αἷμά

των και να αγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀναστηλώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς κατακρημνίσεως ἐκεῖθεν τῆς Ἡμισελήνου!».

Ὅλοι οἱ πόθοι, οἱ καίμοι, οἱ λαχτάρεις καὶ τὰ ὄνειρα ἔχουν κατατεθεῖ χιλιετηρίδες ὁλόκληρες στὸν Ὀλύμπο, μέχρις ὅτου οἱ Ἕλληνες ἐλευθερωθοῦν, ἀλλ' ἀχάριστα τότε καὶ λησμονήσουν ὁλότελα τὸν γενναϊόδωρο εὐεργέτη τους. Γιατί, ἂν ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸ κάθε ἀπομεινάρι ξενικῆς διάβας γράφει τίς πιὸ κοσμητικὲς λέξεις νὰ τὸ στολίσει, ποιὸς ὕμνος ἢ ποιὰ λέξη θὰ μπορούσε νὰ ταιριάσει ἀπόλυτα μὲ τὴν ἀπροσμέτρητη ἀξία τοῦ Ὀλύμπου; Τί πρῶτον καὶ τί ὕστερον νὰ ἐκτιμήσει

κανεὶς ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο, ὅταν στάθηκε ἡ κολυμβήθρα τῶν Ἑλλήνων στὸ πρῶτο ξεκίνημά τους, ἡ μέγιστη δόξα στὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς, τὸ μοναδικὸ ἀποκορύμπι καὶ ἡ βάλσαμη παρηγοριὰ στὴν ἀφόρητη σκλαβιὰ καί, τέλος, τὸ ὀρμητήριο ἀπ' ὅπου ἡ λευτεριὰ ἄπλωσε τὰ φτερά της, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει ὅλον τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό;

Ὁ Ὀλύμπος συμβολίζει τὴν ἀκατάλυτη στοὺς αἰῶνες ἀντοχὴ τῆς πολυπάθους πατρίδος μας Ἑλλάδος. Εἶναι ἡ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

† ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ῥητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεύχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσι δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

- Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

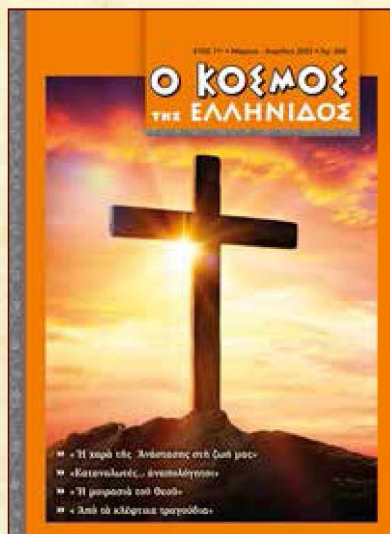
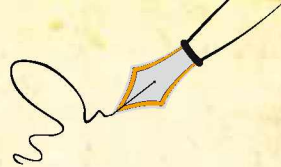
Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

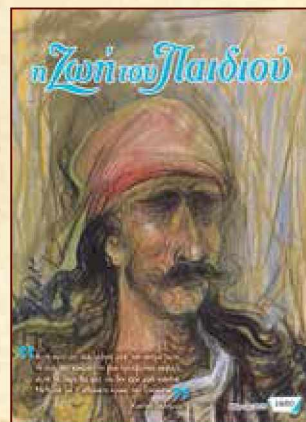
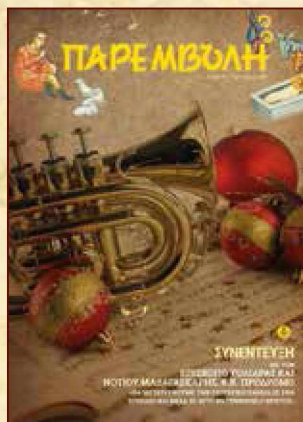
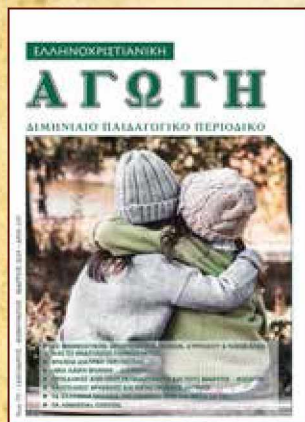
ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὅταν κατατίθεται ἓνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομήτριας (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Ακτίνες συνδρομὴ 2025» ἢ ὅ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποια συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἄν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμησι μὲ μῖνιμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

Ή αξίζει νά διαβάσετε

Τò μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τὴν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, ποὺ ἀπευθύνεται στὴ γυναίκα, στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς παρουσία.

Ἕνα περιοδικό – πολύτιμος συμπαράστατης γιὰ ἐκπαιδευτικούς καὶ γονεῖς.

Νεανικὸ περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

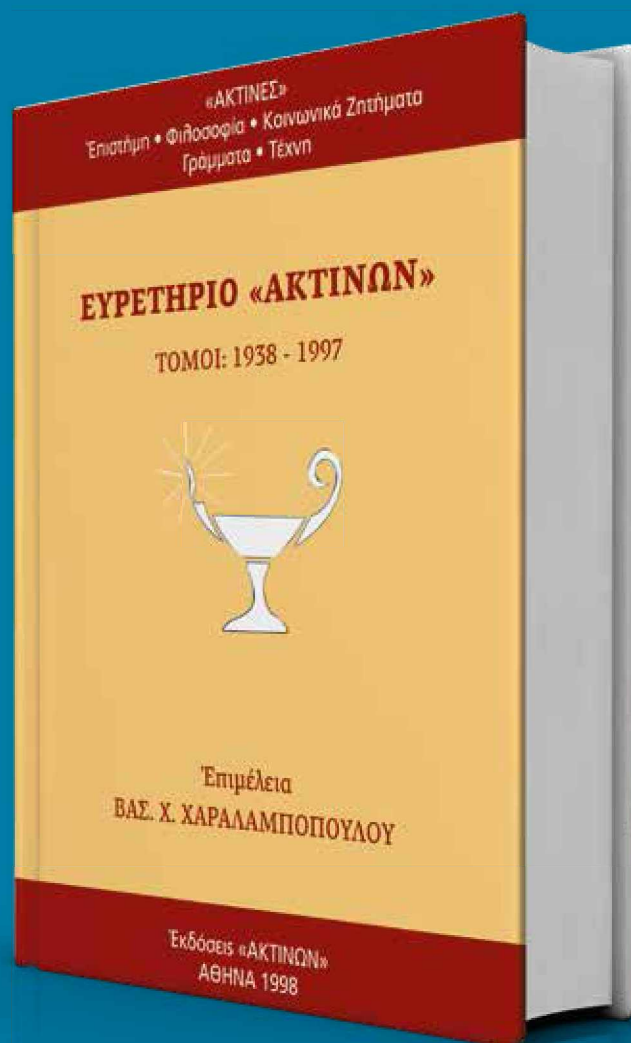
Τò μηνιαίο παιδικὸ περιοδικό ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οι τόμοι του περιοδικού «Ἀκτῖνες» καθώς καί τό εὐρετήριό τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Ἐπιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 210 32.35.023